* * *

וואָס ווייסער איז נעווען — נעדענק איך ניט. איך וויים נאָר, אז פונ'ם פאל האָב איך צונעקרעגט נאָכדעם א היבש שטיקעל צייט. איך בין, זאָגט מען, נעווען גאָר פארביי. און, ווי איהר זעהט, בין איך נעבליבען נעזונד און שטאַרק, הלואי ווייטער ניט ערגער, בלתי־נאָר דער איינער שראָם, וואָס ביי מיר אויפ'ן פנים, און וואָס דער אָטהעם איז מיר נעווארען פון דעמאָלט אָן קורצליך, און וואָס אז איך רעד, פינטעל איך מיט די אויגען עד היום הזה.

און מע רייבט און מע שאָבט און מע רייניגט און מע כשר'ט טיש און בענק, און מע טראָגט גרויסע טעפּ מיט היים זודינ וואסער, מיט ברענענדיגע פּרעסלעך, מיט גליהענדיגע שטיינער, און א פּאַרע זעצט אַרויף, א וויסע פּאַרע; די פּאַרע קייקעלט זיך, קייקעלט זיך, און ווערד צענאַנגען, אזוי ווי רויך. און אין דרויסען שמעקט מיט וועס־נע. ריטשקעס לויפען, ציענען מעקען, און עפּים א אידעל מיט גרויסע אונטערגעבונדענע שטיוועל און מיט א וויים פערדעל שלעפּט זיך אין דער בלאָטע. דאָס איז נעבאַך עזריאל דער בעל־ענלה. עזריאל שמייסט דאָס וויסע פערדעל, דאָס פערדעל קוים וואָס עס שלעפּט די פים פון דער בלאָטע. דאָס פיהרט מען עמיצען א וועגעלע מיט מצות. און איך דערמאָן מיך, אז מיר האָבען שוין לאַנג מצות, שוין לאַנג פערשלאָסען אין שאפע און פערהאַנגען מיט א וויסען לוילעך. און אייער אין שאפע איז אַנגעגרייט א פולע מאַקערטע, און שמאלץ פּסח'יגע א גאַנצער סלאָי, און ציבעלעס צוויי קרענץ העננען אויף דער וואַנד, און נאָך א סך גוטע זאכען פונ'ם לויבען זיסען יום־טוב. און איך דערמאָן מיך אָן די נייע מלבושים'לעך, וואָס מע האָט מיר צוגעזאָגט ברענגען אויף יום־טוב. און דאָס האַרץ וואכסט מיר, וואכסט, ווי אויף הייוועז.

— בעל־הבית! — לאָזט זיך הערען איין אויסנעצוויגען קול פון אונטען. — זייט זיך מטריח אַראָפּ אין הויף ארויין איבער־לופטערען די ספּ־רים!

דער טאַטע שטעהט־אויף, שפּייט־אויס מיט כעס: „טפו זאָל דאָס וווערען! נא דיר איין עמיגראציע!"

איך הויב ניט אָן צו פערשטעהן דעם טאַטען, פאר וואָס ער איז ניט צופריערען? וואָס קאָן דען זיין נאָך בעסער און לויבער, ווי שטעהן אין דרויסען אין לופטערען ספרים? און איך ריים מיך אָפּ פון פענסטערעל און טהו מיך א לאָז צו דער טהיר פונ'ם בוידעם אוו... טראָך־טאַראַראָך מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פים אַרויף, איבער אלע טרעפּ!

פאמעליכען!" וואס מיר פאוואלינקע? וועט מיר פאמעליכען? איך פיהל, אז ביי מיר זענען אויסגעוואכסען פלינקען, איך פליה, איך פליה!

ו.

פון קעלער אויפ'ן בוידעם — און א סוף.

וואס ווייסט איהר, וואס ביי אונז אויפ'ן בוידעם טהוט זיך? — אוצרות! גאנצע אוצרות!

צעבראכענע גלעזלעך פון לאמפען, שארבענס פון טעפ, אלטע כלבושים, וואס ס'איז שווער צו דערקענען, צי איז דאס וויבערשע, צי מאנסביליאשע תחתונים. און פוטער א שטיקל וואלגערט זיך, וואס אז מע ריהרט זיך צו צו דעם, ווערד דאס צעקראכען, אזוי ווי שניי, און בלעטער פון ספרים, צעריסענע שמות, און א דורכ־געברענטער קוימען פון א סאמאווער, און פערערען, און א צערי־סענע זיפ, און איין אלטער לולב ליגט אויסגעצויגען, ווי א בעל־הבית. היינט די לעושנים! היינט די קראקוועס! היינט דער דאך! דער דאך איז פון גאלע שינדלען, און איך קאן איהם דערלאנגען מיט די הענד! א קליניגקייט — האלטען דעם דאך מיט די הענד!

דער טאטע זעצט זיך צוועק אויף א באלקע, נעמט־צענויף די שמות־בלעטלעך, לענט־צענויף א בלעטל מיט א בלעטל, קוקט אריין אין זיי און פערטיעפט זיך דערווייל אין די שמות־בלעטלעך. און איך שטעל מיך צוועק ביי'ם קלייניעם פענסטערל וואס אין דאך און דערזעה פאר זיך די גאנצע שטאדט, גאנץ כתרילעווקע, ווי אויף א טעלער! אלע הייזער מיט אלע דעכער — שווארצע, גרויע, רויטע און גרינע דעכער. און די מענשען, וואס געהען, זעהען אוים קליינע מענשעלעך, און מיר דאכט זיך אוים, אז קיין שענערס און קיין בעסערס פון אונזער שטאדט קאן שוין, דאכט זיך, נאר ניט זיין אויף דער וועלט. אויך צו אונז אין הויף אריין חאפ איך א קוק, און דערזעה, ווי ביי אונז און ביי אלע איבעריגע שכנים וואשט מען

אז איך וויל דאָס צעברעכען. האלט איך אַ קנעפּל אין מויל — מאכט זי אַ גוואלד: „דער שלים־מזל וויל זיך וואַרגען!" דערפאר רעכען איך זיך מיט איהר אפּ דעמאלט, ווען איך בין שלאָף. וועט איך עפּעס נישט מיט אלעמען, אזוי לענג זי איין די וועלט, מאכט אַ נעפּילדער.

— אַצינד נעם דאָס קינד און נעה מיט איהם אַרויף. מע דאַרף אויסרייניגען דעם לעצטען חמיץ פון׳ם קעלער אויך.

אזוי זאגט די מאמע נאָכ׳ן בענשען, און איידער דער מאַטע פרעגט זי, וואוהין מיר זאלען נעהן, פערחאפט זי אליין און טהוט אַ זאג:

— אויף אַ פּאָר שעה אויפ׳ן בוידעם.

— וואָרום אין שטוב האָט מען נאָר־וואָס אפּגעוואשען די בריקען. — חאפּט־אונטער סאָסיל. — נאָר זעהט, דער שלים־מזל זאָל דאַרט ניט אַראָפּקאטשען זיך פון׳ם בוידעם און ניט ברעכען זיך ריק און לענד.

— ביים זיך אפּ די צונג! — זאגט איהר די מאמע, און סאָסיל שטופּט מיך אונטער, איך זאָל געהן אביסעל ניכער.

— נו, קריך שוין, קריך, שלים־מזל!

דער מאַטע געהט הינטער מיר, און איך הער, ווי ער בורטשעט אונטער דער נאָז: „אויפ׳ן בוידעם גאָר! אזא מין עמיגראציע! נ־נ־א!"

א מאָדנער מענש דער מאַטע מיינער! מע זאגט איהם: אויפ׳ן בוידעם — איז ער אויך ניט צופריעדען! איך וויים? מיר דאכט, איך וואלט א בעלן געווען, ס׳זאָל זיין אלע וואָך ערב־פּסח און מע זאָל אלע וואָך דאַרפען קריכען אויפ׳ן בוידעם. ערשטענס, איז דאָס קריכען אליין עפּעס אויך א שטיקעל עסק. אשטייגער, אין מיטען וואָך איך זאָל זיך אויסציהען, וועט מען מיך דען לאָזען קריכען אויפ׳ן בוידעם? און איצט שפּאן איך אויף די טרעפּ, ווי א מזיק. הינטען שפּאנט מיר נאָך דער מאַטע און זאגט מיר: „פּאַוואָלינקע!

ניש, אז זי פערשטעהט ניט, וואָס ער דרעהט זיך דאָ ארום ערב־פּסח? דאָכט זיך, ס'איז גלייבער, זאָגט זי, זיצען ביי זיך אין דער היים, און ניט ארומדרעהען זיך אין אזא צייט אין פרעמדע הייזער! משה־בער שטויסט זיך, וועמען זי מיינט, נעזענענט ער זיך אָפּ, און מיר לאָזען זיך אראָפּ אין קעלער אריין „אפּעסען"...

ה.

פון קיך אראָפּ אין קעלער.

איך פערשטעה ניט, וואָס קרימט זיך אזוי דער טאַטע און וואָס קנייטשט ער מיט די פּלייצעס און בורטשעט אונטער דער נאָז: „נא דיר אין עמיגראַציע!"... אשטייגער, וואָס פאַר איין אומגליק איז דאָס, אז מען עסט אין מאָל אין קעלער? וואָס קאָן שאַדען דער ריח פון געווירצטע אוגערקעס, פערשטונקענע קרויט, מילכיגע קרינלעך? וואָס איז אזוי ביטער, אז מע נעמט צווי איבערגע־קאָהרטע פעסלעך און מע לענט־איבער א לאָקשענבערעט, און אליין זעצט מען זיך אויך אויף איבערגעקאָהרטע פעסלעך און מען עסט? אדרבה, מיר דאַכט, אז אזוי איז נאָך פיעל בעסער און א סך פרייליכער. מע קאָן זיך בשעת מעשה קאַטשען מיט'ן פעסל איבער'ן גאַנצען קעלער. אי, מע פאַלט? שטעהט מען אויף און מע קאַטשעט זיך נאָך א מאָל. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס סאָסיק ניט אכטונג, מע זאָל זיך ניט קאַטשען.

— ער האָט זיך שוין געפונען — זאָגט זי — א ניי שפּיעלעבען; ער וויל זיך א האַנט אַרער א פוס אויסברעכען...

מיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען, ווי איך וויל זיך אויסברעכען א האַנד אַדער א פוס! איך וויים ניט, וואָס די סאָסיל וויל האָבען פון מיינע יאָהרען און טעג? שטענדיג רודפ'ט זי מיך, און אלסדינג לענט זי אוים צום ערגסטען. לויף איך — זאָגט זי, אז איך וועל בלייבען אָהן א קאָפּ. ריהר איך זיך צו צו עפּים א זאַך — זאָגט זי,

משה־בער'ן, אזא גרויסען אידען מיט אזעלכע נרויסע ברעמען, נענומען און דורכגעטריבען? ביסלעכווייז נעהען זיי אריבער אויף זייערע שטענדיגע ענינים, מאדנע דבורים: „רמב"ם", „כוזרי", „פילוסופיא", „שפינאזא" וכדומה, וואס קריכען מיר ניט אין דער לינקער פאה.

א סך מעהר אינטערעסאנט איז די נרויע קאץ, וואס זיצט אופ'ן פריפעטשיק און וואשט זיך. סאסיל זאגט, אז א קאץ וואשט זיך, איז א סימן אויף נעסט. פערשטעה איך ניט, פון וואנען ווייסט די קאץ, אז ס'וועט זיין א נאסט? איך נעה־צו צו דער קאץ און הויב זיך אן מיט איהר אונטערשפיעלען. פריהער פרוב איך איהר אנטרעטען מיט'ן פינגער אויף דער לאפקע — וויל זי ניט. נאכדעם לעהרען איך זי, זי זאל „דיענען", שטעהן אויף די צוויי הינטערשטע פיסלעך — וויל זי אויך ניט. „סטאי! סלוש!" — זאג איך צו איהר און שענק איהר אלע מאל א שנעל אין נעזעל ארויין. פערמאכט זי די אויגען און דרעהט־אוים דאס קעפעל, שטעלט־ארויס דאס צינגעל און מאכט א מאדנע פנים'על, ווי אייגער רעדט: „וואס האט זיך צוגעטשעפעט צו מיר דאס דאזיגע בחור'על? וואס וויל ער האבען פון מיין לעבען?" מיך פערדריסט די מעשה: „א קאץ זאל זיין אזא מין עקשן'טע!" און איך מוטשע זיך מיט איהרע אזוי לאנג, ביז זי דערלאנגט מיר א קרעל מיט איהרע שארפע נעגעל איבער דער האנד, און איך לאז־ארויס א מורא'דיגען קוויטש: „אוי, מא־א־מע!" קומט צו לויפען די מאמע מיט סאסלען מיט א געפילדער, און איך בעקום א רעכטען פסק פון זיי ביידע, איך זאל דאס אנדערע מאל וויסען, ווי אזוי צו שפיעלען זיך מיט קעץ! (סך־הכל איין קאץ — הייסט ביי זיי „קעץ"!)

— גאה נאר וואש זיך, — רופט זיך אן די מאמע צום טאטען — וועלען מיר אראפגעהן אין קעלער ארויין „אפעסען"...

סאסיל חאפט די קאטשערע און נעמט זיך צום אויוועז מיט די טעפלעך, לעגט נישט קיין כבוד ניט אויף מיר, ניט אויפ'ן טאטען און ניט אויף משה־בער'ן. אדרבה, משה־בער'ן גיט זי אנצוהערע־

— קוקאריקו! — האָב איך אויסגעשריגען אויף א קול, געוואָלט בעווייזען דעם מאַטען מיין גרויס בריה'שאפט. און האָב אויפגעהויבען דעם קאָפּ אַז זיך דערלאַנגט א זעץ אין דער סטעלי, אז די צייהן זענען מיר שיער ניט ארויסגעפאַלען פונ'ם מויל. האָט זיך דער מאַטע איבערגעשראָקען און נעמאכט א גוואלד. איז געקומען צו לויפען פריהער סאָסיל און נאָכדעם די מאמע, און ביידע האָבען זיי מיר אריינגעלעגט וויפיעל ס'איז אין מיר אריין.

— א קינד זאָל האָבען אין זיך אזעלכע קינדערשע תנועות! — טענה'ט די מאמע.

— א קינד איז דאָס? א שה, ניט קיין קינד! — העלפט איהר אונטער סאָסיל, און איז מודיע, אז מע וועט אונז באַלד לאָזען בעטען, מיר זאָלען זיך אריבערטראָגען פון דאנען, מחילה, אין קיך אריין, וואָרום אין שטוב איז שוין כמעט העכער האַלב פסח'יג.

ד.

פון דער שפּיזארניע אין קיך.

דאָרטען טרעף איך משה־בער'ן מיט די גרויסע ברעמען זיצען מיט'ן מאַטען אויף דער מילכיגער באַנק. איצט לערנען זיי ניט; זיי רערען זיך אוים איינם פאר דאָס אנדערע זייערע ביטערע הערצער. דער מאַטע קלאָגט זיך פאר איהם אויפ'ן גלות פונ'ם ערב־פסח, וואָס מע טרייבט איהם ארום שוין פון עטליכע טעג. „א מין נע־ונד, א גלות, א מין עמיגראציע פון איין אָרט אויפ'ן אנדערען!" און משה־בער זאָגט, אז דאָס איז נאָך בלאַטע; איהם איז, זאָגט ער, נאָך א סך ערגער.

— מיך — זאָגט ער — האָט מיינע נאָר דורכגעטריבען פון שטוב.

איך קוק אויף משה־בער'ן מיט ד גרויסע ברעמען און קאָן מיך בשום אופן ניט פאַרשטעלען, וואָס הייסט, מע האָט איהם,

שענעם לאנגען „און יא — — — —". נאר אט קומט אריין סאסיל מיט'ן קלאפּערגעצייג און לאזט אונז בעטען, מיר זאלען זיך ארויס־פּעקלען פון דאנען ווייטער אביסעלע.

— וואוהין נאך? — פרענט זי דער מאמע, אין איבערגע־שראקענער.

— איך וויים וואוהין? — זאגט סאסיל און שטעלט זיך אוועק מיט'ן בערשטעל אין מיטען אלקערעל.

— אין קעמערעל אריין! אין דער שפּיזארניע אריין! — זאגט די מאמע און קומט־אריין מיט'ן לאנגען שטעקען און מיט דעם נייעם פּלעדערווויש, זעהט־אויס ווי איין אננעווענטער שונא, וואס פּאלט־זאן אויפ'ן לאנד מיט געוועהר אין די הענד.

— אין שפּיזארניע איז איצטער קאלט, ווי אין א פּוסטקע. — פרובט זיך דער מאמע אפּבעטען מיט נוטע ווערטער.

— א ווילדע קעלט אויף איהם! — זאגט די מאמע.

— מע גיפינט נעפרוירענע אין דרויסען! — חאפּט־אונטער סאסיל און הויבט־זאן פּליאסקען מיט דער נאסער באדשט איבער די מרוקענע וואנד. און מיר מוזען זיך, במחילת כבודנו, אריבערפּעקלען פונ'ם קליינעם אלקערעל אין קליינעם קעמערעל אריין, און ביידע חאפּען מיר דאדט א רעכטען ציטער. מע קאן ניט זאגען, אז פּאר'ן מאמען זאל דא זיין גוט צו זיצען און אריינקוקען אין א ספר: די שפּיזארניע איז א קליין ענג קעמערעל און א פינסטערס, קוים וואס צוויי מענשען קאנען זיך דאדט אויסדרעהען. דערפּאר אבער איז דאס פּאר מיר א נאנצער גן־ערן. סטייטש, עס איז דא פּאלעצעס, און מע קאן אויף זיי קלעטערען. אמת, דער מאמע לאזט מיך ניט קלעטערען. ער זאגט, איך קאן חלילה זיך הרג'ענען. נאר ווער הערט איהם? ער האט זיך נאר פערטיעפט אין זיינע ספרים, בין איך שוין — אהא! — געווען אויף דער ערשטער פּאלעצע, פון דער ערשטער — אויף דער צווייטער, און פון דער צווייטער — אויף דער דריטער.

ג.

פון די אלקערס אין דער שפיזאַרניע.

— זייט־זשע מוחל, בעל־הבית! די בעל־הבית'טע האָט געזאָגט, איהר זאָלט מוחל זיין אַריבערטראָגען זיך פון דאָנען אינ'ס קלייניעם אלקערעל אַריין.

אזוי זאָגט צום טאָטען סאָסיל די מויד און קומט־אַריין מיט'ן גאַנצען קלאַפערגעציַיג, אויסגעשמירט, ווי א רוח, און מיר טראָגען זיך מחילה אריבער מיט די ספרים פונ'ם גרויסען אלקער אינ'ם קלייניעם אלקערעל אַריין. דאָס קליינע אלקערעל איז גרויס, ווי א פייג; דאָרטען שטעהט מעהר ניט ווי אין בעטעל, שלאָף איך און, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, סאָסיל די מויד. סאָסיל איז, פערשטעהט איהר, טאָקי אונזערע איין אייגענע און ביי אונז איז זי שוין כמה וכמה יאָהרען; איך בין נאָך דעמאָלט, זאָגט זי, אויף דער וועלט ניט געווען. איך בין ביי איהר, זאָגט זי, אויף די הענד אויסגעוואַכסען. וועז ניט זי, וואָלט איך שוין לאָנג, זאָגט זי, אָננעשפאָרט מי יודע וואו. וואָרום וואו ערגיץ איין אָנשיקענישׂ, א משולחת, א שלאָק־פורענויות, איז דאָס ביי מיר, זאָגט זי, געווען, און פון אלע צרות האָט זי מיך, זאָגט זי, ארויסגעשלעפט; און היינט דאָנקט ער מיך, זאָגט זי, אַפ מיט שטיינער, — נו? איז ער ניט ווערטה קיין פּעטש?

אזוי לאָזט אויס סאָסיל און שענקט מיר א פּאָר סטוסאָקעס מיט א רייס ביי די האָר פּאָר א צוגאָב. און — מערקווירדיג! — קיינער זאָגט איהר ניט קיין וואָרט. ניט די מאַמע, ניט דער טאָטע נעמען זיך אָן פּאָר מיר. וואָס סאָסיל וויל, דאָס טהוט זי מיט מיר, גלייך ווי איך בין סאָסיל'ס, ניט זייערע.

אין קליינעם אלקערעל פערקלויב איך מיך אין א ווינקעלע, בעזעץ מיך אויף דער ערד און קוק אויפ'ן טאָטען, ווי ער רייבט דעם שטערן, קייעם די באָרד און שאָקעלט זיך און ציהט־אויס יענעם

תכריכים. און סאָסיל מיט'ן נאסען בערשטעל פליאסקעט איבער דער סטעלי הין און צוריק: פליאק — פליאק! און ביידע זענען זיי אין כעס, בייז, ווי די ביענען.

לאנג אבער שטעהן און קוקען אויף דער דאזיגער זעלטענער קאָמעדיע לאזט מען מיך ניט. פריהער הויבט מען מיר אָן נעבען אָנצוהערענישן, אז א יונגעלע בעדארף ניט שטעהן בשעת טע שמירט די שטוב אויף פסח. נאכדעם הויבען זיי ביידע שוין אָן אביסעל האַרבער:

— הער נאָר, טאָמער וואָלסט דו נענאַנגען אהין, אין אלקער אריין?

און בשעת מעשה נעמט מיך אָן די מאַמע פאר א האנד און בעווייזט מיר, וואוהין איך זאָל גענהן. איך בין אבער קיין בעלן ניט אוועקגענהן, טרעט איך אָפּ אביסעל אויף א זייט און בענענען זיך מיט סאָסלען; טהוט מיך סאָסיל א שטויס־אָפּ פון זיך: „אומעדום אבער פלאָנטעט ער זיך אונטער די פיס!"

— נעה שון נעה צו אלדי נומע יאהר אהין, צום טאטען! — זאָגט מיר די מאַמע און טהוט מיך א וואָרף צו סאָסלען, און סאָסיל האפט מיך אונטער און טהוט מיך א שליידער צוריק צו דער מאַמען: „אויף מיין לעבען האָב איך אזא מין איינגענעמען יונגעל ניט געוועהן!"

— סע נעמט איהם נאָר קיין קויל ניט! — זאָגט די מאַמע און דערלאַנגט מיר א סטוסאָק פון הינטען, און סאָסיל האפט מיך אונטער און פערליאפעט מיך מיט ווייסען לעהם, און איך פאל־אריין, ווי א קיטשקע, צום טאטען אין אלקער אריין און פערגעה זיך פון נעוויין.

דער טאטע רייסט זיך אָפּ פון די ספרים, נעמט מיך איין מיט וואָס ער קאָן, זעצט מיך אַנידער אויף די קניהעם און פערטיעפט זיך צוריק אין די ספרים.

און אז די מאמע קעהרט זיך אפ אין א זויט, דערזעה איך אויפ'ן טאטענ'ס ליפען א נרינג בעהאלטען שמייכעלע; און קעהרט זיך אום צוריק די מאמע, מאכט ער וויעדער איין ערנסט פנים. ער נעמט מיך פאר א האנד, זעצט מיך אנידער נעבען זיך אויף א בענקעל און זאגט מיר אן, איך זאל אהינצו ניט קוקען — מע טאר ניט!

— פון דער וויטען אויך ניט?

נאר דער טאטע הערט מיך שוין ניט. ער זיצט פערטיעפט אין א ספר און לערענט שטיל־ערהייה, און איך פער'גנב'ע מיך פאוא־לינקע צו דער טהיר און קוק־אריין דורך א שפעלטעל אהין, אין זאל אריין, און זעה דארטען פון כל־טוב א גן־עדן: נייע טעפ א סך מיט מאקערטעם אויף דער ערה, און א האקמעסער, א זאלצבערעטעל, ציבעלעם צוויי קרענצלעך העננען אויף דער וואנד און בעשענען די זאל, — שוין פסח'יג די זאל, פסח'יג, פסח'יג, פסח'יג!...

ב.

פון שאנה צו מאנד.

— טאמער וואלט איהר זיך מטריח נעווען פון דאנען מיט די ספרים אהין, אין נרויסען אלקער אריין?

אזוי רופט זיך אן צו אונז די מאמע, אננעטהאן אין ווייסען, מיט א ווייס סערוועטעל אויפ'ן קאפ און מיט א לאנגען שטעקען אין איין האנד און מיט א נייעם פלעדערווייש אין דער אנדערער האנד, פערריייסט דעם קאפ ארויף און קוקט אויף דער סטעלי.

— סאסיל! וואו ביזט דו ערגיץ מיט דער בארשט? נו, ריהר זיך שוין, מויד! באווייז זיך!

און סאסיל די מויד, אויך א פארבונדענע מיט א ווייסער שמאטע, בעווייזט זיך מיט א נאסער בארשט און מיט א שפעל ווייס לעהם, און ביידע זעהען־אויס, ווי לעבעדיגע מתים אין ווייסע

פון דער מינוט אן האָט די זאַל בעקומען ביי מיר אין די אויגען דוקא גאָר א בעזונדער חן, און עס האָט מיך אהינצו געצויגען, ווי א מאגניט, און איך האָב בעקומען א שטאַרקען חשק א קוק טהון אהינצו, אין „יענעם ווינקעל אַריין", חאָטש פון דערווייטען. אוועקגעשטעלט זיך פון יענער זייט טיר, בשעת מעשה נעקייעט דעם אָנבייסען, ברויט מיט שמאלץ, האָב איך אריינגעקוקט און נעשפּיגעלט זיך אין אונזער שענער ליכטינער זאַל מיט דער רויטער קאנאפּע פון פיערעל־האַלץ, מיט'ן האַלב־קייל־עכיגען טיש אויף דריי לאַפּעס, מיט'ן האַלב־קייל־עכיגען שען־געשניצטען שפּיגעל און מיט'ן גרויסאַרטיגען מזרח, וואָס דער טאַטע אליין האָט איהם אויסגעמאַלט בשעת ער איז נאָך, זאָגט ער, נעווען א חתן. וועה־וועה, וואָס איז ניט געווען אויפ'ן דאָזיגען מזרח! בערגען, און לייבען, און ווילדע קעץ, און אַדלערס, און פויגלען, און ישופרות, און מנורות, און אתרוגים, און שיסעלעך מיט מנן־דוד'לעך, און בלעטלעך, און קנעפּלעך, און רעדלעך, און פּאסיקלעך, און פּינטעלעך אָהן איין עק, אָהן א שיעור! ס'איז נעווען נישט צו גלויבען, אז א מענשליכע האַנד זאל דאָס אלסדינג קאָנען אויס־מאַהלען, קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן חאָפּען! „א מושלם דער טאַטע מיינער! — טראַכט איך מיר. — א בריה! א מזיק!"

— פארחאַפּט זאָלסט דו ניט ווערען! מיט'ן נאַנצען חמץ ביי דער טהיר, ברענען זאָלסט דו ניט אויפ'ן פייער?!

אזוי זאָגט די מאַמע, נעמט מיך אָן מיט צוויי דינע שארפע פינגערלעך פון איהר רעכטער האַנד ביי מיין לינקען אויהער און פיהרט מיך צום טאַטען:

— נא, זעה, קוק חאָטש אָן דעם קדיש דיינעם! מיט'ן ברויט האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט קוקען אהין, וואו דער פסח'יגער בארשטש!

דער טאַטע מאַכט כלומרשט אַיין ערנסט פּנים, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, שטעלט־אויף די ליפּען און קנאַקט מיט דער צונג:

— טץ־טץ־טץ! אַוועק, דו ימח־שמו'ניק איינער!

די ערב־פּסח־יגע עמיגראַציע

א.

ארויס פון גן־עדן.

— דאַנקען השם יתברך, גע׳פּטר׳ט דעם פּורים געזונטערהייד און מע קאָן שוין אָנהויבען אין זינען האָבען אַריינברענגען דעם פּסח אין א נוטער שעה!

אַווי האָט זיך אָנגערופען די מאַמע צו זיך אַליין אויף מאָרגען נאָך שושן־פּורים און אויסנעקוקט מיט די אויגען אלע ווינקעלעך אין זאל, ארומגענאַנגען און געזוכט אַיין אָרט, ווי א הוהן בשעת זי דערפיהלט, אז זי בעדאַרף זיך לענען. אין עטליכע טעג ארום איז בעשאַפען געוואָרען אַביסעל היי מיט צוויי קלעצלעך, און אויף די קלעצלעך — א שפּאַנעל־ניי דייזשקעלע, איבערנעדעקט מיט א גראָבען נאָר א ווייסען ציכטיגען ליינוואַנט, און מיך האָט מען צוגערופען אינאייניעם מיט׳ן טאַטען און אָנגעזאָגט א מאָל דרייסיג, איך זאָל זיך נאָרניט דערוועגען ניט צוגעהן פון דער נאָהענט, ניט א קוק טהון פון דערווייטען, ניט א שמעק טהון אפילו „אין יענעם ווינקעל אַריין". און טאַקי באַלד נאָכדעם איז צוגעמאַכט געוואָרען די טיר פון זאָל, און אונז ביידען, מיך מיט׳ן מאַטען, האָט מען געבעטען מחילה, מיר זאָלען זיך אָפּטראָגען פון דאַנען אין א נוטער שעה אין א מזל׳דיגער און מעהר נישט אַריינטרעטען אין זאָל אַריין ביז פּסח.

די ערב־פסח'יגע עמיגראַציע

געשריבען אין יאָהר 1903.

און מיין ברודער מאָטעל? אָהאָ! ער האָט נאָך פריהער חתונה געהאַט, נאָר אייִדער אסתר איז א כלה געווָארען, און איז שוועק־געפאָהרען אהין, צום שוועהר. ער איז אָבער ניך געקומען צורויק. און דוקא אַליין. וואָס איז די מעשה? ער וויל זי נט'ען. זאָגט איהם דער מאַמע: „ביזט א פֿרא־אָדם!" וויל די מאַמע נישט לייִדען. קריגט מען זיך. ס'איז פרייליך! פון דעסטוועגען האָט זיך נישם געהאַלפֿען. ער האָט זיך מיט איהר גע'נט און חתונה געהאַט פֿאר איין אַנדערע. ער האָט שוין צוויי קינדער־לעך אפֿילו. א יונגעלע מיט א מיידעלע. הייסט דאָס יונגעלע הערצל, נאָכ'ן דאָקטאָר הערצל. און דאָס מיידעלע הייסט אסתר'ל. דער מאַמע האָט אפֿילו געזאָגט, זי זאָל הייסען גיטעל, נאָך זיין מאַמע, דער באָבע גיטעל. און די מאַמע האָט געוואָלט, נע'חלש'ט, זי זאָל הייסען לאה'צי, נאָך איהר מאַמע, דער באָבע לאה. איז ארוים צווישען מאַטע־מאַמע א מחלוקת. א נאַנצע נאַכט מיט א נאַנצען טאָג האָבען זיי זיך נעקריענט. איז געבליבען, דאָס קינד זאָל הייסען לאה־גיטעל, נאָך ביידע מאַמעס. איין עק. האָט זיך דער מאַמע ארומגעקוקט, ער וויל נישט לאה־גיטעל. „וואָס איז דער שכל?" „אזוי. פֿאר וואָס קומט איהר, אז איהר מאַמע'ס נאַמען זאָל נעהן פריהער?" קומט צו נעהן מיין ברודער מאַטעל פון שוהל און זאָגט, אז ער האָט איהר נאָר נעגעבען א נאָמען אסתר. זאָגט איהם דער מאַמע: „פֿרא־אָדם!" ענטפערט איהם מאַטעל: „האָסט פֿאַרגעסען, אז מיר האָבען באָלד פורים?"... נו, וואָס וועט איהר איהם, אשטייגער, איצ־טער זאָגען? איין עק. מע הערט שוין מעהר נישט קיין „פֿרא־אָדם" פונ'ם מאַמען. נאָר ביידע, אי דער מאַמע, אי די מאַמע, קוקען עפּים מאָדנע איינס אויף דאָס אַנדערע און מע חאַפּט א שוויי־גען.

וואָס האָבען נעהייסען דער דאָזיגער קוק מיט דעם דאָזיגען שוויי־גען — ווייס איך נישט. אפשר ווייסט א י ה ר? . . .

נעטהאן א שענערע זאך. וועט איהר הערען. איך האָב מיך מיישב געווען אזוי: שכר־טרחה פאר'ן וועג האָב איך דאָך פון מיין ברוֿדער מאָטע'ל שוין בעקומען — היינט וואָס זשע דאַרף איך איהם? און איך געה און נעב־אָפּ ביידע בריעף נאָר דעם טאָטן. איך וועל הארכען, וואָס וועט דער טאָטע זאָגען? ער וועט בעסער פערשטעהן די מגילה, ווי מיין רבי, חאָטש דער טאָטע איז א מאָטע און דער רבי איז א רבי...

ה.

וואָס איז געווען, אז דער טאָטע האָט איבערגעלייענט ביידע בריעף מיט דער מגילה און האָט א נעם געטהאָן מיין ברוֿדער מאָטע'ל אויפ'ן צימבע'ל, ער זאָל נעבען צו פערשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך? — פרעגט שוין נאָר נישט. איך זאָל וועלען נאָכטהון מיין ברוֿדער מאָטע'ל, וואָלט איך בעדאַרפט זאָגען מיט'ן לשון און מיט'ן ניגון פון דער מגילה:

„והעיר שושן נ־בו־כה"...

נאָר נישט דאָס איז דער עיקר. איהר ווילט דאָך אודאי וויסען דעם סוף: וואָס איז געווען דער סוף מיט'ן רבינ'ס מאָכטער אסתר'ען און מיט מיין ברוֿדער מאָטע'ל? וואָס זאָל זיין? נאָר־נישט. אסתר האָט חתונה געהאַט. איין אַלמן האָט זי גענומען. אך, האָט זי געווויינט! איך בין געווען אויף איהר חתונה. וואָס, אייגענטלִיך, האָט זי אזוי געווויינט — ווייס איך נישט. אפּנים, דאָס הארץ האָט איהר געזאָגט, אז זי וועט זיך מיט איהר זיווג לאַנג נישט עלטערען. און כך הוה. זי האָט אָפּגעלעבט מיט איהם אינגאַנצען א האַלב יאָהר און איז אוועקגעשטאָרבען. פון וואָס — קאָן איך אייך נישט זאָגען. איך ווייס נישט. קיינער ווייסט נישט. רבי רבי און די רביצין ווייסען אויך נישט. געזאָגט האָט מען, אז זי האָט זיך גע'סמ'ט, פשוט, געגומען און אליין אוועקגע'סמ'ט זיך. נאָר ס'א ליגען. „דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט". אזוי האָב איך געהערט פון דער רביצין אליין...

אז ער וועט מיט איהר נעהן אונטער דער חופה, — קומט דאָס שוין אויס נלאָט ווילה. אָהן א שום טעם. ערשטענס, נעהט דער „וימליכה" אויף אחשורוש'ען, נישט אויף מרדכי'ן. און צווייטענס, איז אין ערגיץ נישט דערמאָנט אין דער מגילה, אז אחשורוש איז נעגאַנגען מיט אסתר'ען צו דער חופה. א קונץ נעמען א פסוק און פערדרע־העז איהם משוגענערווייז? יעדער פירוש דאַרף זיין מיט א נאַנג. פאַר־א־יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אַריינגעשיקט עפּיס אַנדערש. היינטיגס יאָהר איז דיר געפעלען שיקען דעם רבין א פירוש אויף דער מגילה, און נאָך א פערדרעהטען פירוש דערצו. נו, מהיכא־תיתי, מסתמא דאַרף אזוי צו זיין. לכן שיק איך דיר דיין מגילה אָפּ צוריק, און לאָז דיר נאָט געבען א גוט יאָהר, ווי עס ווינשט דיר דיין רבי"...

אָט דאָס הייסט געריבען א מאָרדע! א מצוה אויף מיין ברו־דער! ער וועט שוין מעהר אזעלכע מגילות נישט שרייבען, מיין איך.

אָפּגעפּאַרטינט זיך מיט'ן רבינ'ס בריעף, דאַרף מען שוין אין איינוועגס א קוק טהון, וואָס שרייבט זי, דעם רבינ'ס טאָכטער הייסט עס? איך עפּענ־אויף איהר בריעף — פאַלען נישט אַרויס די צוויי קערבלעך? וואָס איז דאָס פאַר א שלאָק? איך לייען־איבער — איננאַנצען צוויי שורות:

„מאָטעל, איך דאַנק דיר פאַר די צוויי קערבלעך. קאָנסט זיי נעמען צוריק. אזא שלח־מנות פון דיר האָב איך נישט ערווארט. קיין מתנות פון דיר פערלאַנג איך נישט, און קיין נדבה אודאי נישט"...

חא־חא, וואָס זאָנט איהר דערויף? קיין נדבה פערלאַנגט זי נישט! א שענע נעשיכטע, ווי איך בין א אידיש קינד! הכלל, וואָס טהוט מען וויטער? איין אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט מסתמא ביידע בריעף צעריסען און דאָס נעלד אַריינגעלעגט אין קעשענע. צווייי פייגען וואָלט ער נעבראַכט אהיים, נישט קיין צוויי קערבלעך. נאָר איך בין נישט אזעלכער... איך האָב בעסער אפּ־

טער". איך טהו מיך דערווייל א דרעה־ארום איבער'ן חדר, נעם ביי דער רביצין א לעקאבעל און א פלאדעל, און בינו־לבינו, אז קיי־נער זעהט נישט, טהוט איך א נעב־איבער אסתר'ן אין האנד אריין דעם רבינ'ס שיר מיט'ן שלח־מנות. וועדר זי רויטליך, בעהאלט זיך אין א ווינקעלע, עפענט־אויף פאוואלינקע דאס בריוועל און וועדר אנגעצונדען, ווי א ליכט, און די אויגען ברענען — סכנת־נפשות! „אפנים, נישט צופריערען מיט'ן שלח־מנות". — טראכט איך מיר און געהט־צו צום רבי'ן. גיט ער מיר די „פאר וועדטער", וואס ער האט אנגעשריבען.

— א גוטען יום טוב אייך, רבי! — זאג איך מיט'ן אייגענעם אימפעט, וואס ביי'ם אריינקומען. — דערלעבט איבער א יאהר! — און איך לאז מיך אהיים.

שוין אז איך בין געווען אויף יענער זייט טיד, לויפט מיר נאך אסתר מיט רויטע פערווייניטע אויגען: „נא, — זאגט זי צו מיר מיט כעס — אט דאס וועסט דו אפגעבען דיין ברודער!"

אויפ'ן וועג עפען איך אויף פריהער דעם רבינ'ס בריוועל — דער רבי איז בילכער. שטעהט דארט אזוי: „מיין ליעבער און גע־טרייער תלמיד מרדכי נ"י! איך דאנק דיר פיעל מאל פאר'ן שלח־מנות, וואס דו האסט מיר אריינגעשיקט. פאר־א־יאהרען און פאר צוויי יאהרען האסט דו מיר אריינגעשיקט שלח־מנות טאקי, שלח־מנות ממש... היינטיגס יאהר האסט דו מיר אריינגעשיקט א נייעם פירוש אויף דער מגילה. דאנק איך דיר פאר דער מגילה. איך דארף דיר אבער זאגען, מאטעל, אז דער פירוש דיינער טויבט מיר נישט אן צו געפעלען. ראשית, איז „שושן הבירה" די „הויפט־שטאדט", נישט, ווי דו זאגסט, „אונזער שטערטעל". והשנית, וואלט איך וועלען וויסען, וואו שטעהט דאס, אז מרדכי איז געווען א בחור? און וואס רופסט דו איהם עפים מאטעל? וואס פאר א מאטעל? און פון וואנען האסט דו דאס גענומען, אז „אומן" איז די מיטש „ליעב געהאט"? אומן איז די מיטש „דערציגען", פונ'ם וואדט „אמן פרגוג". און וואס דו טייטשסט: „וימליכם תחת ושתי" —

אביחיל — זי וועט דאַרפען חתונה האָבען, ותלקח אסתר — וועט ער נעמען אסתר'ן, וימליכה — און ער וועט מיט איהר געהן, תחת ושתי — אונטער דער חופה".

וואָס זאָגט איהר אויף מיין ברודער, ווי ער האָט דאָס אויסגעטייטשט די מגילה? איך וואָלט א בעלן געווען האָרכען, וואָס וואָלט זאָגען, למשל, דער רבי אויף אזא פּירוש? נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? שא! ס'איז דאָ איין עצה, ווי איך בין א איד! איך וועל איבערדרעהען די יוצרות: דעם רבינ'ס שיר וועל איך אוועקגעבען אסתר'ען, און אסתר'ס מגילה וועל איך אוועקגעבען דעם רבי'ן, — לאָז ער זיך קוויקען. אי, ס'וועט נאָכדעם וועלן א חתונה? וואָס בין איך שולדיג? טרעפט זיך דען נישט, א מענש האָט אמאל א טעות? למאי דער בריעפטרעגער פון דער פּאָסט — כאָטש זיך דען נישט, אז ער גיט נישט אָפּ קיין בריעף? ביי מיר וועט זיך אזעלכע זאכען קיינמאל נישט טרעפען. איך בין נישט אזעלכער...

ד.

— א גוט יום־טוב, רבי! — פּאל איך אריין אין חדר מיט איין אימפּעט, אז דער רבי טהוט זיך אוש א וואַרף. — מיין ברודער האָט אייך געשיקט שלח־מנות און געווינשעוועט אייך, איהר זאָלט דער־לעבען איבער א יאָהר.

און איך נעה און געב־אוועק דעם רבי'ן די מגילה. מיין רבי עפענט־אויף די מגילה, קוקט און טראַכט און זוכט און דרעהט די מגילה אויף אלע זייטען. אפּנים, ער זוכט עפּים נאָך. „זוך, זוך, — טראַכט איך מיר, — דו וועסט דאָרט עפּים געפינען"...

און מיין רבי טהוט־זאָן די זילבערנע בריל, לייענט־דורך די מגילה און — איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל זיך דאָס אפּילו פערשריי־מען. נאָר א זיפּץ נעטהאָן, נישט מעהר. נאָכדעם מאַכט ער צו מיר: „וואַרט־אוים, אָט וועל איך דיר אָנשרייבען א פּאָר וואָר־

בעצאהלט מיר די צונעזאגטע צעהן נראשען, גיט ער מיר דעם רבינ׳ס שלח־מנות, א פער׳חתמ׳עט בריוועל, און אז איך האלט שוין ביי׳ם אוועקגאנג, רוקט ער מיר אריין אין האנד נאך א בריוועל און זאגט צו מיר שטיל און ניך: „און דאס וועסט דו אפנעבען אסתר׳ען"... „אסתר׳ען?" „אסתר׳ען"... איין אנדערער אויף מיין ארט וואלט זיך שוין הייסען בעצאהלען פאר אזא זאך צוויי מאל אזוי פיעל, נאר איך בין נישט אזעלכער...

ג.

„רבונו של עולם! — טראכט איך מיר, נעהענדיג מיט׳ן שלח־מנות. — וואס קאן מיין ברודער אזעלכעס שרייבען צו מיין רבינ׳ס טאכטער? מע דארף אומיסטנע א קוק טהון. מעהר נישט נאר א קוק טהון. איך וועל דאך זיי דערמיט נישט אפבייסען"... און איך עפענען־אויף דאס בריוועל וואס צו אסתר׳ען און איך לייגן איבער א גאנצע מגילה. וועט איהר הערען. איך נעב זי אייך איבער ווארט אין ווארט:

פון מרדכי׳ן צו אסתר׳ען.

„איש — א מענש, יהודי — א בחור, היה — איז נעווען, בשושן הבירה — ביי אונז אין שטעדטעל, ושמו מרדכי — זיין נאמען איז מאטעל. ויהי אומן — ער האט ליעב געהאט, את הדסה — דאס הדס׳על, היא אסתר — דאס איז אסתר. והנערה — און דאס מיידעל, יפת — איז א שענע, תואר — א קראסאוויצע. ותיטב הנערה — און דאס מיידעל איז איהם נעפעלען. לא הגידה אסתר — אסתר זאגט נישט אוים קיינעם, כי מרדכי — ווארום מאטעל, צוה עליה — האט איהר אנגעזאגט, אשר לא תגיד — זי זאל נישט אוים־זאגען. ובכל יום ויום — אלע טאג, מרדכי מתהלך — גיהט מאטעל פערביי, לדעת שלום אסתר — חאפען א קוק אויף אסתר׳ען. ובהגיע תור אסתר — און אז ס׳וועט קומען די צייט פון אסתר׳ען, בת

ב.

מיין ברודער מאָטע, ווי כ'האָב אייך נעזאָגט, איז שוין א גרויסער. אין חדר אריין לערנען נעהט ער שוין מעהר נישט. אין דער היים לערנען ווי ל ער אויך נישט. רופט איהם דעריבער דער טאָטע „פּרא־אָדם". קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט פּאַר איהם, נאָר „פּרא־אָדם". ווי ל דאָס די מאָמע נישט ליידען. „וואָס פּאַר א תנועה, א בחור צו לייטען, שוין באַלד א חתן, רופען „פּרא־אָדם?" זאָגט דער טאָטע: „אז ער איז פּאַרט א פּרא־אָדם!" קריענען זיי זיך. איך וויים נישט, ווי אזוי אַנדערע טאָטע־מאָמעס. מיינע טאָטע־מאָמע האַלטען אין איין קריענען זיך; טאָג ווי נאַכט, טאָג ווי נאַכט נאָר מע קריענט זיך.

איך זאָל אייך דערצעהלען פון מיין טאָטע־מאָמע, ווי זיי קריענען זיך, וואָלט איהר זיך געהאַלטען ביי די זייטען. נאָר איך בין נישט אזעלכער...

הכלל, לערענט שוין מיין ברודער מאָטע ל מעהר נישט אין חדר. פון דעסטוועגען פערגעסט ער נישט דעם רבי'ן שיקען אלע פורים שלח־מנות. פּאַרט אמאָל נעווען א תּלמיד. שיקט ער איהם א שענעם שיר, אויף לשון־קודש געשריבען, כיט א מגן־דוד אויסגעמאַהלט, כיט צוויי פּאָפּיערענע קערבלעך א מתנה. מיט וועמען שיקט מען א רבי'ן אזא מין שלח־מנות? פערשטעהט זיך, מיט מיר. זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָטע ל: „נא דיר, טראָג אָפּ דעם רבי'ן שלח־מנות, און אז דו וועסט קומען צוריק, וועל איך דיר געבען צעהן גראָשען". צעהן גראָשען איז טאקי א מטבע, מע קאָן נישט זאָגען. נאָר וואָס דען? „איך וויל, זאָג איך, די מטבע באַלד".

זיָגט מיר מיין ברודער, אז איך בין א שייגעץ. זאָג איך: „סע קאָן זיין, זאָג איך, אז איך בין א שייגעץ, איך וועל זיך מיט דיר נישט קריענען; נאָר איך וויל זיך זעהן, זאָג איך, מיט נעלט". ווי מיינט איהר, וועט האָט אויסגעפיהרט?

וועלט שטשהט. די רביצין שמועסט מיט די ווייבער אין דרויסען אויף דער פריזבע. און מיר, חדר־יונגלעך, שפיעלען אין „מם־שין־הא". און מאטעל מיט אסתר'ען קוקען מיט אויגען. ער אויף איהר און זי אויף איהם. און א מאל מאכט זיך, אז מיר חדר־יונגלעך שפיעלען נאר אין „קוציבאבע". ווייסט איהר, וואם דאס הייסט „קוציבאבע"? אט וועל איך אייך זאגען וואם דאס איז. מע נעמט אייך און מע פערבינדט אייך די אויגען מיט א פעטשייעלע, מע שטעלט אייך אוועק אין מיטען שטוב, און אלע דרעהען זיך ארום אייך, און מע זאגט אייך: „גער־נער־נער, חאפ מיך!"

מאטעל און אסתר שפיעלען אויך מיט אונז. „קוציבאבע", זאגען זיי, געפעלט זיי. איך וויים פאר וואם סע געפעלט זיי. וואהרום אז זיי שפיעלען מיט אונז אין „קוציבאבע", האלטען זיי אין איין יאגען זיך, אין איין חאפען זיך. ער זי, און זי איהם.

און נאך א סך סמנים האב איך, וואם איך וואלט אייך נעקאנט דערצעהלען און דערצעהלען. נאר איך בין נישט אזעלבער...

איינמאל האב איך זיי נעחאפט, ווי זיי האבען זיך נעהאלטען ביי די הענד. ער זי, און זי איהם. דוקא נישט שבת. דוקא אין א וואכערינען טאג. פארנאכטליך איז דאס נעווען. בין מנחה למעריב. ער איז כלומרשט נענאנגען אין שוהל אריין. פערבלאנזעט צו אונז אין חדר. „וואו איז דער רבי?" — „דער רבי איז נישטא". און ער נעהט און גיט איהר די האנד. אסתר'ען הייסט עם. שטעה איך און קוק. נעמט זי צו איהר האנד. גיט ער מיר א גרשען, איך זאל קיינעם נישט דערצעהלען. זאג איך — צוויי. גיט ער מיר צוויי. זאג איך — דריי. גיט ער מיר דריי. איהר מיינט וואם? וועז איך זאל זאגען פיער, וואלט ער מיר נענעבען פיער. און פינף, און זעכס? נאר איך בין נישט אזעלבער...

נאך איין מאל האט זיך נעטראפען א מעשה... נאר נעטוי מעשות. לאם איך אייך בעסער דערצעהלען די רעכטע מעשה, וואם כ'האב אייך צוגעזאגט.

אֶסְתֵר

נישט קיין מעשה פונ׳ם חדר, נישט פונ׳ם רבי׳ן און נישט פון דער רביצין ווי׳ל איך אייך דערצעהלען אָט דאָ. איך האָב אייך שוין פון דעם נענוג מאָל דערצעהלט. אפשר וועט מיר זיין ערלויבט איצטיגם מאָל, לכבוד פורים, צו דערצעהלען אייך א מעשה פון דעם רבינ׳ס טאָכטער אסתר?

א.

אויב אסתר פון דער מגילה איז נעווען אזא יפת־תואר, ווי די אסתר, וואָם איך דערצעהל אייך דאָ, איז קיין חידוש נישט, וואָם זי האָט אזוי אויסגענומען ביי׳ם קענינ אהשורוש. די אסתר, וואָם איך דערצעהל אייך דאָ, האָט אויסגענומען ביי אלעמען. אלע האָבען זי ליעב נעהאט. אלע, אלע. אפילו איך, און אפילו מיין עלטערער ברודער מאָטעל אויך, חאָטש ער איז שוין לאַנג בר־מצוה, און מע רעדט איהם שוין לאַנג שידוכים, און ער טראָגט שוין לאַנג א זיינער מיט א קייטעל. (אויב איך האָב קיין טעות נישט, האָט זיך איהם שוין דעמאָלט נעשיט א בערדעל אויך). און אז מיין עלטערער ברודער מאָטעל האָט זי ליעב נעהאט — פרעגט מיך. איך וועל אייך זאָגען אקוראט. ער מיינט, איך ווייס נישט, אז דאָם, וואָם ער גהט אלע שבת ביי־טאָג אין חדר אריין כלומרשט לערנען פרק מיט׳ן רבי׳ן, איז א נעכטינער טאָג. דער רבי חראָפעט אויף וואָם די

אסתר

דערצעהלט לכבוד פורים.

נעשריבען אין יאהר 1910.

נאָך די שיטערע צייהן. אי־א צייט נישט געוועהן זיך, האָבען מיר זיך אַרומגעהאַפּט קושען און צערעדט זיך פון אַמאָליגע גוטע, לײַ־בע, זיסע קינדער־יאָהרען, און דערמאָנט זיך אָן אַלע נאָרישקייטען פון אַמאָל.

— נעדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, ווי ס'איז דיר געגאַנגען אין שפּיעל, אינ'ם דרייזעל? אַלע מאָל איז ביי דיר געפאַלען גימל!

איך טהו א קוק אויף מיין בעני'ן — ער איז ברוין און בלוי פֿאַר געלעכטער. ער האָלט זיך ביי די זייטען, ער קאָטשעט זיך, ממש ער עקט זיך.

— נאָט איז מיט דיר, בעני! וואָס איז אויף דיר אזא געלעכ־טער פֿלוצים אָנגענפאַלען, בעני?

— אוי! — מאַכט ער צו מיר מיט ביידע הענד. — נעה שוין אַוועק מיט דיין דרייזעל! דאָס איז געווען דאָס גוטע דרייזעל! שוין איין מאָל א דרייזעל! דאָס איז געווען א קוגעל פון גאָלע שמאָלץ, א ציטעם פון גאָלע ראָזינקעם! מיט אזא דרייזעל איז שווער צו פֿארשפּיעלען. ווי אזוי ס'זאָל ניט פאַלען, מוז עס פאַלען אויפֿ'ן, חא־חא־חא, אויפֿ'ן גימל!

— וואָס זשע איז דאָס געווען פֿאַר א מין דרייזעל, בעני?

— דאָס איז געווען, חא־חא־חא, א דרייזעל פון גאָלע, חא־חא־חא, פון סאָמע גימל, חא־חא־חא!...

נישט! האָט איהר געהערט א מעשה? איך האָב פערגעסען, וועז איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען! גוואַלד, אידישע קינדער! צי וויסט איהר נישט, צי וויסט איהר נישט, וועז איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען? וואָס שוויינט איהר? גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!...

. . . . . .

— נאָט איז מיט דיר! וואָס שרייסט דו? וואָס גוואַלדעווועסט דו? וואָס טהוט דיר, חלילה, וועה?

איהר פערשטעהט דאָך, אז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך ביי׳ם קאָפּ, און איך פיהל, ווי זי ציטערט און ווי זי פלאַטערט. דאָס האַלב־פערדרעהטע לעמפּעל נישט סע לייכט, נאָר סע טשאַדעט, און איך זעה דער מאַמע׳ס שאַטען טאַנצט משונה אויף דער וואַנד, און ווי צוויי הערנער זעהען־אויס די שפּיצען פון איהר נאַכט־פאַטשיילע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פינסטער.

— וועז האָב איך יאָהר־צייט? מאַמע, זאָג! וועז האָב איך יאָהר־צייט?

— נאָט איז מיט דיר! ערשט נישט לאַנג געווען דער יאָהר־צייט! דיר האָט זיך עפּעס גע׳חלומ׳ט? שפּיי אויס דריי מאָל: טפֿו־טפֿו־טפֿו! לאָז זיין צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן!...

* * *

קינדער! איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסער. אויך בעני איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסער, א יונגער־מאַן מיט א בערדעל א גלעם. און א בייכעל האָט ער זיך פערלאַזט, און א קייט א גילדענע אויפ׳ן בייכעל טראָגט ער. ווייזט אויס, א נגיד בעני. געווען אמאָל א נגיד׳ס א יונגעל, היינט איז ער אליין א נגיד.

מיר האָבען זיך בעגעגענט, פאַהרענדיג אין באַהן. איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעוואַטע אויגען, ווי ביי א פיש, און

מעלקע. אויף איין פוס שטעהט פאר מיר דער רבי מיט'ן חומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך, ווי א דריידעל, און די שפיצעכינע יארמעלקע אויפ'ן קאפ שעמעירט אין די אויגען, און די פאות פליהען אין דער לופטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז נאר א דריידעל! א מאדנע דריידעל, א לעבעריגס, מיט א שפיצעכינער יארמעלקע און מיט פאות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הערט־אויף דאס רבי'דינע דריידעל אדער דער דריידעלדינער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין אָרט וואכסט־אויס פרעה דער קענינ פון מצרים פון דער סדרה „מקץ", וואס מיר האבען נעלערענט די וואך וואס פאר חנוכה; נאקעט שטעהט פרעה דער מלך פון מצרים פאר מיינע אויגען, נאקעט, נאר־וואס פון טייך ארויס, און האלט אין האנד מיין סידור'ל, מיין קליין בל־בו'ניקעל, און איך פער־שטעה נישט, ווי קומט דאס צו איהם, צו דעם דאזיגען רשע, וואס האט זיך געבאדען אין איריש בלוט?... און איך זעה זיעבען קיה, מאגערע, דארע, אויסגעדיוועטע הויט און ביינער, מיט גרויסע הערנער און מיט לאנגע אויהערען, לאזען זיך צו מיר אלע מיט א מאל, איינע נאך דער אנדערער, עפענען די מיילער און ווילען מיך איינשלינגען. פלוצים וואכסט־אויס בעני, מיין חבר בעני, חאפט זיי פאר די לאנגע אויהערען און דרעהט זיי א לאנגען „פזר" מיט א „שלשלת", און עמיצער ווייניט שטילערהייד, זיפצט און חליפעט, קרעכצט און פייפט און סווישטשעט און טשירעריקעט, און א מענש שטעהט נעבען מיר און מאכט צו מיר שטילערהייד:

— זאג נאר, זוהנו, ווען האסט דו נאך מיר יאהר־צייט? ווען זאגסט דו נאך מיר קדיש?

און איך שטוים מיך, אז דאס איז דער מאטע מיינער, פון יע־נער וועלט, מיין מאטע, וואס די מאמע דערצעהלט זיך אן פון איהם אזוי פיעל גוטע זאכען. איך וויל איהם זאגען, ווען איך האב נאך איהם יאהר־צייט, ווען איך זאג נאך איהם קדיש, — האב איך אבער פערגעסען. גראד אצינד האב איך פערגעסען! איך מוטשע מיך, איך רייב דעם שטערן, וויל מיך דערמאנען, נאר איך קאן

מיט פערנענינגען נעה איך מיך וואשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— ביי לייטען איז א מנהג, צום לעצטען טאג חנוכה באקט מען לאטקעס. — זאגט די מאמע מיט א זיפץ, און עס קומט מיר ארויף אויף דער מחשבה בעני׳ס לאטקעס מיט בעני׳ס דריידעל, וואס קאסט מיך אזא פערמעגען, און עס טהוט מיר א שטאך אין האַרצען, ווי מיט א נאדעל, און מיהר פון אלכדינג טהוט מיר וועה דאס הארץ און איך האב חרטה אויפ׳ן סידור׳ע.

אויך ביי׳ם שלאפען לאזען מיך די געדאנקען נישט רוהען. איך הער אלץ דער מאמע׳ס קרעכצען מיט איהר קנאקען פון די פינגער. איך הער דאס בעטעל, ווי סע סקריפעט, און עס דאכט זיך מיר, אז דאס בעטעל איהרס נישט סע סקריפעט, נאר כע קרעכצט. און אין דרויסען בלאזט דער ווינד, קלאפט אין פענסטער, רייסט דעם דאך, פייפט אין קוימען, לאזט אויס מיט א לאנגען־לאנגען ווי־ו־ו־ו! און א גרי׳ל האט זיך צו אונז פערנאדעט פון א צייט און משערע־ריקעט פון דער וואנד ארויס: טשירערי־טשירערי! און די מאמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאקען מיט די פינגער, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ רופט זיך אפ ביי מיר אין האַרצען. קוים־קוים וואס איך האלט מיך אין; אט־אט נעם איך, דאכט זיך, און שפרינג־ארא׳פ פון מיין געלעגער און נעה־צו צו מיין מאמען און פאל איהר צו די פים און קוש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אלע מיינע גרויסע זינד. נאר איך טהו דאס נישט; איך דעק מיך אין מיט אלע קלוידלעך שטארקער־שטארקער, איך זאל נישט הערען, ווי דער מאמעס בע־טעל סקריפעט און ווי די מאמע זיפצט און קרעכצט. און די אויגען שלוסען זיך ביי מיר, און דער ווינד פייפט און כווישטשעט ווי־ו־ו־ו־ו! און די גרי׳ל מאכט: טשירערי־טשירערי! טשירערי־טשירערי! און סע דרעהט זיך עפים פאר מיינע אויגען, ווי א דריידעל, א מענש אזעלכער, א קענטיגער פארשוין. איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס׳איז דער רבי מיט דער שפיצעכיגער יאר־

און חנוכה א י ה ר געבענשט חנוכה־ליכטלעך. וואָס פאַר א קידוש — צי איבער ווײַן, צי איבער ביער? וואָס פאַר א סדר — צי מיט חרעמזלעך, צי מיט צוגעפרישטע מצה מיט וואָסער? וואָס פאַר חנוכה־ליכטלעך — צי אין א זילבערן לעמפּעל, צי פון גע־שניטענע קאַרטאָפּלים? — גלויבט מיר, נישט אינ׳ם ווײַן, נישט אין די חרעמזלעך, נישט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחום; דער עיקר איז נאָר עפּיס אַנדערש: דער עיקר איז דאָס מ א כ ע ן פּונ׳ם קידוש, דאָס א פּ ר ע כ ט ע ן פּונ׳ם סדר און דאָס ב ע נ ש ע ן פון די חנוכה־ליכטלעך. אַנקוקן, בשעת איך מאַך די ברכה, מיין מאַמע׳ס פּנים, ווי סע שיינט און סע לייכט און סע שמייכעלט, בעראַרף מען קיין סך ווערטער נישט רעדן און קיין גרויסע פּירושים נישט מאַכן! מע זעהט, אז דאָ איז דאָס רעכטע פּערגעניגן, דאָס אמת׳ע גליק! איך בויג מיך אַן איבער די צעשניטענע קאַרטאָפּלים און מאַך די ברכה מיט א ניגון. איך זאָג, און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייט, וואָרט ביי וואָרט, מיט׳ן זעלבען ניגון, וואָס איך. איך זאָג, און זי קוקט מיר אין די אויגען אַריין און מאַכט מיט די ליפּען. און איך וויים, וואָס זי טראַכט זיך בשעת מעשה אין הארצען. זי טראַכט: „אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער, איהם צו לעבן־גערע יאָהר!"... און איך פיהל, אז איך בין וועדטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשניידען אויף שטיקלעך, אזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפּלים: סטייטש, אָפּגע־נאַרט די מאַמע, און אזוי מיאום אָפּגענאַרט! פּערקויפט דאָס קליינע סידור׳ל און דאָס געלד פּערשפּיעלט אין דרײַדל! פער־קויפט, פערקויפט פון קאָפּ ביז פּיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפּלים, מיינע חנוכה־ליכטלעך, טשאַ־דען, טשאַדען אזוי לאַנג, ביז זיי וועלן פערלאָשען. און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— גיה וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפּלים מיט שמאַלץ! לכבוד חנוכה האָב איך געקויפט א גלעזעלע גענוון־שמאַלץ, פרישע, מחיה׳דינע שמאַלץ!

גוטס, און פון קיך ביי זיי לאָזט זיך הערן א ריח פון פרישע, נאָר־וואָס אויסגעפרעגעלטע שמאלץ.

— מע באקט היינט ביי אונז לאטקעס. — זאָגט מיר בעני אַן א בשורה אויף דער טיר שוין, און מיר קלעהמט דאָס הארץ פאר הונגער. און איך לויף מיט'ן צעריסענ טולופּעל אהיים און טרעף די מאמע געקומען שוין פון קלייט, רויט די נאָז, רויט די הענד, און אָנגעדראָלען, איבערגעפרוירען דורך און דורך, שטעהט און וואַרעמט זיך בייַם אוויוען. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאָס פנים אָן צו שיינען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאמע.

— פון שוהל. — זאָג איך איהר א ליגען.

— נעדאָוונט מעריב?

— נעדאָוונט מעריב. — זאָג איך איהר א נייעס ליגען.

— וואַרעם זיך אַן, מיין זוהן, וועסט דו מיר בענטשען חנוכה־ליכטלעך. ס'איז היינט, דאָנקען גאָט, דאָס לעצטע ליכטעל.

ח.

אודאי, א מענש זאָל טראָגען אויף זיך נאָר צרות אַליין און נישט האָבען קיין פּיצעל פערגעניגען, קיין ברעקעל נחת, וואָלט ער דאָס נעווּיס נישט איבערגעטראָגען און וואָלט זיך נעווּיס גענומען דאָס לעבען. איך זאָג עס אקעגען מיין מאמען דער אַלמנה נעבאַך, וואָס האָט טאָג ווי נאַכט געהאָרעוועט, געפרוירען, געהונגערט, נישט דערעסען, נישט דערשלאָפען, און נאָר צוליעב מיר, נאָר פון מיינעטוועגען. פאָר וואָס זשע קומט דאָס איהר, אז זי זאָל נישט האָבען טאָקי אמאָל קיין שטיקעל פערגעניגען אויך? איטלעכער מענש פערשטעהט דאָס וואָרט „פערגעניגען" נאָך זיין השגה נאָך. ביי מיין מאמען איז נישט געווען גאָר קיין גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האָב א י ה ר שבת און יום־טוב געמאַכט קידוש, פּסח א י ה ר אָפּגערעכט דעם סדר.

נאָר נישט, צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאָרגען, אם ירצה השם, יאָהר־צייט נאָכ'ן מאַטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קריש, האָב איך דיר צוליעב געטהאָן. טהו זשע מיר צוליעב, מיין זוהן, דו אויך, און זאָג מיר צו, אז דו וועסט חאָטש דאָונען געטריי אלע טאָג.

צי איך חאָב טאקי אזוי געטריי געראָווענט, ווי איך האָב צו־געזאָגט, צי ניין — פון דעם לאָמיר ניט רעדען. נאָר דאָס כל־בו־ניקעל האָב איך ליעב געהאט דאָס חיות! איהר קאָנט פערשטעהן, אז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאָטש — איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סידור'על, ווי דאָס שווארצאָפעל פונ'ם אויג האָב איך דאָס אָפגעהיט, — און איצט, דעם דאָזיגען חנוכה, האָב איך דאָס — וועה געשרינען! — אַליין מיט מיינע אייגענע הענד אַוועקגעטראָגען צו משה דעם כטאָליר'ס יונגעל, וואָס האָט שוין לאַנג געווארט־פען דערויף איין אויג, און נאָך געדארפט בעטען איהם, אויסשלאָ־גען א קניע ערה, ביז ער זאָל דאָס ביי מיר קויפען. כמעט אום־זיסט אַוועקגעגעבען דאָס קליינע סידור'על! אוי, דאָס סידור'על, דאָס סידור'על! און דערמאָן איך מיך אָן דעם קליינעם סידור'על, פערקלעהמט מיך ביי'ם הארצען און דאָס פנים פלאָמט מיר פאָר בזיון! פערקויפט, פערהאַנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? צוליעב בעני'ן. בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען ביי מיר נאָך עטליכע קאָפיקעס. נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אז סע געהט איהם אַווי אין דרייד־על?

— דערויף איז דאָס א דרייד־על. — רעדט מיר אויס בעני דאָס הארץ און לעגט־אריין צו זיך אין בייטעלע מיינע לעצטע עטליכע גראָשענס. — ס'זאָל ד י ר אזוי געהן, ווי סע געהט מיר, וואלסט ד ו געוואונען! עס געהט אָבער מ י ר, נעווין א י ך.

און בעני'ס בעקלעך פלאָמען, און אין שטוב איז ביי זיי ליכ־טיג און ווארעם. און א זילבערן חנוכה־לעמפעל שטעהט ביי זיי גרייט מיט'ן טטען בוימעל, מיט'ן שענעם שמש און מיט אלדאָם

— דאָס קלייניטשקע — זאָגט פּתחיה — קאָסט טייערער פון
א גרויסעטשקע.

— וואָס קאָסט ביי אייך, גאָט זאָל נישט שטראָפן פאַר די
רעד, דאָס דאָזיגע קלייניע וועוריקע?

— אויף א סידור זאָגט איהר וועוריקע? — מאַכט צו איהר
פּתחיה און נעמט ביי איהר פּאוואָלינקע דאָס כל־בו'ניקע פון די
הענד, און מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, וואָס קאָסט דאָס? — בעט ביי איהם
די מאַמע. נאָר פּתחיה האָט זיך צייט און ענטפערט מיט א ניגון:

— דאָס סידור'ל? וואָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט!
איך האָב מורא, ס'איז נישט פּאַר אייער בייסל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בייזע, וויסטע חלומות, און
הייסט זיך זאָגען א מקח.

פּתחיה זאָגט א מקח, און די מאַמע ענטפערט איהם נישט;
זי דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צו דער טיר, נעמט טיך פּאַר א
האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון. דו
וויסט דען נישט, אז רב פּתחיה זענען א איד א יקרן?

מיט א ביטער הארץ נעה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טיר,
מיט א שטיקעל האָפנונג, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען און
פּתחיה וועט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פּתחיה איז נישט אזא
איד. ער וויסט, אז מיר וועלען זיך אַליין אומקעהרען. והראיה,
מיר האָבען זיך מאַקי אומגעקעהרט, און די מאַמע בעט איהם. ער
זאָל זאָגען „ווי א מענטש". פּתחיה ריהרט זיך נישט, קוקט אויף
דער סטעלי, און די וויסע בעלמע פּונ'ם לינקען אויג גלאַנצט, און
מיר געהען־אַוועק און קעהרען זיך אום נאָך א מאָל צוריק.

— א פּאַהאַנער איז אָט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאָכ־
דעם די מאַמע. — מכות מיינע שונאים וואָלט איך ביי איהם נע־
קויפט א סידור'ל! היינט קאָסט דאָס טאַקי א יקרות! איין עבירה,
כלעבען, דאָס גלעלד וואָלט צוגוץ געקומען אויף שכר־למור! נאָר

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איינמאָל אין א פּאַרנאַכט און נעמט מיך אָן פּאָר א האַנד — קום מיט מיר אין בית־המדרש. מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר־צייט נאָכ'ן טאָטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אין איין וועג מיט פּתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פּאָר א כל־בו'ניקעל אָדער אַזעלכעם?

איך וויים פּריהער, אז צום טאָטענ'ס יאָהר־צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פּוען'ען, ווי מע זאָגט, דאָס טעלערעל פּונ'ם הימעל, און עס קלאָפּט מיר שוין דאָס האַרץ פּאָר פּרייד.

נעקומען אין בית־המדרש, טרעפען מיר פּתחיה'ן מיט'ן זאָק, נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פּתחיה איז, פערשטעהט איהר מיך, א איד נישט קיין חאַפּענדיגער. ער וויסט גאָנץ גוט, אז ער איז אייגער אויפ'ן יריד. זיינס וועט פּון איהם נישט אַוועק. אייר דער ער בינדט־אויף דעם זאָק און צעלעגט די קראָם, געדויערט א יאָהר. איך ציטער, איך פּלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פּים, און ער — נאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם דערט מען!

— ווייזט שוין דאָרטען, — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז דאָרט ביי אייך פּאָר א כל־בו'ניקעל?

פּתחיה האָט צייט. דער טייך ברענט נישט. פּאַוואָלינקע, נישט געחאַפּט, בינדט ער אויף דעם זאָק און לעגט־אויס די נאָנצע קראָם זיינע: חומשים און קלייניע חומש'לעך, מאַנסביל'שע סידורים און וויבערשע קרבן־מנחהס, תהלימס און תהלימ'לעך, חק־לישראָלס און תקונימ'לעך, מחזורים, סליחות און תחינות ובקשות אָהן א שיעור! און ספורי־מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און וויעדער א מאָל תחינות! עס דאָכט זיך מיר אויס, אז עס וועט זיך קיינמאָל ביי איהם נישט אויסנעמען — א קוואָל, א ברונען! קוים אמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קליינוואַרג, און בתוכם האָט א שיין נע־טהאָן דאָס כל־בו'ניקעל.

— אָט דאָס איז גאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע. — אזא קליינימשקע?

שיר־השירים און פרק, און ברכי־נפשי, און די הגדה, און אלע תפלות, און אלע דינים וכנהגים פון א גאנץ יאהר, און א תהליב'על צום סוף. היינט די טעוועלעך מיט די גאלדענע אותיות! הער שניט! דאם רוקענדעל! א יצר־הרע, זאג איך אייך, א שמן, נישט קיין סידור'על! אלע מאל, וועז פתחיה מיט די בעלמעב אין מיט די שטארק־אונטערגעשארענע וואנסעס, וואם דאב מאכט דאם פערזארגטע פנים זיינם שכייבלענדיג, אלע מאל, וועז דער פתחיה האט זיך צעלעגט מיט זיין קראם אין בית־המדרש ביי דער טיר, האב איך קיין אויג נישט אראפגעלאזט פון דעם כל־בו'ניקעל.

— וואם וועכט דו זאגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כלומרשט פתחיה, גלייך ווי ער וווייסט נישט, אז איך האב געווארטען אויף אויג אויפ'ן כל־בו'ניקעל, שיין א מאל זיעבעצהען איבערגעטאפט מיט די הענד און איבערגעפרעגט וואם סע קאסט.

— גאר נישט, — זאג איך, — גלאט אזוי... — און געה־אווק פון איהם, איך זאל נישט זעהן פאר זיך דעם יצר־הרע.

— אוי, מאמע! זאלסט זעהן, איז ביי פתחיה'ן פארהאן א כל־בו'ניקעל!

— וואם פאר א כל־בו'ניקעל? — פרעגט מיך די מאמע.

— א סידור'על אזעלכעם! וועז איך האב אזא סידור'על, וואלט איך — איך וויים אליין נישט וואם!

— האסט דען נישט קיין סידור? און וואו איז דעם מאמען'ס סידור?

— וואם גלייכסט דו, מאמע? יענם איז א סידור, און דאם איז א כל־בו'ניקעל!

— א כל־בו'ניקעל! — זאגט די מאמע. — אין א כל־בו'ניקעל איז דען פארהאן מעהר צו דאוונען, צי סע דאוועגט זיך נעשמאקער?

נעהט גיט צו פערשטעהן א מאמען, וואם הייסט א כל־בו־ניקעל, איין אמת'דיג כל־בו'ניקעל, מיט רויטע טאוועלעך, מיט א בלויען שניט און מיט א גרינעם רוקען!

ראשית חכמה, האָב איך זיך געזומען מאכען געלד פון שוה־כסף, דאָם הייסט, עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, פערקויפען אלסדינג, וואָס איך האָב, איין חפץ נאָכ'ן אַנדערען, פריהער דאָם מעסערעל, נאָכדעם דאָם ביטעלע, נאָכדעם די קנעפּלעך אלע. און א קעסטעלע האָב איך געהאט, וואָס פלעגט זיך עפענען און פערמאכען, און עטליכע רעדעלעך פון איין אלטען זיינער, גוטע, מעשענע, אז מע רייבט זיי אויס, גלאַנצען זיי מיט סכנת־נפשות, כמעט אזוי ווי גאָלד, — אלסדינג צוועקגעגעבען בחצי־חנם, געשניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט, און געלאָפען אלע מאָל מיט פריש געלד צו בענ'ן אהיים און פערשפּיעלט איהם ביז'ן לעצטען נראָשען, צוועקגעגענגען אלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראש, מיט א האַרץ פול וואונדען, מיט א שרעקליכען פערדראָס, שטאַרק אויפּגעטראָגען — נישט אויף בענ'ן! חלילה! וואָס האָב איך צו בע־ני'ן? וואָס איז בעני שולדיג, אז כע געהט איהם אינ'ם שפּיעל? ס'זאָל ביי כ י ר, זאָגט ער, פאַלען דאָם דרייִדעל אויף דער גימל, וואָלט א י ך געוואונען; עס פאַלט ביי א י ה ם, זאָגט ער, אלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ע ר. אזוי זאָגט בעני און איז נעבאך זעהר גערעכט... ניין, מיך פערדריכט אויף זיך, אויף מיר אליין, למשל איך האָב צעטרענצעלט אזוי פיעל געלד, דער מאמע'ס פערהאָרעווט נעלד, און צעפּאַקטען אלע מיינע זאכען, געכליבען, ווי כע זאָגט, נאקעט, ווי די מאמע האָט מיך געהאט! אפילו דאָם סידור'ל אויך פערקויפט. אוי, דאָם סידור'ל! דאָם סידור'ל!... דערמאן איך מיך אָנ'ם קליינעם סידור'ל, פער־קלעהמט כיך ביי'ם האַרצען אין דאָם פּנים ברענט מיר פאר בזיון! דאָם איז געווען א צאצקע, נישט קיין סידור'ל! ביי פּתחיה דעם פאקענטרעגער האָט מיר די מאמע געקויפט, אקוראט צום טאטע'ס יאָהר־צייט. אין א סידור'ל איז דאָם געווען, — צוויישען סידוריט'לעך א סידור'ל! א „כל־בו'ניקעל", איין אמת'־דיג כל־בו'ניקעל! א גראָבס, א געפּאקטס. פון כל טוב האָט זיך דאָרטען געפונען, פון פויגעל־מילך, פון וואָס א מויל קאָן רעדען:

געלד א מעסערעל! — „וואָס זשע איז דער נעוויין?" — סטייטש, ער האָט דאָס געהענדיג פערלוירען!

אויך איך האָב אויסגעטאָקט א גרויסען לינען, דערצעהלט דער מאמען א נאנצע מעשה פון טויזענד־איין־נאכט און אויסגעבעטען ביי איהר נאָך א מאָל חנוכה־געלד — א האַרטען זעכסער מיט צוויי צווייערס, אוועקגעטראָגען זיי צו בעני'ן און אפגעטרייסעלט זיך אין פינף מינוט, און אויסגעטראכט דער מאמען א נייעם לינען. בקיצור, קעפ האָבען געטראכט, מוחות האָבען נעארבייט און לינענס, לי־נענס זענען נעפלוינען, אזוי ווי האָלץ, און דאָס נאנצע חנוכה־געלד אונזערס איז אוועק מיט'ן דרייידעל, אוועק צו בעני'ן אין קעשענע אריין, און פערפאלען לעולם ועד!

נאָר איינער פון אונז האָט זיך אזוי אריינגעלאזט אינ'ם דרוי־דעל, אז ער האָט זיך נישט בענוגענט מיט'ן חנוכה־געלד אליין און האָט נישט אויפגעהערט צו שפיעלען און שפיעלען מיט בעני'ן אין דרייידעל כמעט אלע טאָג, ביז'ן לעצטען טאָג פון חנוכה.

און דער דאָזיגער איינער בין נעווען מאקי, מחילה, איך אליין, „דער אלמנה'ס יונגעל".

ז.

וואו האָט נענומען „דער אלמנה'ס יונגעל" געלד אויף צו שפיעלען — דאָס זאָלט איהר נאָר נישט פרענגען. די גרויסע שפיע־לערס פון דער וועלט, די, וואָס האָבען נעפרובט געווינען און פער־שפיעלען נאנצע פערמעגענס און מאיאנטקעס, — די ווייסען, די פערשטעהען!... אוי־וועה, די שעה זאָל נאָר נישט זיין, אז דער יצר־הרע פון שפיעלען קומט אן, איז נאָר נישטא קיין שוערע זאָך אויף דער וועלט! ער ברעכט־דורך טויערען, אייזערנע וועגה, ער טהוט מעשים אשר לא יעשו — א וועלט אויסצורעדען: דער יצר־הרע פון שפיעלען!

מיט'ן וואָטענעם מיצעל אויף דער יאַרמעלקע און מיט'ן טלית ותפילין אונטער דער האַנד; דאָס קלויבט ער זיך נעהן אין קלויזעל אַריין דאַוונען, נאָר דערזעהן די קינדער היצען זיך, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף א ווייל, א קוק טהון פון דער ווייטען, ווי מיר שפּיעלען אין דרייִדעל. היינט מישט זיך נישט דער רבי; ס'איז חנוכה, זענען מיר פריי אכט טאָג כסדר און קאָנען שפּיעלען אין דרייִדעל וויפיעל מיר ווילען, אבי נישט שלאָגען זיך, נישט רייסען זיך בייַ די נעזונר. נאָר ניט אזא שלעכטער מענש דער רבי, כלעבען. אויך די רביצין האָט נעהאָפט דאָס קליינע, קראָנקע ראובלי אויף די הענד, איהם פּערשטופט דאָס מויל כעל מיט דער ברוסט, ס'זאָל נישט שרייִען, האָט זיך אַוועקגעשטעלט הינטער'ן רבינ'ס פּליצעם און קוקט־קוקט, ווי די יונגלעך שטעלען נעלד. און בעני „ענטפערט" אלעמען, בעני ברענט, בעני פלאָמט, בעני פלאָטערט, בעני לאָזט דאָס דרייִדעל, און דאָס דרייִדעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך און פאַלט־אַנידער.

— ווידער אמאל ניכל? א טרעיאַטער מיט דעם בעני'ן!

און בעני האָט אונז אזוי לאַנג בעוויזען זיין בריה'שאפט מיט זיינע נרויסע קונצען, ביז ער האָט אונז מחילה אויסנעריניגט אלעמען די בייטעלעך, צונעגנומען וואו ס'איז נעווען ערגיץ א פּרוטה, ארויסנעלאָפּט די הענד אין די קעשענעם, ווי אייגער רעדט: „נו, ווער ווייל נאָך?"... און מיר זענען זיך צעגאַנגען אהיים, אַוועקגעטראָגען מיט זיך א וועהטיג אין הארצען און א בזיון פאר זיך אליין, און נאָך נעמוזט אין דער היים אויסטראכטען „ליגינים" — דער אזא ליגען און דער אזא ליגען. איינער האָט זיך מורה נעווען, אז ער האָט דאָס נאַנצע חנוכה־נעלד פערנאשט, אויסגענעבען אויף באַקסערען! דער אנדערער האָט אויסנעטראכט א פּזמון, אז מע האָט דאָס בייַ איהם ארויסגע'גנבה'ט פון קעשענע נאָך בייַ־נאכט. און דער דריטער איז נעקומען אהיים מיט א נעוויין. „וואָס איז? וואָס ווייַנסט דו?" — סטייטש, ער האָט זיך נעקויפט פאר'ן חנוכה־

איז א היים, א מורא'דיג אזארטעס שפיעל. עס קאן אריינטרייבען אייך אין אלף הששי ארויין, איהר זאלט פערשפיעלען די נשמה. און נישט אזוי דאס נעלד, ווי דער פערדראס: למאי נעווינט יענער? למאי פאלט ביי יענעם דאס דרויידעל אויף דער נימל, און ביי אייך אויף דער נון, אויף דער הא אדער אויף דער שין? און דאס וויסט איהר דאך מסתמא, וואס בעדייטען די פיער אותיות פונ'ם דריידעל: נ מאכט נ י י ן, ה מאכט ה א ל ב, ש מאכט ש ל ע כ ט און ג מאכט ג ו ט. דאס דריידעל איז א מין לאטערי: וועמען די הצלחה שפיעלט, דער נעווינט. אט נעמט, למשל, בעני מאיר פאלקאוואי'ס: וויפיעל מאל ער זאל נישט לאזען דאס דריידעל, מוז דאס פאלען ביי איהם אויף דער נימל.

— ס'איז דיר איין אנטיק מיט דעם בעני'ן! — זאגען אלע יונגלעך און שטעלען אלע מאל פריש נעלד, און בעני „ענטפערט" אלעמען, וואורום וואס הערט ער דאס? „א נגיד'ס א יונגעל"!

— נימל! וויעדער נימל! איין אנטיק מיט איהם! — שרייען־אויס אלע מיט א מאל און מע נעמט זיך צו די ביימעלעך און מע שטעלט פריש נעלד, און בעני „ענטפערט" אלעמען, לאזט דאס דריידעל „קאזארעם", מיט'ן קעפעלע ארויף. דאס דריידעל דרעהט זיך, קאטשעט זיך אהין און אהער, ווי א שכור, און פאלט־אנידער.

— נימל! — זאגט בעני.

— נימל? נימל? וויייטער נימל? חידושים מיט איהם! — שרייען־אויס חברה און קראצען זיך און נעמען זיך וויעדער צו די ביימעלעך.

דאס שפיעל ווערד וואס וויייטער פייערינגער. די שפיעלערס היצען זיך, שטעלען נעלד, שטופען זיך אלע צום טיש, קריעגען זיך, דערלאננען איינער דעם אנדערען אין זייט ארויין, זענען זיך מכבד מיט מאדנע ווערטער: „דו סמארק איינער! דו פאנפאטש! שווארצער קאטער! צעקנייטשטע יארמעלקע! צעשפאלטענע קאפאטקע!" וכדומה אועלכע קאמפלימענטען, בעמערקען נאר נישט, אז ביי דער זייט שטעהט דער רבי, אננעטהאן אינ'ם וואראמען טיוליק

אָנבייסענס מיט די מיטאָגס? בעני. אויף שפּיעלען איז בעני געווען איין מזיק, דאָס הייסט: ער האָט אונז אַלעמען גע׳מזיק׳ט, אָפּגעוואונען ביי אונז וואו מיר האָבען נעהאַט א גראָשען, און נע־קומען צו עפּיס — אָפּגעווישט די ליפּען, שא, נישטאָ בעני! דאָס שפּיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאַכען אין דער וועלט, און פּאַר׳ן שפּיעלען האָבען מיר אַלע מאָל געהאַפּט פונ׳ם רבי׳ן דעם גרעסטען פּסק; ער האָט געזאָגט, אז ער מוז דאָס אויס־קאָרענען, אַרויסרייסען ביי אונז מיט׳ן וואָרצעל.

— שפּיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט׳ן מלאך־המות וועט איהר זיך ביי מיר שפּיעלען! — אזוי פלעגט זאָגען דער רבי און אויסטרייסלען אונז די קעשענעס, צונעמען וואָס ער האָט נעפונען און איינטיילען אונז שמיץ פון דער בריימער האַנד.

נאָר איין וואָך אין יאָהר איז געווען ביי אונז אזעלכע, וואָס מע האָט נעמענט שפּיעלען. וואָס זאָג איך, מע האָט נעמענט? ס׳איז געווען א מצוה צו שפּיעלען, א מצוה!

די וואָך איז נעווען — די וואָך פון חנוכה, און נעשפּיעלט האָבען מיר אין „דרייִדעל".

ו.

אמת, אין די היינטיגע שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט אין קאָר־טען, למשל: אָקע, סטוקעלקע, טערטעל־מערטעל, סטאָם וכדומה, שטעקט אודאי מעהר שכל, ווי אין אונזער אמאָליגען דרייִדעל; נאָר דאָרט, וואו מע שפּיעלט אויף געלד, איז קיין חילוק נישט. איך אליין האָב נעזעהן מיט מיינע אויגען, ווי צוויי שקצים וענען נעזעסען און האָבען זיך געשלאָגען קאָפּ אין וואַנד. און אז איך האָב זיי נעפּרעגט: וואָס טהוט איהר דאָס? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? האָבען זיי מיר נעזאָגט, איך זאָל נעמען דעם וועג, וואָרום זיי שפּיעלען אויף געלד — וועד פון זיי וועט זיך גיכער איינמיערען... היינט נעהט טענה׳ט! דאָס שפּיעל פונ׳ם דרייִדעל

נישט ערב. אלע קינדער האבען איין נשמה, און א קונדס איז ער געווען גלייך מיט אלעמען; גלייך מיט אלעמען ליעב געהאט א שקאצעריי, גלייך מיט אלעמען ליעב געהאט א שטיף־טהון: אנ־טהון דעם קהל'שען צאפ אויף די הערנער א שטרייטעל פון דער רביצינ'ס וויכטע, וואס זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאזען איהם איבער דער שטאדט; אנהענגען דער קאץ א פאפיערענע שלאנג אויפ'ן וויידעל, זי זאל לויפען משונענערווייז און ברעכען טעפ אויף וואס די וועלט שטעהט; אויפהענגען א שלאם אויף דער וויבערשער שוהל פריימאג־צו־נאכטס פון דרויסען, טע זאל נאכ־דעם די וויבער דארפען ראטעווען פון חלשות; צושלאגען דעם רבינ'ס פאנטאפעל צו דער ערד מיט צוויעבעם, אדער צו'חתמ'ענען איהם מיט טריפוואכם די בארד צום טיש בשעת ער שלאפט, און לאז ער פרובען אויפשטעהן, וכדומה. וויפיעל שמיץ דאס קאסט אונז נאכדעם, אז מע דערנעהט זיך, וועד דאס האט נעטהאן — פרעגט שוין ניט! טע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אז יעדע זאך מוז האבען אויף זיך איין עלטערען, איין אויבערהאר, וואס ער איז דער קאפ, דער פיהרער, דער וועגווייזער.

אונזער קאפ, אונזער פיהרער, אונזער וועגווייזער איז נעווען בעני מאיר פאלקאוואי'ס. פון איהם האבען זיך אלע זאכען אנגע־הויבען און צו אונזערע קעפ האט זיך דאס תמיד אויסגעלאזט. בעני, דער פעמפיקעוואטער רויטער בעני מיט די בולבעוואטע רוי־טע אויגען, איז תמיד פון אלע אומגליקען ארויס מרוקען, ווי פעפער, ריין, ווי א טרער, און נאט די נשמה שולדיג, ווי א טייבעלע. וואו ערגיץ א שענע תנועה, א מין העויה'לע, א שפיצעל, איין אפשניצעל, האבען מיר דאס נעגאשט פון בעני'ן. וועד האט אונז אויסגע־לעהרענט בננבה רויכערען א פאפיראס, ארויסלאזען דעם רויך פון ביידע נאזלעכער? בעני. וועד האט אונז ארויפגעפיהרט זיך גלי־טשען ווינטער מיט אלע נויישע שקצימ'לעך אויפ'ן אייז? בעני. וועד האט אונז אויסגעלאהרענט שפיעלען אין קנעפלעך, אין קניפ־קיך, אין מ"ם־שי"ן־ה"א, אין „אום־צי־נראד", און פערשפיעלען די

וואכסען, און סע שעמערירען פון זיי ארויס ווייסע און נעלע צוויק־
לער, און סע קוקט אויף אייך א נרינע פרישע ווערבע מיט ווייכע
פרישע צווייגען, און איהר טהוט זיך א לאז און פאלט־אריין מיט
די הענד אין בלאָטע, און פאליאָסקעס־פאליאָסקעט מיט די פים
פון יענער זייט, מע זאל מיינען, אז איהר שווימט. וואס פאר א
טעם, פרעג איך אייך נאך א מאל, האָט דאס זיצען אין שטוב אַרער
אין חדר זומער פאר־נאכט, בשעת דער נרויסער רויטער הימעל־
קונעל לאזט זיך אראָפּ פון יענער זייט שטאדט אויף דער ערד,
צינדט־אן דעם שפּיץ קלויסטער און בעלייכט אויך דעם רויטען שינ־
דעל־דאך פון כאד און, להבדיל, די נרויסע אלטע פענסטער פון דער
נרויסער קאלטער שוהל, און פון דאָרטען, פון הינטער דער שטאדט,
נעהט די משערערע, ציענען לויפען, שפּעלעך מעקען, דער שטויב
וואכסט, נעהט ביז'ן הימעל, און זשאבעס קוואקען, זשאבעס נרא־
נערען, סע רעש'ט, סע נרילצט — א מארראם, א יריד, א הארמי־
דער! ווער האָט אין זינען איצטער דאוונען? וועמען קריכט אין קאָפּ
אריין איצטער לערנען? נעהט־זשע רערט אָבער מיט מיין מא־
מען, — וועס זי אייך זאָנען, אז ער, עליו השלום, האָט נישט אזוי
נעטהאָן; ער, עליו השלום, איז נעווען נאָר איין אַנדער מענש.
וואס פאר א מענש איז ער נעווען, זאל ער מיר מוחל זיין, — וויים
איך נישט; איך וויים נאָר, אז מיר דעקוטשעט די מאמע זעהר
שטאַרק, דערמאָנט מיר אלע מאל, אז איך האָב נעהאט א מאטען,
און וואַרפט מיר אויס צעהן מאל א טאָג דאס שכר־למוד, וואס זי
צאָהלט פאר מיר, און פערלאָנט פון מיר נאָר צוויי זאכען, זאָנט
זי: נ ו ט לערנען און ו ו ע ל ע ן דאוונען.

ה.

מע קאָן נישט זאָנען, אז „רער אלמנה'ס יונגעל" האָט זיך
שלעכט נעלערענט. ער איז ניט אָפּנעשטאַנען פון זיינע איבערינע
חברים אויף קיין האָר. נאָר וועלען דאוונען — דאס בין איך אייך

צו לאננע יאהר. און בשעת מעשה זענען ביי איהר די אוינען נע־ווען ווי בענעצט, און מאדנע פערזאדנט איז נעווען דאס פנים איהרס, בעצוינען מיט א שווארצען טרויער.

לאז ער מיר מוחל זיין, דער טאטע מיינער, אויף יענער וועלט. איך האב איהם נישט נעקאנט פערשטעהן, וואס איז ער נעווען פאר א מענש, וואס, וועדלינ די מאמע דערצעהלט זיך אן פון איהם, פלענט ער כסדר אדער לערנען אדער דאוונען? שוין זשע האט איהם קיינמאל נישט נעצוינגען, ווי מיר, אין דרויסען ארוים זומער אין דער פריה, בשעת די זון ברענט נאך נישט אזוי שטארק, הויבט ערשט אן ארויסטרעטען אויפ'ן נרויסען הימעל, שפאציערט מיט א נרוים אייגענוש, ווי א פייערינער מלאך אין א פייערינער קארעטע מיט פייערינע פערד, וואס ס'איז אונמענליך צו קוקען זיי אין זייערע שטארק לויטערע, ברענענדינע, גין־נאלדענע פנימ'ער? וואס פאר א טעם, פרעג איך אייך, האט אין אזא נעטליכען פריהמארנען דאס וואכערינע דאוונען? וואס פאר א טעם האט נאכדעם דאס זיצען און לערנען אינ'ם ענגען וויסטען חדר, בשעת די גין־נאלדענע זון האלט אין רעכטען סמאליען, אנ־גליהענדיג די ערד, ווי איין אייזערנע סקאוורעדע? דעמאלט ציהט דאס אייך נאר אהין, ארא־באדג, צום טייך, צו יענעם שענעם טייך, וואס איז בערעקט פון אויבען מיט נרינעם, און א מארנער ריח, א ריח פון שוויץ־באד, לאזט זיך הערען פון דער ווייטען; דעמאלט נלוסט זיך אייך אויסטהון זיך אויף דער ניך און אריינ־שפרינגען העכער האלב אין דעם אננעווארעמטען וואסער, וואס אונ־טען, ביי'ם דנא, איז דאס קיהלבליך און מארנע גליטשיג און ווייך־בלאטיג, און פערשיעדענע בעשעפענישען, וואס ווידמענען זיך אין די אפגרונטען פונ'ם טייך, האלב פישלעך, האלב זשאבקעלעך, שוועב־בען, שוועבען אהן א שיעור פאר די אוינען, און מארנע פליענען, קאמארעם מיט די לאננע פיס, גליטשען זיך, שליטלען זיך איבער'ן וואסער פון אויבען; דעמאלט נלוסט זיך אייך אריבערשווימען אויף יענער זייט, אהין, וואו די בריימע, קיילעכינע, נרינע בלעטער

ד.

„דער אלמנה'ס יונגעל" — קיין אנדער נאָמען האָב איך נישט געהאט אין חדר. וואָס עפּעס „דער אלמנה'ס יונגעל"? מחמת מיין מאָטע איז נשׂואה א אידינע אַיין אלמנה, זיך דורכגעשלאָגען אליין מיט איהר איינענער האַרעוואניע, געהאלטען א באקאלייניע קלייט, וואָס טעהר פון אלסדינג איז האַרטען נעווען, ותרליג איך נערענק, קרייד און באָקסערען — די צוויי מינים, וואָס האָבען א שארפען אָפּגאנג ביי אונז אין כתרילעווקע: קרייד בעראַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער, און באָקסערען איז א נאשעריי, וואָס איז אי זיס, אי עס נעהט א סך אויף רעד וואָג, אי עס קאָסט וואָלוועל. חדר־יונגלעך ברענגען־אוים דערויף דאָס נאנצע נעלד פון די אָנ־בייסענם מיט די מיטאָנם, און די קרעמער ביי אונז ציהען דערפון שען פרנסה. בשום אופן האָב איך נישט נעקאָנט פערשטעהן, פאר וואָס די מאָמע קלאָנט זיך שטענדיג, זאָנט, אז עס מראָנט איהר קוים־קוים אויף קלייט־נעלד און אויף שכר־למוד. און וואָס עפּעס נראָד שכר־למוד? ואו זענען די איבערינע זאכען, וואָס א מענש בעראַרף האָבען, למשל, עסען, א קלייד, א שוך, וכדומה? דער נאנצער קאָמ איהרער איז נעלענען אינ'ם שכר־למוד: „אז נאָט האָט מיך נעשטראָפט, זאָנט זי, און האָט צונענומען ביי מיר מיין מאן, אזוי מאן, און מיך נעלאָזט איין אלמנה, א יונענר, איינע אליין, וויל איך חאָטש, אז כיין זוהן זאל קאָנען גוט לערנען". וואָס זאָנט איהר אויף דעם משל? איהר מיינט אפשר, אז זי איז נישט נענאָנגען אלע מאל אין חדר אריין נעוואָהר ווערען, ווי אזוי איך לערען? פון דאָוונען שמתפסט מען נישט, אז זי האָט אכטונג נענעבען אויף מיר, איך זאל דאָוונען אלע טאָג. זי האָט מיך נאָר נעוואָלט איינרעדען, איך זאל זיין חאָטש האלב, ווי מיין מאָטע, עליו השלום, איז נעווען. און אלע מאל, ווען זי האָט זיך גוט צו־נעקוקט צו מיר, פלענט זי זאָגען, אז איך בין איננאנצען „ער", מיר

וועלט. רוצחים! קוילערס! וואס האבען זיי געהאט צו מיין נאז? וואס האט זי זיי געטהאן? וועמען האט זי געשטעהרט? וואס האבען זיי אויף איהר דערזעהן? א נאז ווי אלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאמאנדעוועט יהושע־העשעל. — אחת ואחת! אחת ושתים! אחת ושלוש!

נאר פלוצים...

כמעט אלע מאל, זינט די וועלט שטעהט, טרעפען זיך אלע נסים פלוצים. למשל: סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט א מענשען, גזלנים פאלען־אן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די הענד ארונטער, שארפען־אן דאס מעסער און הייסען איהם זאגען ודוי; און סאמע דעמאלט, וען מע וויל שוין מאכען חיק, טראגט עס אן פלוצים א סטאנאוואי מיט א נלאק — די גזלנים צע־לויפען זיך, און יענער ווערד ניצול, הויבט אויף די הענד צו נאט און בענשט נאכדעם גומל.

מיט מיר און מיט מיין נאז איז אויך אזוי געווען. איך נע־דענק נישט אקוראט, צי ביי׳ם פינפטען, צי ביי׳ם זעכסטען שנעל האט זיך נעעפענט די טיר און ס׳איז אריינגעקומען בעני מאיר פאלקאוואי׳ס, און חברה האבען מיך באלד אפגעלאזט פריי, נע־בליבען שטעהן, ווי די סטאטקעס, און בעני האט זיי נענומען אויי־צינווייז צו דער ארבייט: ער האט זיי אננענומען איטליכען בע־זונדער ביי די אויהערן, נוט אנגעדרעהט, נעמאכט דערביי מיט א ניגון: „פז---ר!" אדער „שלשל-----ת!!!" און בשעת מעשה נעזאגט אלעמען מיט׳ן אייגענעם נוסח:

— נו? היינט וועסט דו שוין וויסען, וואס הייסט זאטשע־פען איין אלמנה׳ס א יוננעל?

פון דעמאלט־אן האבען שוין חברה מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מיין נאז; זיי האבען מורא נעהאט זיך אנהויבען מיט איין אלמנה׳ס א יוננעל, וואס בעני מאיר פאלקא־וואי׳ס איז זיך חבר, זיין אויסלייזער, זיין בעשיצער.

אָננערופען בנילופין. וואָס איז די מעשה? א גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אַוועקגענאַנגען ערגיץ אויף א ברית, אינאיינעם מיט דער רביצין. דאָס הייסט, חלילה נישט אינאיינעם; א רבי נעהט קיינמאָל נישט אינאיינעם מיט א רביצין. פריהער נעהט דער רבי, און נאָכדעם, הינטען, נעהט נאָך די רביצין.

— א לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט א בלויער נאָז, יהושע־העשעל הייסט ער.

— צו וויפיעל נעוועט? — זאָגט דער אַנדערער, קאָפּעל־בונעם, א יונגעל מיט א צעריסענעם ארבעל און סע זעהט זיך אַרויס דער שפּיץ פונ'ם שווארצען עלענבויגען.

— צו פערטעל פונט באָקסערען.

— לאָז זיין צו פערטעל פונט באָקסערען. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר האַרכען?

— איך זאָג, אז מעהר ווי פינף־און־צוואַנציג וועט ער נישט אויסהאַלטען.

— און איך זאָג — זעכס־און־דרייסיג!

— זעכס־און־דרייסיג? אָט וועלען מיר באַלד זעהן! חברה, נעמט איהם!

אָט אזוי האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט יהושע־העשעל מיט דער בלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט א מאָל האָבען מיך א נעם געטהאָן, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אַנידערגעלעגט אויף דער באַנק, און דוקא מיט'ן פּנים אַרויף. צוויי האָבען זיך נעזעצט מיר אויף די פּיס, צוויי — אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאַלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען, און נאָך איינער האָט אָננעשטעלט אקוראט אקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האַנד (אָפּנים, ער איז נעווען א ליוואָק, א געלינקטער!); די צוויי פינגער האָט ער צענויפנעלעגט, ווי א ביינעלע, איין אויגעל אביסעל צוגעמאַכט, דאָס מויל האַלב נעעפענט, און נענומען מיר שנעלען אין נאָז אַריין — אָבער ווי אַזוי, מיינט איהר, שנעלען? יערער שנעל האָט מיר נעגעבען צו זעהן זיך מיט'ן טאָטען פון יענער

איך זעה, אלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך פאר נעלעכטער, און פערשטעה נישט, וואס לאכט מען דא?

— זאג, נאַרעלע, אז דו ווייסט נישט, וואַרום מיר האָבען דאָס נאָך נישט נעלערנט. — שעפטשעט מיר בעני אויפ'ן אויהר און שטורכעט מיך מיט'ן עלענבויגען. און איך פאלג איהם און זאג איהם נאָך וואַרט ביי וואַרט, ווי א פאפונאי, און אין חדר ווערד א נעלעכטער ביז'ן הימעל.

„וואס לאכען זיי?" — טראכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ'ן רבי'ן, ווי זיי קאטשען זיך פאר נעלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפלעך פון איין האנד אין דער אנדערער: דאָרט איז פונקט א האלב טוץ.

— אנו, ווייז נאָר, בחור'ע, אקאָרשט די הענטעלעך דיינע! וואס טהוסט דו דאָרטען מיט זיי? — מאכט צו מיר דער רבי און בוינט זיך אן צו מיר אונטער'ן טיש...

. . . . . .

איהר זענט דאָך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאָך שוין מסתמא אליין, וואס פאר א מין פסק איך האָב נעהאפט פון מיין רבי'ן אויפ'ן ערשטען ארויספאהר מיט די קנעפלעך!

ג.

שמיץ פערהיילען זיך, בזיונות פערנעסטן זיך. איך מיט בעני'ן זענען מיר ניך נעווארען נוטע ברידער, אבער וואס נוטע ברידער הייסט — נפש אחת, נאָר ווי אנדערע צוויי. אט ווי אזוי די מעשה האָט זיך געטראפען:

נעקומען אויפ'ן אנדערען טאג אין חדר אריין, מיט'ן חומש אין איין האנד און מיט'ן אנבייסען אין דער אנדערער האנד, האָב איך נעטראפען חברה שטארק האפערדיג, פרייליך, דאָס, וואס ווערט

א ש ת ו — זיין ווייב! נעב מיר א באָקסער, וועל איך דיר נשבע
א ציה פון מיין פאפיראָס!

און איך פיהל עמיצענס ווארעם העמטל אין מיין האַנד, און איך טאפ־אָן עטליכע קליינע, גלאטע, גליטשיגע הויזען־קנעפלעך. איך בין זיך מדה, אז נישט איך דארף קנעפלעך, נישט איך האָב באָקסערן, נישט איך רויכער פאפיראָסן. נאָר מיר איז נעפע־לען דער דאָזיגער איינפאל, און איך ענטפער איהם מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס ער, און שאָקעל זיך נלייך מיט אַלע:

— ו ת ה ר — און זי איז מראָנעדיג נעווארן! וועט האָט דיר נעזאָגט! ו ת ל ד — און זי האָט נעוואונן! אז איך האָב ביי זיך באָקסערן?...

און אזוי האָבען מיר זיך איבערנעשמועסט די נאַנצע צייט, ביז דער רבי האָט, אפנים, אָנגעשמעקט, אז האָטש איך שאָקעל זיך נאַנץ נעשמאק, נאָר דער קאָפ איז מיר נישט ביי'ם חומש; האָט ער מיך פלוצים נענעבען א חאפ אויף דער וועגטקע, צום עקזאמען הייסט דאָס:

— זאָג נאָר, דו! הער נאָר, ווי אזוי הייסט דו דארטען? דו מוזט אודאי וויסען, וועמענ'ס זוהן איז נעווען קין און ווי אזוי האָט נעהייסען קין'ס ברודער?

די דאָזיגע קלאָץ־קשיא האָט מיר אויסנעווייזען אזוי ווילד, גלייך ווי מע וואָלט מיך, אשטיינער, פלוצים א פרעג נעטהאָן: וועו איז אויפ'ן הימעל א יריד? אדער ווי אזוי מאכט מען פון שניי נא־מעלקעם און זיי זאָלען נישט צעגעהן? — אז בסך־הכל איז מיר נאָר דער קאָפ נעווען ערגיין ווייס איך ווהו — אונטען, ביי די קנעפלעך.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי? — פרעגט מיך דער רבי. — דו הערסט נישט, וואָס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען אויף א ווייל, ווי אזוי האָט נעהייסען אדם הראשון קין'ס פאָטער, און וואָס האָט זיך אָנגעקאָהרט מיט קין'ען זיין ברודער הבל, וואָס חוה האָט זיי נעהאָט?

— נעדענק זשע, זאלסט זיך לערנען, ווי סע נעהער צו זיין! — זאגט צו מיר די מאמע, שוין שטעהענדיג ביי דער טיר, אין דרעהט־אויס נאך א מאל דעם קאפ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט געפיהל, אויסגעבייטשט מיט פרייד, ליעבשאפט און רחמנות. דער מאמע'ס קוק פערשטעה איך זעהר גוט: זי האט הנאה, וואס איך זיץ צווישען בעל־הבתישע קינדער און לערען, און סע טהוט איהר וועה דאס הארץ, וואס זי דארף זיך מיט מיר שיידען.

איך בין זיך מודה, אז מיר איז נעווען אויפ'ן "ארגען א סך פרייליכער, ווי מיין מאמען; איך זיץ צווישען אזוי פיעל נייע חברים, קיין עין־הרע, וואס בעטראכטען מיך און איך בעטראכט זיי — מיר בעטראכטען זיך איינם דאס אנדערע. נאר דער רבי לאזט אונז לאנג נישט זיצען אהן ארבייט. ער צעשאפעלט זיך און שרייט־אוים אויף א קול, מיט א נינון, און מיר אלע — נאך איהם, איינער איבע־ר'ן אנדערען, אויף קולי־קולות:

— ו ה נ ח ש — און דער שלאנג! ה י ה — איז נעווען! ע ר ו ם — קליגער! מ כ ל — פון אלע! ח י ת — חיות! ה ש ד ה — פונ'ם פעלד! א ש ר — וואס! ע ש ה — ער האט נעטהאן!

יונגלעך, וואס זיצען אזוי נאהענט איינם מיט'ן אנדערען, האבט זיי שאקלען זיך און שרייען, ווי איז דאס מענליך, זיי זאלען נישט ווערען בעקאנט, זיך דורכווארפען מיט א פאר ווערטער חאבט? און ס'איז טאקי אזוי נעווען.

בעני מאיר פאלקאוואי'ס, וואס איז נעזעסען מיט מיר אינ־איינעם שטארק צענויפגעקוועטשט, פרובט מיך פריהער מיט א קנייף פאר דעם פוס און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאכדעם צעשאקעלט ער זיך שטארק און זינגט גלייך מיט'ן רבי'ן און מיט אונז אלע אויף א קול דעם חומש און וואדפט־אריין זיינע איינענע ווערטער, בזה הלשון:

— ו ה א ד ם — און דער מענטש! י ד ע — האט באוואוסט! נא דיר אוועקעט די דאויגע קנעפלעך! א ת ח ו ה — חוה'ן!

זענען טאקי פון איין יחוס, ס׳איז אבער פאָרט נישט דאָס; ביים איז פאָרט נישט טעלעפאָן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו מיין חבר בעני.

ב.

נעווען איז בעני א פיין בחור׳ל, א פעמפיקעוואטער, א ראבע־טיניער, מיט נעלע שטעכעדינע האָר, מיט ווייסע פעכקע בעקלעך, מיט שיטערע צייהנדלעך און מיט מאָדנע רויטע בולבעוואטע אויגעלעך, ווי ביי א פיש. די דאָזיגע בולבעוואטע אויגעלעך האָבען תמיד געשמייכעלט און געקוקט ממזר׳יש, און דערצו האָט ער גע־האט א פערריסען נעזעל, אזוי, אז דאָס נאָנצע פנימ׳ל האָט אויס־געזעהן ביי איהם, ווי ביי א גרויסען עזות־פנים — און דאָך איז מיר דאָס דאָזיגע פנימ׳ל דוקא נעפעלען, און מיר זענען נעווארען מיט בעני׳ן חבר פון דער ערשטער שעה אן, וואָס מיר האָבען זיך דערקענט.

די ערשטע קענטשאפט אונזערע איז געשלאָסען געוואָרען אונ־טער׳ן טיש, ויצענדינ מיט׳ן רבי׳ן ביי׳ם חומש. אז די מאָמע האָט מיך געבראכט צו פיהרען אין חדר, האָב איך געטראָפען דעם רבי׳ן, א איד מיט נעדיכטע ברעמען און מיט א שפיצעביגער יארמעלקע, זיצען מיט אלע תלמידים ביי׳ם חומש איבער דער סדרה בראשית. נישט געמאכט קיין לאנגע שהיות, — אפגעבען עקזאמען האָט מען נישט בעדארפט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט, — האָט מיר רער רבי א זאָג געטהאן:

— קריך אהינצוצו, אויף יענער באנק, צוויישען יענע צווויי יונגלעך.

און איך בין ארויפגעקראכען אויף רער באנק, זיך אריינגעחאפט צוויישען צווויי יונגלעך און האָב שוין נעהייסען א „צוגענומענער". קיין בעזונדערע שמועסען צווישען מיין מאמען מיט׳ן רבי׳ן האָט אויך נישט בעדארפט זיין. ס׳איז ביי זיי געווען איין אפנערעדטע זאך נאָך פון יום־טוב.

בעסטע מצה־שמורה, סוכות — דעם שענסטען אתרוג, שבת נענומען צו זיך אין אורח, א נדבה נענעבען די שענסטע, א נמילות־חסד נעטראָגען אפֿענעבען צו די בעסטע מלמדים — בקיצור, מאיר פֿאַלקאָוואי האָט זיך „נעמענטשעלט", נעווּאָלט ווערען א בעל־הבית צווישען אַלע בעלי־בתים, זיך אייַנשרייבען צווישען חברה — נאָר בלאָטע! נישט אזוי גיך קויפט מען זיך אין ביי אונז אין כתריל־עווקע אין חברה ארײַן, נישט אזוי גיך פערגעסט מען ביי אונז אין כתריל־עווקע יענעמ׳ס יחוס, פון וואַנען ער שטאַמט־ארויס. א שניידער מעג זיך „מענטשלען" צוואַנציג יאָר כסדר, אויספֿיינען זיך אויפֿ׳ן שענסטען אופן, וועט ער ביי אונז אין כתריל־עווקע בלייבען שניידער. נישטא נאָר, מיין איך, אזא זייף אויף דער וועלט, וואָס זאָל קאָנען אָפּוואַשען ביי אונז דעם דאָזיגען פלעק. אַך! וויפֿיעל, מיינט איהר, וואָלט אשטייגער, מאיר פֿאַל־קאָוואי געלאָזט זיך קאָסטען, מע זאָל איהם אויסמעקען דעם נאָמען „פֿאַלקאָוואי"? דאָס אומגליק זיינט איז נעווען, וואָס א פאָמיליע האָט ער געטראָגען נאָך טויזענד מאָל ערגער, ווי דער נאָמען. שטעלט אייך פֿאָר, אז אין פֿאָס איז ער געשטאַנען פֿערשריבען: „קאָניעווסקי מעשטשאַנין מאיר מאָווש־ווישט טעלעצי".

א מערקווירדיגע זאַך! מאיר׳ס עלטער־עלטער־זיידע, זאָל האָ־בען דאָרטען א ליכטיגען גן־עדן, וואָס איז מסתמא נעווען אויך א שניידער, אז ס׳איז נעקומען צום אויסטראכטען זיך א פאָמיליע, האָט ער נאָר נישט נעקאָנט געפינען קיין לייטישערען נאָמען; נע־חיי־בי וואָלט ער געהייסען, מע זאָל איהם פערשרייבען: „פינגער־הוט", „אונטערשלאָק", „קניפּנאָדעל", „גרויסלאָטע", „לאַנגער־סטאַן" — אפילו אויך נישט אזעלכע שענע נעמען, נאָר נאָרנישט, זיי האָבען חאָטש א שייכות מיט שניידערייַ. אָבער טעלעצי! וואָס איז איהם נעפעלען געווארען א טעלעצי? וועט איהר זאָגען: למאי ביק? ס׳איז דען נישטא קיין מענשען, וואָס טראָגען דעם נאָמען ביק? זאָגט אייך אָבער וואָס איהר ווילט — ביק אוז טעלעצי

דאָם דרײדעל

א.

מעהר פון אַלע מײנע חברים אין חדר און מעהר פון אַלע יונגלעך פון דער נאַנצער שטאָדט אין מעהר פון אַלע מענשען אויף דער וועלט — האָב איך ליעב געהאַט מיין חבר בעני מאיר פֿאַלקאָוואי׳ס. דאָס איז נעווען א מין ליעבשאַפט מיט א מאַדנער צוגעבונדענקייט מיט א מורא־האָבען אינאיינעם. ליעב האָב איך איהם געהאַט דערפאַר, וואָס ער איז נעווען שענער און קלינער און בריה׳שער פון אַלע יונגלעך, און צו מיר איז ער נעווען צוגעלאָזט, נעטריי, זיך אײַנגעשטעלט פאַר מיר, גענעבען פעטש, געמאַכט א „פּזר" מיט א „שלשלת", דאָס הייסט, נעריסען פאַר די אויהערען אַלע יונגלעך, וואָס האָבען מיך נעווואָלט זאַטשעפען.

און מורא האָב איך נעהאַט פאַר איהם דערפאַר, וואָס ער איז א גרויסער און שלאָנק זיך. און שלאָנען האָט ער געקאָנט ו ו ע מ ען ער האָט נעווואָלט און ו ו ע ן ער האָט נעווואָלט, כּחמת בעני איז נעווען דער עלטערער, דער גרעסטער און דער רייכסטער פון אַלע יונגלעך אין חדר. דער פאַטער זיינער, מאיר פאַלקאָוואי, חאָטש ער איז נעווען נישט מעהר ווי א פאַלקאָוואי שניידער, איז ער אָבער נעווען דערפאַר א איר א נגיד און האָט נעשפּיעלט אין שטאָדט א ראָלע פון א שענעם בעל־הבית: געהאַט א שענע שטוב אן א שטאָדט אין מזרח־וואַנד (די דריטע פונ׳ם ארון־קודש), פּסח — די

דאָם דרוידעל

נעשריבען אין יאָהר 1903.

עפּילאָג פון דער קאָמונע.

אויף מאָרגען, צום צווייטען סדר, איז שוין יעדער נעזעסען ביי זיך, ביי זיין טיש, און אָפּגעריכט דעם סדר, ווי גאָט האָט גע־באָטן, — נעזעסען טאָקי אַלע אין איין חדר, ביי הערשקע מאָמצים אין זאָל, נאָר איינס צום אַנדערען מיט'ן הינטען, שטאַרק אָנגעדרו־דעלט... און מע האָט קוים דערלעבט דעם ערשטען טאָג חול־המועד, מע זאָל זיך קאָנען צעטיילען צוריק מיט די מצות, מיט דער שמאַלץ און מיט די אייער און מיט די קאַרטאָפּלים און מיט די שאָר ירקות, אפילו דאָס דייזשקעלע באַרשט האָט מען נעמוזט צעניסען אין בע־זונדערע טעפּ, און בשעת מעשה האָבען די ווייבער, געווייגטליך, נישט געלאָנט קיין כבוד אייגע אויף דער אַנדערער, זיך דורכגע־וואָרפען מיט שטעכווערטלעך און אָנצוהערענישען אויף די מאַנס־בילען.

— „קאָמונעס" האָט זיך זיי פאַרנלוסט! משוגעים האָבען דאָס אויסגעטראַכט און נאָראָנים טאָנצען נאָך! נאָט אייך נאָר „קאָ־מונע"! זיעבעצאָהן „קאָמונעס" די שונאים אין קאָפּ און אין האַרצען און אין די קישקעס!

נאָך פּסח איז דער טאָטע נענאָנגען איבער דער שטאָדט זוכען אַין אַנדער דירה אויף צו דינגען, און אויף איהם קוקענדיג — אויך „שוין־איין־מאָל־משה". צביה־לאה איז אפילו נעווארען ווייך ווי טוץ, און הערשקע מאָמצים האָט א זאָג געמהאָן, כלומרשט פאַר־בייגעהענדיג, אז תיכף נאָך שבועות, אם ירצה השם, שטעלט ער זיך איבערדעקען דעם דאָך; עס האָט זיי אָבער געהאָלפען, ווי א טוידטען באָנקעס. מיין מאַמע האָט נעזאָגט שטילערהייד דעם טאָטען, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אז אומזיסט ווייל זי דא אויך ניט זיצען! אין דרויסען חלילה, אבי ניט ביי הערשקע מאָמצים!

אָט אזוי האָט זיך פון דער ערשטער „קאָמונע" ביי אונז אין כתרילעווקע אויסגעלאָזט א טייך.

און האָט זיך באלד אויפ'ן אָרט פערנאַנגען אויף טוידט. דעמאָלט איז אָננעפאלען א געלעכטער שוין אויף אלעמען. עס האָבען נעלאכט נרויס און קליין: דער טאטע און די מאמע און „שוין־איין־מאל־משה" און אלע ווייבער. עס האָט זיך מיר אויסנעוויזען אין דער מינוט, אז עס לאכען די כוסות, די טעלער מיט די לעפעל, מיט דעם לאָמפּ, מיט די וועגד — אלע און אלץ האָט נעלאכט.

ניט נעלאכט האָט נאָר איין הערשקע מאמצים מיט די בייזע אויגען. ער האָט נעלאָזט יואליקל'ען אביסל זיך אויסלאכען; נאָכדעם איז ער אויפנעשטאנען, פאר כעס, אפּנים, פערגעסען, אז יואליקל האָט אלץ א טאטען ביז הונדערט און צוואנציג יאָהר, א טאטען, וואָס האָט אלץ אויך הענד און קאן זיך אלץ אָפּרעכענען מיט זיין קינד, און ער האָט איהם ארָאפּגעלאָזט דעם אויגענעם „פּיטש־פאטש אי ניקאקיך!", וואָס זיינע אייגענע פיער בנים, און דער נאנצער עולם איז נעווארען איבערראשט. נעווייניגליך, האָט די דאָזיגע מעשה בעראָרפט פערדריסען יואליקל'ס מאמע, און „שוועבעלע" האָט א בלישטשע געטהאן מיט די אויגעלעך און א זאָג נעטהאן צו צביה־לאה'ן:

— טאָמער וואָלט איהר נעזאָגט אייער מאן, סע זאָל איהם אָפּראַרען די הענטעלעך?

האָט צביה־לאה לאָנג נישט נעקלערט און באלד אויפ'ן אָרט א זאָג נעטהאן צו „שוין־איין־מאל־משה'ן" אויף איהר מאנסביל־שער שטימע:

— טאָמער וואָלט איהר נעזאָגט אייער ווייב, ס'זאָל זיך איהר שטעלען דאָס שווארצע פּיסקעלע אויף א זייט?

וואָס ווייטער איז נעווען — קאָן איך אייך ניט בעשרייבען. דאָס היימט, קאָנען קאָן איך, נאָר איך ווייל ניט. עס פאסט ניט. ס'איז ניט שען פאר קיין מלכה'ס, וואָס זיצען אויבען־אָן ביי דער רעכטער האַנד פון זייערע מלכים, ס'איז ניט שען ניט פאר זיי און ניט פאר אונז און ניט פאר אייך, ס'איז א חרפה, א בזיון פאר לייטען... לאָמיר בעסער מאכען א שווייג.

אליין אויך בתוכם, און אזוי איז ער זאסטרעמפעט נעווארען אין מיטען, ניט אהין, ניט אהער, אוש נעווארען ברוין און בלוי, ס'איז נעווען א רחמנות צו קוקען אויף איהם! איז אויפגעשטאנען הערש־קע מאמצים און האט איהם אראפגעלאזט א פאטש פון אויבען ארא׳ף און ארויסגעווארפען איהם פונ׳ם טיש און א זאג נעטהאן דערבייי, ווי זיין שטיינער איז: „פיטש־פאטש אי ניקאקיך!" און א מאך נעטהאן צום אנדערען (צו איציק׳ען), ער זאל אויפשטעהן מאכען קידוש.

האט זיך איציק אויפגעהאפט, ווי א מזיק, און א זאג נעטהאן דעם איינעגעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי" שוין אביסעל צו הויך, צו נייציג, אזוי, אז ער האט זיך, אפנים, אליין איבערגעשראקען פאר זיין קול און האט זיך נעווואלט ארא׳פלאזען נידערינער מיט א טאן. האט איינער פון דער חבריא א מאך נעטהאן: „עהים!"— האט שוין איציק דערפאר נישט געקאנט זאגען א ווארט, אזוי שטארק האט דאס איהם געשטיקט. האט ער נעבאך געהאפט פון זיין מאטען, הערשקע מאמצים, דעם זעלבען פסק, וואס אייזיק, דאס הייסט: „פיטש־פאטש אי ניקאקיך!" און אויף איציק׳ס ארט איז שוין געשטאנען דער דריטער (הילק).

דער דאזיגער הילק האט נאר אפגעזאגט א האלבען „סברי מרנן" — דעם „רבנן ורבותי" האט ער שוין נישט געקאנט ארויס־זאגען. איהם איז געפעלען געווארען נראד אצינד א קוק טהון אויף מיין שוואגער דניאל׳ס קינדערלעך און דערזעהן, ווי די דריי האל־טען זיך ביי די נעזלעך, אננעבלאזען די בעקלעך, ווי די פאחירלעך, אט־אט ווערען זיי צעזעצט.

און אט אזוי האט איטליכער בעזונדער בעקומען פון הערשקע מאמצים זיין פסק: „פיטש־פאטש אי ניקאקיך!", נעמוזט אפ־טרעטען דעם ארט איינער דעם אנדערען, ביז ס'איז געקומען צו „שוין־איין־מאל־משה׳ס" קינדער (צו יואליקל׳ען מיט שואליקל׳ען). און אז יואליקל האט זיך אוועקגעשטעלט מאכען קידוש, האט ער שוין נישט געקאנט ארויסלאזען אפילו דאס ערשטע ווארט „סברי"

„מע־א־אי!" — דאָס הייסט: „אז ניט דער און ניט יענער — טא מאכט שוין איהר פריהער קידוש!"

איך וויים ניט, וואָס פאר א פריילעכקייט עס לייגט פערבאָרגען אין דער דאָזיגער מימיקע, נאָר אויף אונז, קליינוואָרג, פאָלט־אָן דערפון פלוצים א געלעכטער, און נאָך וואָס פאר א געלעכטער! מיר שטיקען זיך שטילערהייד אין די קולאקעס, האָבען מורא א קוק טהון איינס אויף דאָס אנדערע, מע זאָל חלילה ניט אויסשיסען. נאָר וויפיעל קאָן זיך א מענש איינהאלטען? א מענש איז דאָך ניט קיין אייזען, ובפרט, אז סע זיצען ביי'ם טיש, קיין עין־הרע, אזוי פיעל קלאָפערס, וווייסע־חברה'ניקעס, וואָס קאָנען לאָכען, — איז נענוג, אז עמיצער פון אונז זאָל נעבען א חליפ, א הוסט, אדער א שלוקערץ, זאָל זיך דער איבערינער חברה אויסווייזען, אז דאָס האָט שוין איינער נעווים אויסגעשאָסען. אין אזעלכע מאָמענטען, הערט איהר, איז נעפעהרליך, מע שפיעלט זיך מיט פייער, וואָרום וואָס מעהר מע האָט מורא — מעהר לאָכט מען. איהר קאָנט דאָס פרובען אויף אייערע קינדער. לאָזט־ארוים א בעפויל, אז מע טאָר ביי'ם טיש ניט לאָכען, וועט איהר זעהען וואָס ס'וועט זיך טהון: תחילת וועט מען זיך שטיקען ווי וויים מע וועט קאָנען, נאָכדעם וועט וועלען אזא שיסעריי, אז איהר וועט סוף־כל־סוף אליין אויך אויסשיסען א געלעכטער. דעם שכל דערפון וווייסען מיר ניט; לאָזען די חכמים, וואָס געבען זיך אפ מיט אלערליי חכמות, אויפקלערען די דאָזיגע חכמה אויך, און מיר וועלען זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער קידוש.

אז נאָט האָט געהאָלפען, די מלכים האָבען שוין מיט נאָט'ס הילף אלע אפגעמאכט קידוש, און ס'איז נעקומען צו אונז, קליינוואָרג, איז אויפגעשטאנען הערשקע מאמציס'עס בן, דער עלטערער (אייזיק), און האָט אנגעהויבען זאָגען דעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי" אויף א כאָדנעם קול, נליך ווי עמיצער וואָרנט איהם. האָט דער יונגערער ברודער זיינער (איציק) ארויסנעלאָזט א מין „קבי". האָט זיך דער דריטער (היליק) צעלאָכט, און דער קליינער (ישראליק) — נאָך איהם, און נאָך זיי שוין מיר אלע, און אייזיק

קאפיטעל ז.

די זיידען פון דער „קאמונע" הויבען־אן פאלען.

ווי אלע נרויסע אידען, אזוי אויך אלע נרעסטע אומגליקען, וואס טרעפען זיך אויף דער וועלט, נעמען זיך אפטמאל פון א קליינינקייט, פון א נארישקייט. אויך די „קאמונע", וואס וועלכע בעשריבען ביי אונז אט דא, איז פלוצים אנידערגעפאלען אין סאמע אנהויב, און איבער א קליינינקייט, איבער א נארישקייט. ומעשה שהיה כך היה:

ווי באלד דער מאטע האט אפנעמאכט דעם קידוש און האט צוריק אריינגעזעצט זיך אין דעם הסב־בעט, האבען זיך אויפגעחאפט ביידע מיט א מאל, מיין שוואגער דניאל און אונזער בעלהבית הערשקע מאמצים, און האבען זיך אבער באלד ביידע צוריק אנידערגעזעצט, געוואלרען רויט, ווי פייער, זיך פערשעמט, אפנים.

מאכט דער טאטע צו הערשקע מאמצים אויף שטום־לשון (מחמת נאך קידוש טאר מען שוין נישט מפסיק זיין): „נו־א!" — דאס הייסט, ער איז איהם מכבד, ער זאל מאכען פריהער קידוש. ענטפערט איהם הערשקע מאמצים אויף דער זעלבינער שפראך: „אי־א!" — און בעווייזט מיט דער האנד אויף מיין שוואגער דניאל (א נראבער יונג! ער מיינט, אז ער טאר שוין אויך ניט מפסיק זיין!). רופט זיך אן מיין שוואגער דניאל און מאכט מיט'ן קאפ: „אי־אי!" — דאס הייסט: איך ניט, לאז איין אנדערער מאכען פריהער קידוש! מישט זיך אריין „שוין־איין־מאל־משה" (ער האט תמיד ליעב אריינמישען זיך!) און טהוט א מאך מיט די הענד: „מי־א־נו?" — דער פשט איז: „ממה־נפשך, אדער דער, אדער יענער!" ענטפערט איהם דערויף דער טאטע אלע אויפ'ן וואונק:

בעווייזען מיט איהר נאַנצער שענקייט און מיט איהר נאַנצען גלאַנץ פון אמאָל. די מוטער רחל, אסתר המלכה, שולמית פון שיר־השירים, די מלכה־שבא — די זעלבע נאָר א דמיון! גיט איהר אָפּ צוריק די פּערל מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, וועט איהר זעהען, וואָס הייסט א יפת־תואר!... נאָר פערפאָלען! ניטאָ קיין פערל! ניטאָ קיין אויהערינגלעך! ניטאָ קיין פינגערלעך! אויסגעטהאָן! אוועקגענעבען! נוואָלה, וואָס האָט צו אונז דער רבונו־של־עולם? פאַר וואָס שטראָפט ער אונז אזוי? !...

. . . . . .

— ק־ד־ש! — זינגט־אויס דער מלך פון די מלכים, דאָס הייסט, דער טאָטע מיינער, קוים־קוים וואָס ער קריכט־ארויס פון דעם הסב־בעט, נעמט דעם כוס אין איין האַנד, שפּאַרט זיך אָן מיט דער אַנדערער האַנד אָן טיש, פּעררייסט דעם קאָפּ ארויף, מאַכט־צו די אויגען און הויבט־אָן דעם שענעם פּסח'ינען קידוש מיט'ן שענעם פּסח'ינען נוסח, נאָר מיט עפּים א מאַדנעם טרויע־רינען ניגון, — ניין, ס'איז נישט דער ניגון, וואָס פּאַר־אַ־יאָהרען! און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אז אינ'ס טאָטענ'ס קידוש הערט זיך א קלאָג צום בית־דין־של־מעלה, א קלאָג פּאַר דער דירה, פּאַר דעם אין־שבנות־זיצען, פּאַר דער מאַמע'ס פּערל מיט די אויהע־רינגלעך מיט די פינגערלעך און פּאַר די איבערינע צרות, יסורים און הארצוועהטיג, וואָס נאָט האָט אונז מיט זיי בעווילינט היינטינם יאָהר פון זיין ברייטער האַנד.

איהר ווייסט ניט, וואָס האָט צו אונז דער רבונו־של־עולם? פאַר וואָס שטראָפט ער אונז אזוי? !...

קאפיטעל ו.

דער פרינץ נעמט זיך איבער.

און חאטש עס זיצען דאָ א סך פרינצען, און אלע נעהען אָנ־נעטהאָן יום־טוב'דיג, אזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך שענער — דאָך פיהל איך, אז איך בין ניט דאָס, וואָס אלע. און חאטש עס זיצען דאָ עטליכע מלכים מיט עטליכע מלכות, דאָך פיהל איך, אז מיין טאטע איז ניט דאָס, וואָס אלע טאטעס, און מיין מאמע איז ניט דאָס, וואָס אלע מאמעס. אויב יענע זענען מלכים, איז ער א מלך איבער די מלכים, וואָרום ער איז דאָ דער שענסטער און דער איידעלסטער פון אלע; און אויך די מאמע איז דאָ די שענסטע און די איידעלסטע פון אלע. ער קוקט־אריין אין סידור אריין, פיהרט דאָס רעדעל, ווי איין עלטערער, ווי א פעלדמארשאל, און אויף איהם קוקענדיג וואָס ער טהוט, טהוען איהם נאָך אלע. אויך די מאמע איז א וועג־וויזער פאר די איבערינע וויבער, האלט פאר זיך א גרויסען גראָבען קרבן־מנחה, מישט־מישט די בלעטלעך מיט איהרע שענע וויסע פיננער, און דאָס וויסע ליכטינע פנים בשעת מעשה שיינט איהר, ווי די זון, און די איבערינע וויבער זעהען־אויס קענען איהר עפים מאָדנע שוואַרץ, ווי די ציגיינערינעס. כאָהלט אייך, מיין שוועסטער אסנה איז, קאָן מען זאָגען, אויך נישט קיין מיאוס וויבעל, נאָר ווי קומט זי צו דער מאמע! אָנו, פאָהרט־אוים די נאָנצע וועלט און נעפינט מיר נאָך אזא יפת־תואר, ווי מיין מאמע! איין עבירה, וואָס פונ'ם אפט וויינען, וואָס זי ווייניט, וואכסען איהר קישעלעך אונטער די אויגען. איין עבירה, וואָס פונ'ם קאכען, וואָס זי קאכט אליין, וועלען איהר די שענע וויסע הענ־ד בעצויגען ווי מיט א קאָרע פון אויבען. איין עבירה, וואָס צוליעב כיין שוועסטער אסנה האָט זי נעבאָך געמוזט ניט־לאָנג פערקויפען די פערעל איהרע מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, און זי קאָן זיך איצט ניט

— איהר הערט, בתיה־לעבען? דער סאָמאָווער, ברוך השם, זידט שוין...

און אָלע דערפיהלען, אז א חמארע רוקט זיך אָן אויף הערשקע מאָמצים'עס שטוב, און די פרייליכקייט מיט דער לעבעדינקייט, וואָס ס'איז נעווען ערב פּסח, איז ניטאָ — אַוועק, אַוועק מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך.

— זאָלט איהר מיר זיין נעזונט און שטאַרק, צביה־לאה־לעבען און פּערעל קרוין, פּאַרגעסט ניט, אז ס'איז יום־טוב און מיר זיצען ביי איין טיש! — זאָגט צו זיי די מאָמע שטיל־ערהייב, און אויף איהר פּנים לינט אַזוי פיעל טרויער, אַזוי פיעל אַנגסט, אז עס פּער־נעמט מיך ביי'ם האַרצען.

איך פּערשטעה איהר טרויער, איך פיהל איהר אַנגסט. איך האָב בעמערקט נאָך בשעת לייכט־בענשען, אז זי ווייניט, ווייניט אויף דער דירה, וואָס מיר האָבען פּערלאָרען, און וואָס מיר בעדאַרפען זיצען אין שכנות מיט אַזעלכע נראָבע מענשען, זיצען מיט זיי ביי איין טיש, ביי איין סדר! ערשט פּאַר־א־יאָהרען אין דער צייט איז נעווען ביי אונז אַביסעל א שענערער טיש, אַביסעל א רייכע־רער סדר. פּאַר־א־יאָהרען איז דער טאַטע נעווען א י י ן מלך, די מאַמע איז נעווען א י י ן מלכה, און איך בין נעווען א י י ן פּרינץ. היינט זיצען דאָ צענויפּגעקוועטשט ע ט ל י כ ע מלכים, ע ט ל י כ ע מלכות, און א כך־א סך פּרינצען, און אָלע פּרינצען נעהען אַנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אַזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך אַביסעל שענער... ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, ס'איז ניט דער פּאַראַאַהריגער סדר!

מאָמע, איך פּערשטעה דיין טרויער! איך פיהל דיין אַנגסט!

פון שוהל, האָבען די פּיער בעלי־בתים בעדאַרפט זיך מיט אַנגעטאָן ארויפדראַפּען ארויף. און אז זיי האָבען זיך ארויפגעדראַפּעט ארויף און בעזעצט זיך, האָבען זיי מורא געהאַט, זיי זאָלען חלילה ניט אראָפּפאַלען.

דער ערשטער האָט זיך ארויפגעחאַפּט דער בעל־הבית, הערשקע מאַמצים. ער האָט ניט געזאָגט חס ושלום קיין שום חכּרון אויף די הסב־בעטען; ער האָט נאָר א קנייטש געטהאָן מיט די פּלייצעס, א מאָך געטהאָן מיט כעס:

— נ־נ־א, א עסעבעט!

— הא? שוין איין מאָל א עסעבעט? — האָט זיך אָנגערופען צו איהם „שון־איין־מאָל־משה" מיט א שמייכעלע פון א גרויסען קינצלער, וואָס איז אלעין צופריעדען מיט זיין ארבייט.

— ס'זאָל ניט זיין דאָס אייגענע, וואָס מיט דער סוכה. — רופט זיך אָן דער בעל־הבית, הערשקע מאַמצים, מיט א שטאָך.

— איך האָב שוין אויך געקלערט דאָס אייגענע. — זאָגט דער טאָטע מיינער און מאַכטעט זיך אויף דעם הסב־בעט, האָלט זיך מיט בוידע הענד אָן גאַרטעל און טרעט־אַיין די קישענס, ווי מע טרעט־אַיין א וואָגען היי.

— מיט פּרעמדע הענט איז גוט פּייער שארען. — רופט זיך אָפּ די בעל־הבית'טע צביה־לאה מיט גאָל, און „שוועבעלע" שטעלט זיך אַיין פּאַר איהר משה'ן און טהוט א זאָג צום מאָן מיט כעס:

— אומעדום באַדארפסט דו ארויסבאַווייזען, אז דו קאָנסט! עסעבעטען וואָלט איך זיי נעבעט! לאָזען זיי זיך בעטען!

עס פערשטעהט זיך, אז צביה־לאה קאָן דאָס ניט איבערטראָגען און טהוט א זאָג צום מיין מאַמען כלומרשט אין גוטען מוטה:

— איהר זעהט, בתיה־לעבען? דאָס שוועבעלע האָט זיך שוין אָנגעצונדען...

און „שוועבעלע" בויגט זיך אָן צו מיין מאַמען און רוימט איהר אַיין א סוד פּאַר גאַנץ בראָד:

קאפיטעל ה.

די זיילען פון דער „קאָמונע" שאקלען זיך.

עס פערשטעהט זיך פון זיך אליין, אז צענויפשטעלען די טישען מיט די בענקלעך, אויסשטעלען די כוסות מיט די קערות און אויסבעטען די הסב־בעטען האָט גענומען אויף זיך „שוין־איין־מאל־משה". ווער עס האָט איהם נישט געזעהען ארומטאַנצען דעם דאָזיגען פאַרנאַכט, דער האָט נאָר קיין שענס ניט געזעהען! די בעקלעך האָבען איהם געפלאַמט, דאָס היטעל איז איהם אַראָפגעפאַהרען אויף א זייט, איין וואָנסע, די לאַנגע, האָט זיך ביי איהם אויסגעצויגען נאָך לענגער. ער האָט אויסגעזעהען, ווי א קאָמאַנדיר פון א שיף, אָדער ווי א פעלדמאַרשאל אויף דער מלחמה. אָדער ווי א גבאי צו הקפות. ער האָט נישט געלאָזט קיינעם זיך צוריהרען צו קיין זאך: אליין האָט ער צענויפגעטראָגען בענקלעך, אליין צענויפגעשטעלט די כוסות, אויסגעשטעלט דאָס זאלצוואַסער מיט'ן חרוסה מיט די שאַר ירקות, און אליין אויסגעבעט אלע פיער הסב־בעטען (מיין שוואָגער דניאל איז אויך נעווען פערדעכענט אין קאָהן). און אז ס'איז געקומען צו די הסב־בעטען, האָט ער נעקאָמאַנדעוועט, מע זאל איהם צענויפטראָגען וואָס מעהר קישענס.

— נאָך א קישען!
— נאָט אייך נאָך א קישען.
— נאָך א קישען!
— נאָט אייך נאָך א קישען.
— נאָך א קישען!
— וואָס טוג אייך אזוי פיעל קישענס?
— נאָך א קישען!

און ס'איז אויסגעוואַכסען פיער הויכע הסב־בעטען... וואָס זאָג איך הסב־בעטען? פיער הויכע מויערען, וואָס אז מע איז נעקומען

האבען נעפייפט צו די אינדיקעס, און די אינדיקעס האבען נעשרי־גען: „האלדיר־האלדיר!", און מע האט זיך נעווינשעווועט, מע זאל דערלעבען איבער א יאהר מיט די מאנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייט און מע זאל וויעדער מאכען אינאיינעם אלע איין פסח. מע האט ארויסגעזעהען בעשיינפערליך, אז עס קען גאר ניט זיין קיין גרעסערע חכמה אויף דער וועלט, ווי אז מע מאכט יד־אחת.

— קאמונע! איהר שפיעלט זיך מיט קאמונע? — האבען א זאג נעטהאן די מאנסבילען אויף א ליצנות. און די וויבער האבען אונטערגעחאפט דאס ווארט „קאמונע", נאר גערופען האבען זיי דאס „קאמונעס", און האבען ארויסגעזאגט בפירוש, אז זיי וואלטען זיך ניט אפגעזאגט, ס'זאל א גאנץ יאהר זיין ביי זיי „קאמונעס". און די וויבער זענען געווען אויפגעלעגט, און די מאנסבילען — אודאי, און מיר, קליינווארג, — אודאי און אודאי!

געבליבען איז אויף לעצטען טאג נאר פיש און פלייש און ווין אויף ארבע כוסות. מילא, פיש — דאס האט נענומען אויף זיך, געווויינטליך, „שוין־איין־מאל־משה", וואהרום וואו האט איהר אויף דער וועלט נאך אזא בריה אויף קיפען פיש, ווי ער? ער וועט ברענגען צו טראגען פיש, וועט זיין שוין איין מאל פיש! מיט ווין און מיט'ן חרוסת האט מען זיך פערלאזט אינגאנצען אויף מיין מאטען, מחמת דער מבין אויף ווין איז ער. און טובל'ען דאס נעפעם האט מען געשיקט אונז, יונגלעך (פאר די מיידלעך האט מען נעפונען איין אנדער ארבייט: העלפען די מאמעס כשר'ען און רייבען און שייערען און פוצען), און מיר האבען פערקאטשעט די הויזלעך און זענען אוועק צום טייך לעבעדיג, פרייליך. בקיצור, ס'איז געווען „ליהודים", אלע זענען געווען פערנומען, אלע הענד האבען נעארבייט, קיינער איז ניט נעזעסען לעדיג א מינוט אפילו, ביז'ן לעצטען טאג ערב פסח, ביז מע האט פערברענט דעם חמיץ, נעגאנגען אלע אין מרחץ אריין, נעקומען אהיים, איבערגעטהאן זיך אלע יום־טוב'דיג און מע האט נענומען גרייטען זיך צום סדר.

שטעלען אַלע אינאיינעם פּסח'יגען באָרשט, און אין שטוב איז ווײַ־ דער געווען ששון ושמחה, גוט אויפ'ן האַרצען. נאָכדעם האָט מען אָנגעקויפט אַלע אינאיינעם עטלעכע פּאָר עופות מיט א פּאָר אינדי־ קעס, וואָס גאָט האָט זיי צוגעשיקט א כשר'ע מציאה (א משוגענער גוי האָט זיך מערמ ניט געהייסען בעצאָהלען ווי צהן גילדען פּאָר צוויי אינדיקעס, ווי די קעלבלעך די גרויס), און מע האָט אַלע עופות פערוואַרפען אין איין שטייג (די שטייג האָט צורעכט נע־ מאַכט, געוויינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה"), און די אינדיקעס האָט מען געלאָזט שפּאַציערען איבער דער שטוב, און פּאָר אונז, קלייני־ וואַרג, איז דאָס געווען א שטיקעל געשעפט: מיר האָבען זיך מיט זיי גערייצט, מיר האָבען צו זיי געפּייפּט, און זיי האָבען געשריגען: „האָלדיר־האָלדיר!" — און קיינער האָט אונז ניט געזאָגט קיין וואָרט. און די וויבער האָבען זיך געווינשעוועט, מע זאָל דערלע־ בען איבער א יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונ־ דערהייט און מע זאָל וויעדער קויפען בשותפות אַלע אינאיינעם אזעלכע עופות און אזעלכע אינדיקעס. נאָכדעם האָט מען נע־ קויפט אַלע אינאיינעם צוויי זעקלעך קאַרטאָפּלען אין גלייכען געלד, און אייער עפּים נאָר א מציאה פון א גנב — דריי גילדען א שאָק! גאָט האָט זיי צוגעשיקט א נויע מיט אייער, אויף קיין שלעכט אָרט זאָל זי ניט שטעהן! — און די וויבער האָבען געלאָכט פון דער נויע, א נאָרישע נויע, א נעשלייערטע האַנזי! און מע האָט זיך וויעדער געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער א יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייט און מע זאָל וויעדער אויסקויפען אַלע אינאיינעם בחברותא אזעלכע נעראַטענע קאַרטאָפ־ לים און אזעלכע פּרישע אייער! וואָס דאַרפט איהר מעהר? פּסח'יגע קויהלען צום סאַמאָוואַר האָט מען געקויפט אַלע אינ־ איינעם א זעקעל כמעט אומזיסט, ס'איז נאָר א חרפּה אויסצוואָגען פּאָר וויפּיעל; הייַנט חריין און פּאַסטערנאַק און שאָר ירקות — אַלסדינג בזיל הזול! „איין ערב פּסח פון גאַלע מציאות!" — האָ־ בען געזאָגט די וויבער און האָבען געלאָכט, און מיר, קליינוואַרג,

בוידעם, — זאָלט איהר אויף אונז ניט אַרויפלעגען די באָד"... בקיצור, די ווייבער האָבען דאָס אָפּגעאַרבייט נאָנץ דיפּלאָמאַטיש, ווי געווײנטלעך ווייבער, און דער פּלאָן פון „קאָמונע" איז אָננענומען געוואָרען, נאָר ניט מיט אַ מאָל, ביסלעכווייז.

קודם כל האָבען אַלע דריי שכנות געקויפט בשותפות אַ זעקעל מעהל, און מען איז אַוועק אין איין קלאָפּ באָקען סצות. און די מצות זענען דאָס יאָהר דוקא נאַראָטען. און מע האָט געבראָכט צו פּיהרען די מצות, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאָנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייט און מע זאָל ווידער אַלע אינאיינעם באָקען מצות. ס'איז געווען אַ חיות אָנצוקוקען די גוטפריינדשאפט מיט דער ליעבשאפט פון די ווייבער, גלייך ווי מע האָט זיך קיינמאָל נישט געקריענט, נישט נעזידלט, נישט פערביטען מיט קיין וואָרט אפילו. און נישט נאָר די ווייבער — די מאַנסבילען, און אויך מיר, קליינווארג, האָבען זיך יענעם טאָג געפיהלט אזוי גוט, ווי נאָך קיינמאָל ניט, זינט מיר זיצען אַלע אונטער איין דאָך. און מערקווירדיג! אפילו הערשקע מאַמצים, וואָס איז תמיד בייז און אין כעס אויף דער נאַנצער וועלט (דערפאַר, וואָס זיינע צוויי שוואָגערין־עס האָבען אַמאָל נעוואָלט אויסלאָדען ביי איהם די דירה), איז דעם טאָג נעווען עפּים כאַרנע אויפגעלענט, נישט נענעבען פּעטש, „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך", ווי זיין שטיינער איז, און האָט גאָר אונטערגעזונגען ליערלעך שטילערהייד! און צביה־לאה'ס מאַנסביל־שע שטימע איז יענעם טאָג געווען עפּים דינער און ווייכער. מיט איינעם וואָרט, אַ גוטער מלאך איז דורכגעפלויגען איבער הערשקע מאַמצים'ס דירה. די שכינה האָט געוהנט אויף איהר.

גע'פּטר'ט די מצות, האָבען די ווייבער אַוועקגעשטעלט אַלע אינאיינעם אַ דייזשקעלע באַרשט (דאָס דייזשקעלע האָט פערזאַרגט, געווינטלעך, „שוין־איין־מאָל־משה"), און מע האָט ווידער אַ מאָל נעוואונשען זיך, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייט און מע זאָל ווידער

איצט נעמט „שוין־איין־מאל־משה'ן" מיט'ן ווייב, מיט צוויי יונג־לעך און פיער מיידלעך, — וויעדער א מאל אכט.

— פלאי־פלאים! מאקי נאר מן השמים! — האבען א זאג נע־טהאן די מאנסביל־ען אויף צו־כלומרשט.

— א באשערטע זאך! — האבען אונטערגעהאפט די ווייבער שוין אביסעל ערנסטער.

— הערט נאר אויס, אידישע קינדער, טאמער וואלט נעווען א סברא, אז מע זאל מאכען אויף די אכט טאג א מין יד־אחת?

אזוי האט זיך א זאג געטהאן איינער פון די מאנסביל־ען, דאכט זיך, „שוין־איין־מאל־משה", און הערשקע מאמצים האט איהם אונ־טערגעהאפט:

— א מין שותפות, בחברותא הייסט דאס, וואס גאט גיט, אבי אינאיינעם, אי ניקאקיך!

— אויף זייער לשון ווערד דאס אננערופען „קאמונע". — שטעלט־ארויין דער טאטע, און „שוין־איין־מאל־משה" מאכט דע־רויף א פירוש, צעלענט די זאך אויף טעלערלעך:

— „קאמונע" הייסט: מיינס־דיינס, שלי־שלך, שלך־שלי, איין שיסעל, איין קעשענע, איין דעה.

— ובפרט פסח, — זאגען שוין אלע מאנסביל־ען מיט איין מאל, — וואס אלע אידען עסען איין ברויט, די ארעמע מצה, אלע אידען טרינקען איין משקה, ציכוקים־ווין, און אלע — צו פיער כוסות, און אלע עסען איין מאכל, מרור, און אלע זאגען פון איין הגדה. פסח איז דער בעסטער יום־טוב. פסח וואלטען אלע אידען נעמענט מאכען „קאמונע".

אפנעזאגט, האבען די מאנסביל־ען נעהאפט א קוק אויף די ווי־בער: וואס וועלען זיי עפים זאגען דערויף? די ווייבער האבען אבער גאנץ קלוג אונטערגעשוויגען. זיי האבען זיך, אפנים, נע־טראכט: „וואס דארפען מיר, ווייבער, נעמען אויף זיך דעם הער־מידער? איהר ווילט „קאמונע" — לאז זיין „קאמונע"! א קשיא אויף א מעשה. טאמער מאכט זיך נאכדעם, עס לאזט זיך אויס א

ווייבער? — וואלט איך געווים געזאגט: מע זאל זיי אלע אויס־קוילען, ווי די גענג, נאר איינע זאל מען איבערלאזען — די מאמע מיינע.

אצינד, אז מיר האבען זיך אביסעל בעקענט מיט אלע שבנים און שבנות, וואם זיצען ביי הערשקע מאמצים, און מיט זייערע געזינדלעך, — נעהמען מיר אריבער צום ענין המעשה, דאם הייסט, צו דער „קאמונע" גופא. פון וואנען זי האט זיך נענומען, ווי אזוי זי איז געווארען, און וואם מיט איהר איז געווען דער סוף.

קאפיטעל ד.

דער ערשטער גרונד פון „קאמונע".

ס'איז שוין לאנג ידוע פאר דער נאנצער וועלט, אז אלע נרעם־טע אידען קומען אומגעריכט, דורך א קליינינקייט. אויך די אידעע פון „קאמונע" ביי אונזערע דריי שבנות איז געבוירען געווארען אומגעריכט, דורך א נארישקייט. ס'איז אזוי געווען די מעשה: באלד נאך פורים, אז דער עולם האט אננעהויבען שמועסען מכה מצה אויף פסח און אויסרעכענען וויפיעל יעדער בעדארף האבען מעהל, האט זיך געטראפען א מיידנער נס: עם האט זיך ארויס־בעוויזען, אז מיר אלע בעדארפען האבען גלייך, ניט מעהר און ניט ווינציגער. אט האט איהר אייך דעם חשבון פון אויבען־אויף: דער טאטע, די מאמע און איך — זענען דריי איהרע; היינט וואלטען מיר, עם דארפען קומען צו אונז געסט: מיין עלטערע שוועסטער אסנה מיט איהר מאן דניאל מיט דריי קינדערלעך פון א קליין שטעדטעל פון בעסאראביע (עם איז זיי היינט נעבאך נישט גוט די צייט און זיי קלויבען זיך קיין אמעריקא) — האט איהר א קיימאלן פון אכט איהרע. היינט הערשקע מאמצים מיט'ן ווייב, מיט זייערע פיער בנים און מיט צוויי טעבטערלעך — האט איהר אייך פונקט אכט.

יונגלעך אויף די מיידלעך און די מיידלעך אויף די יונגלעך, ביז מע הויבט זיך אָן געבען קלעפּ. מיר, יונגלעך, פלאָנטען זיך איין אין די רויטע הערעלעך פון די מיידלעך, און זיי, די מיידלעך, מאַכען אַזאַ קוויטשעריי, ביז עס קומט צו לויפען הערשקע מאַמצים, אַ בייזער איר, וואָס האָט פיינט „ספּראָווּעס"; ער גיט פעטש פון דער פולער האַנד אויף אלע זייטן: „פּיטש־פאַטש — זאָגט ער — אי ניקאָקיך!" אַ גליק, וואָס סע מישט זיך אַריין „שוין־איין־מאָל־משה", רייסט־אַרויס די יונגלעך פון הערשקע'ס הענד:

— לאָז שוין זיין איין מאָל איין עק!

אַ מאַדנער מענש דער „שוין־איין־מאָל־משה" — אַ קינדערשע נשמה ביי איהם. טאָג ווי נאַכט וואָלט ער זיך מיט אונז אָפּגעגעבען. פון העלפען אונז מאַכען, בויען, צעניפּשטעלען, צענויפּלענען וכדומה — פון דעם שמועסט מען ניט; דערויף איז דאָך עפּיס „שוין־איין־מאָל־משה" אַ בעל־מלאכה, וואָס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ווי קאָן ער שטעהן און קוקען בשעת יענער שניצט, שניידט, טהוט עפּיס? „נעב אהער, דו שיינעץ איינער, וועל איך דיר ווייזען, ווי אַזוי מע שניצט מיט אַ מעסער!" — נאָר דאָס איז בלאָטע. איך דאַרף אייך זאָגען בסוד, אַז „שוין־איין־מאָל־משה" האָט זיך ניט נעפּוילט פערקאַטשען די פּאָלעס און חאָפּען מיט אונז אינאיינעם אַ שפּיעל אין „קאָמער־קאָמער־הויז", עקאָך־און־מקח", „אום־צי־נראָר" וכדומה. און מיט איהם שפּיעלען איז געווען, זאָג איך אייך, אַ פערגענגען! פרייליכער, ווי שמחת־תורה! וואָס־זשע טהוט נאָט? בעראַרף ער איהם נעבען אַ ווייב פערעלע, וואָס מע רופט זי „שוועבעלע", לאָזט זי איהם נישט מישען זיך צווישען קינדער. אָט איין אומגליק! איך וועל זאָגען מיט'ן לשון פון מיין רבי'ן רב מאָניש. מיין רבי רב מאָניש, אַז די רביצין האָט איהם דעקוטשעט מיט נעלד, פלענט ער זיך חאָפּען ביי דער לינקער פאה און שרייען: „גוואָלד! ווער האָט אויסגעטראכט דאָס מין ווייב אויף דער וועלט?"... אין יענער צייט, ווען איך בין, למשל, קיסר און מע קומט צו מיר און מע פרענט מיך: וואָס טהוט מען מיט

— וואָס איז? — פרענט זי דער טאַטע דערשראָקען.
— וואָס „וואָס איז"? — מאַכט די מאַמע תמ׳עוואַטע.
— וואָס ביזט דו פאַרווויינט?
— איך? — זאָגט די מאַמע כלומרשט פרייליך, און טרערען קייקלען זיך פון איהרע שענע אויגען איבער איהרע ווייסע שענע באַקען. וועז איך שעם זיך ניט פאַר׳ן טאַטען, פאַל איך איהר אויפ׳ן האַלז און קוש איהר אויס יערעם גליעד. מיין טייערער־טייערער מאַמען!

קאַפּיטעל ג.

מע רעדט פון קליינווארג און פון ווייבער.

און מיר, קליינווארג, קינדער פון די דריי שכנים אין איין שטוב, ווערען דאָך אודאי וואָס ווייטער אלץ נעהענטער, און מיט דער צייט — די לעצטע גוטע ברידער, ווי עס נעהר צו זיין חברים! און איבערהויפט — די יונגלעך. ארום און ארום זענען מיר זיבען יונגלעך. איך מוז אייך זיי אויסרעכענען ביי די נעמען: הערשקע מאַמציס׳עס פיער בנים, צוויי רויטע און צוויי שוואַרצע — אייזיק, איציק, היליק און ישראליק; „שוין־אין־מאַל־משה׳ס" צוויי יונגלעך — יואליקעל און שואליקעל; און איך — אברהמעל, דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע. אחוץ די זיבען יונגלעך, זענען פאַראַן זעכס מיידלעך: צוויי צביה־לאה׳ס טעכטערלעך און ביידע מיט גלעלע הערעלעך: איטקע און ביילקע; און פיער פערעלע׳ס מיידלעך: רייזעלע און פויגעלע און חנה׳לע און יענטעלע.

די יונגלעך מיט די מיידלעך זענען צוויישען זיך פייער מיט וואַסער. מע האַט זיך אזוי פיינט, אז ממש מע קאָן זיך איינס דאָס אַנדערע ניט אַנקוקען. טאַמער טרעפט זיך עפּיס אין שטוב א שאַדען, לענט מען אַרויף די באָד איינס אויף דאָס אַנדערע, די

וואָס איהר מיינט ניט, אז סע שפּיעלט זיך מיט אייך דער מלאך־המות.

און אזוי טענה'ן זיך אויס ביידע וועיבער מיט מיין מאַמע, געבען איהר צו פערשטעהן, פּאַר וואָס מע האָט זי ליעב, און רע־כענט איהר אויס אזעלכע מעלות, וואָס האָבען ניט קיין שיעור.

די נרעסטע פון אלע מעלות אָבער, וואָס מיין מאַמע האָט באמת, איז די מעלה, וואָס זי האָט ליעב שלום. זי צענעמט די צדדים, פערריעט זיי די צייטן.

— וואָס טוינ אייך, זייט־זשע מוחל, מיר דערצעהלען, פּאַר וואָס איהר האָט מיך ליעב? איהר דערצעהלט מיר בעסער, זייט־זשע מוחל, צביה־לאה־לעבען, ווי אזוי איז אייך נענאַנגען מיט'ן לעצטען טראַנען?

אַרער:

— איהר דערצעהלט אונז בעסער, זייט־זשע מוחל, פערעל־קרוין, נאָך א מאל, פּאַר וואָס האָט איהר זיך צעקריעגט איבער־א־נייעם מיט אייער שוועגערין רחל'ע די נרינע? איהר האָט דאָך ניט לאַנג איבערנעבעטען זיך מיט איהר!

יא, וועז ניט מיין מאַמע, וואלט נעווען, ווי מע זאָגט, דרייי שלייערם א נראַשען. ס'איז אזוי אויך נעווען, מאהלט אייך, נענוג בזיונות, א מיין מאַמע, וואָס האָט, זאָגט זי, קיינמאל ניט נעהערט קיין נראַבהייט, בעראַרף אויסהערען א ז ע ל כ ע ווערטער מיט א ז ע ל כ ע קללות, און מיט איהרע אייגענע הענד צענעמען די דאַזיגע צוויי וועיבער, וואָס אז זיי ווערען אין כעס, זענען זיי ער־נער, זאָגט זי, פון די חיות רעות; זיי זענען נרייט אויפן דאָס אנ־דערע אָדער אָפּבייסען די נעז, אָדער אַרויסרייסען די אויגען! ווי־פיעל נעזונד דאָס קאָסט דער מאַמע — דאָס וויים א י ך. איך האָב ניט אין מאל נעטראַפען די מאַמע זיצען און וועינען (אויף אלסדינג וויינט זי) און בעקלאָגען זיך אויף וואָס פּאַר א לעבען זי איז איבערנעקומען! און קומט דער טאַטע, ווישט זי אוים די אויגען, נלייך ווי נאָרניט נעווען.

דריי שכנות, וואָס שטעהען ביי איין אויוועז, מוזען אמאל צעקריע־
נען זיך, צעאמפערען זיך, רעכט אויסזידלען זיך אוז אפשר נאָך
עפּיס ערנער אויך...

מילא, פון צביה־לאה'ן, הערשקע מאמציס'עס ווייב, שמועסט
מען ניט. זי איז דאָך די בעל־הבית'טע פון דער שטוב, האָט איין
אייגענע „נחלה", מיינט זי גלאָט, אז אלע בעראַרפען האָבען פאַר
איהר דרך־ארץ, אוז אָהן א „זייט־זשע מוחל" טאָר מען נאָר מיט
איהר ניט רעדען. ביי מיין מאמען האָט זי דאָס דוקא גע'פועל'ט;
מיין מאמע רעדט נאָר אנדערש נישט מיט איהר:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, די פאַמעניצע איז שוין פול,
ווי איין אויג.

אָדער:

— זייט זשע מוחל, צביה־לאה, אייער יויך־טעפּעל האָט זיך
געשמעלט אין אויוועז פאָפּעריק, אוז איהר האָט שוין א גוט אויג,
ניט קיין יויך.

אָדער:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, אייער קליינינקער האָט שוין
דאַרטען מחילה אָנגעאַרבייט א שענע חתונה!...

דערפאַר טאָקי האלט צביה־לאה פון מיין מאמע איין עולם
ומלואו, אוז זי זאָגט דאָס איהר אלע מאל אין די אויגען, בשעת
זי צעקריענט זיך מיט דער דריטער שכנה, מיט פערעלע'ן.

— איהר ווייסט, בתיה־לעבען, — זאָגט זי צו איהר מיט א זים
שמייכעל: — איהר ווייסט, פאַר וואָס איך האלט מיט אייך אזוי?
נאָר דערפאַר, וואָס איהר זענט ניט קיין שוועבעלע.

פערעלע פערשטעהט דעם שטאָך, רופט זי זיך אָן הויך צו מיין
מאמע, אוז אויך זים, ווי קאָנדעלצוקער:

— ווייסט איהר, בתיה־לעבען, פאַר וואָס איך האָב אייך אזוי
ליעב? נאָר דערפאַר, וואָס איהר האָט ניט קיין אייגענע „חאָטע",
וואָס סע רינט פון די ווענד אוז סע קאָפּעט פון דער סטעלי, אוז

— פון וואַנעט ווייסט איהר, אַז מ י י ן ציען האָט אייך צעבראָכען דאָס טעפּל? — זאָגט צביה־לאה.

— מיינע געווּיס ניט! — מישט זיך אריין די דריטע שכנה, א קליין ווייבל מיט שוואַרצע אויגעלעך, וואָס הייסען זי פּערעלע, און רופען רופט מען זי „שוועבעלע", דערפאַר, וואָס זי צינדט זיך גיך אָן און ווערד באַלד פערלאָשען — פונקט דער היפּך פון איהר מאַן, אונזער אלטען בעקאַנטען משה, דער וואָס מע רופט איהם „שוין איין מאָל משה". איהר דאַרפט איהם נעדענקען פונ׳ם פערגאַנגענעם סוכות, אויב איהר האָט געלייענט מיין מעשה „שוין איין מאָל א סוכה".

קאַפּיטעל ב.

א י ם ש כ נ ו ת — ו ו א ל ו ו ע ל ש ל י י ע ר ס.

די וואָס מיינען, אַז די דריי שכנות, וואָס זענען נעשטאַנען ביי איין אויוועז, נענומען וואַסער פון איין דייזשקע, נעגאַסען איין איין פּאַמעניצע און אזוי ווייטער, האָבען חלילה שטענדיג נעהאַט צווישען זיך א שלעכט לעבען, — האָבען זיי א גרויסען טעות. אמת, מע קאָן ניט זאָגען, אז ס׳איז ביי זיי נעווען א לעבען ווי אונטער׳ן אויוועז; מע זאָל זיך, הייסט דאָס, שטאַרק ליעב האָבען, חלש׳ען איינס נאָך דאָס אנדערע — דאָס אויך ניט. א מענש איז אומעדום, קודם כל, נישט מעהר ווי א מענש, און מענשען בכלל האָבען זיך ליעב נאָר פון דערווייטען. די אלע שענע בילדער, וואָס מענשען מאַהלען־אַפּ, ווי אזוי מע וועט לעבען אמאָל אלע אינ־איינעם גאַנץ ברידערליך, אלע אויף איין קעשענע, מע וועט צע־שטויסען די שווערטען אויף נראָבאייזענס און די ביקסען אויף שניידמעסערס, און מע וועט זיך מעהר נישט קריגען, נישט זידלען, נישט טהון אויף צו־להכעיס, לעבען ווי נאָט אין אָדעס — דאָס אלסדינג וועט זיין, אז משיח וועט קומען. און ביז דעמאָלט וועלען

— וואָסער צאָהן? — מאַכט צו אונז דער רבי מיט א ביטער שמייכעלע: — עס רייסען מיך שוין, ברוך השם, אַלע צייהן.

איך האָב דאָס אייך נעבראַכט אהער, בכדי עס זאָל אייך סיין חידוש ניט זיין, וואָס מיר זענען זיך נעווֿאָהנט נעווֿאָרען מיט הערש־קע מאַמצים'עס דירה. כמעט פערנעסטן שוין, אז מיר האָבען נע־האט אַמאָל איין אייגענע דירה, א נרויסע דירה, א שענע דירה, מיט א הויף, און מיט א נאָרטען, און מיט א סוכה, און מיט א שפּיזאָרני, און מיט וואָס ניט? אמת, די מאַמע האָט נאָך אַלץ נאָנץ אָפט אונטערנעווֿיפצט און נענעבטן אָנצוהערעניש דעם מא־טען, אז ס'איז נישטאָ וואו עפּיס אַוועקצולענען פון דאָנען אהין. דערווֿיף האָט איהר דער מאַטע, נעווויינטליך, אָדער נאָר ניט נע־ענטפערט, אָדער נעענטפערט מיט א זיפץ. און אז זי האָט איהם נוט דערנאָנענען מיט וועדטער, אויסנעוויזען מיט ראיות, אז אין בעל־הבתישקייט מוז מען האָבען א שטיקעל קעמערעל, חאָטש א ווינקעלע א בעזונדערס, האָט איהר דער מאַטע א זאָנ נעטהאָן: „זינדיג ניט, דאָנקען נאָט דערפאָר". און דאָס איז שוין נעווען א תירוץ אויף אַלסדינג: אויף דעם, וואָס זיי דאָרפען, דריי בעל־הבית'טעס, שטעהן ביי אין אויוון; אויף דעם, וואָס אַלע דריי שכנים בעדאַרפען שפּאַן וואָסער פון איין דייזשקע און ניסען אין איין פּאָמעניצע; אויף דעם, וואָס פּאַר אַלע עופות איז פּאַרהאַן סך הכל איין שטייג, און אויף דעם, וואָס אז עמיצענ'ס ציענען טהוען־אָן שאָדען — ווייסט מען אפילו ניט וועמענ'ס.

— צביה־לאה, אייער ציענ טהוט מיר צום טוידט: זי האָט מיר היינט נע'פּטר'ט דאָס מילכיגע טעפּעל! — קלאָגט זיך די מאַמע פּאַר בעל־הבית'טע.

— און אז אייער ציענ האָט מיר נעכטען אויסנעוועצט א מאָס־ליע? — ענטפערט איהר אָפּ צביה־לאה, א אידינע א גראָבע מיט א קול פון א מאַנסביל.

— פון וואַנעט ווייסט איהר, אז מ י י ן ציענ האָט אייהָ אויסנעוועצט א מאָפּליע? — זאָגט די מאַמע.

די ערשטע קאָמונע

קאַפּיטעל א.

א מענש וועלכער מיט אלסדינג נעוואָהנט.

הערט איהר? ס'איז גאָר נישטאָ די צרה אויף דער וועלט, וואָס א מענש זאָל מיט איהר ניט קאָנען געוואָהנט ווערען. דאָכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין ערגער פון צייהנווועהטיג? פון דעסטוועגען קאָן איך אייך ברעננען א ראיה פון מיין רבי'ן רב מאָנישׂ. סיין רבי רב מאָנישׂ האָט געזאָגט, אז וועו ער זאָל חלילה לייגען אויף צייהנווועהטיג, וואָלט ער זיך א מעשה אָננעטהאָן. כך הוה. אז ס'איז געקומען די צייט, וואָס ער האָט אָננעהויבען רייסען זיך אויף די צייהן, האָט ער תחילת נעשריגען ניט מיט זיין קול, נעקראָכען אויף די גלייכע וועגע, ארומגעטאַנצט איבער דער שטוב און צעטריבען דעם נאַנצען חדר אהיים. אויף מאָרגען, אז מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האָבען מיר איהם נעטראָפען מיט אַיין אונטערגעבונדענער באַק און מיט אַיין אויפגעטראָגענער ליפּ, און ער האָט שוין געקרעכצט שטילערהייד. אויף איבערמאָרגען זענען שוין נעווען ביי איהם ארומגעלענט ביידע באקען מיט קישעלעך, דאָס פּנים האָט נעגלאַנצט, ווי בעשמירט מיט פּוטער, און נעזעסען איז ער שטיל, ווי א קעצעלע, ניט ארויסגעלאָזט אפילו קיין פּיפּס.

— וואָס הערט זיך, רבי, מיט אייער צאָהן?

די ערשטע קאמוניע

ע מעשה לכבוד פסח.

נעשריבען אין יאהר 1904.

וואנד בוינען זיך, פאלען כורעים, און עפּים א ציעג פליהט פון אויבען אראפּ גלייך אויף אונז, און מיט א מאל ווערד פינסטער־חושך, אלע ליכט אויסגעלאשען, אלע טישען איבערגעקערט, און מיר אלע, מיט די קוילעטשען, מיט'ן נעפּעס, מיט דער ציעג, לינען אין זאמד. און די לבנה שיינט, און די שטערען קוקען, און די ציעג חאפּט זיך אויף מיט שרעק אויף די דינע פיסלעך, בלייבט שטעהן א ווייל און קוקט זיך ארום מיט נארישע אויגען, ווי א זינדיגער מענש, און באלד חאפּט זי די פים אויף די פלייצעס און מארש, ווי איין עזות־פנים, איבער טישען און איבער בענק און איבער קעפּ מיט א נעשריי: „מע־ע־ע־ע!" די ליכט אלע אויסגעלאשען, דאס נעפּעס צעבראכען, די קוילעטשען אין זאמד, מיר אלע איבער־נעשראקען אויף טוידט. די וויבער קוויטשען, די קליינע קינדער ווינען — א חורבן! איין אמת'ער חורבן!

* * *

— א שענע סוכה האט איהר אנידערגעשטעלט, — זאגט צו אונז נאכדעם דער בעל־הבית, הערשקע מאמצים, מיט אזא טאן, גלייך ווי מיר וואלטען ביי איהם נענומען פאר דער סוכה מי יודע וויפיעל, — אז איין ציעג האט זי נעקאנט אנידערלענען. א שענע סוכה!

— שוין איין מאל א סוכה! — זאגט „שוין איין מאל משה", שטעהט ווי איין אויסגעפּאטשטער און בעטראכט מיט קאפּ, פון וואנען, אייגענטליך, האט זיך נענומען דער דאזיגער חורבן. — שוין איין מאל א סוכה!

— יא, שוין איין מאל א סוכה! — קרימט איהם איבער דער בעל־הבית מיט סם־המות, און אלע העלפען איהם אגגטער אין איין קול:

— שוין איין מאל א סוכה!...

דאָ זיצט מיין מאַמע די יפת־תואר, די מלכה שבא, און דאָ וועלען מיר מאַכען מיאָרגען, אם ירצה השם, דעם שענעם „שהחיינו" איבער דעם שענסטען פון אַלע פֿירות, איבער'ן אתרוג — אַך, וואָר קאָן זיך צו מיר גלייבען? וואָר קאָן זיך צו מיר גלייבען?!

ח.

נאָכ'ן טאָטען מאַכט קידוש „שוין איין מאָל משה" — נישט דער קידוש, וואָס בייַ'ם טאָטען, אָבער נאָר לאַ! און נאָך איהם — דער בעל־הבית אליין, הערשקע מאַמציס, — אַ פֿראָסטער איד, אַ פֿראָסטער קידוש. און מיר נעהען זיך וואַשען און מאַכען המוציא, און אַלע דריי בעל־הבית'טעם ברענגען צו טראָגען די נוטע, וואַרעמע, פרישע, נעפּעפּערטע, מחיה־שמעקעדיגע פיש — און איטלעכער זיצט זיך מיט זיין נעזונדרעל ביי זיין טיש. אַ סך קוילעטשעס. אַ סך הענד טונקען־איין וועלכען קוילעטש אין הייסער פיש־יויך. אַ סך מיילער עסען. און אַ ווינטעל בלאָזט־אריין אין סוכה דורך די דינע שוואַבע וועגטלעך און דורכ'ן שיטערען סכך, און די ליכטלעך שמעלצען זיך, און אַלע עסען, עסען נעשמאַק די יום־טוב'דיגע סעודה — און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אז ס'איז נישט קיין סוכה, נאָר אַ פאַלאַץ, אַ גרויסער, אַ ליכטיגער פאַלאַץ, און מיר, אידען, מיוחסים, פרינצעס, בני־יחידים, זיצען דאָ און עסען און טהוען זיך אָן וואויל־טאָג. „אשריכם, ישראל! וואויל איז צו אייך, אידעלעך! — טראַכט איך מיר. — קיינעם איז נישט אזוי גוט, ווי אייך! מכות האָט נאָך עמיצער אַ זכיה צו זיצען אין אזא שענער סוכה, געדעקט מיט גרינעם סכך און אויסגעשאָטען מיט געלען זאָמד און בעהאָנגען מיט די שענסטע קאָלדרעס פון דער וועלט, און אויפ'ן טיש יום־טוב'דינע קוילעטשעס מיט אמת גוטע יום־טוב'דינע פיש, וואָס דאָם אַליין איז אַ מאכל־מלכים; הוינט וואָר שמועסט, אז מע וועט נאָך..." פלוצים — טרראַך! דער נאנצער דאָך מיט'ן סכך־אויף אונזערע קעפּ; און נאָכ'ן דאָך — איין וואַנר און די אַנדערע

טער, די יפת־תואר׳ס, וואָס איך בין מיט זיי פֿאַרפֿליכטעט בעקענט געווארן אין חדר. און קוק איך אויף מיין שענער מאמען מיט איהר שען קלאָר־ווייס פּנים, וואָס שיינט־ארויס פון דער שענער זיידענער יום־טוב׳דינער פעטשייליע, מיט איהרע שענע נרויסע פערזארנטע אויגען, פערקלעהמט מיך ביי׳ם הארצען, וואָס אזעלכע שענע אויגען דארפען שטענדיג ווייגען, וואָס אזעלכע שענע ווייסע הענד דארפען נעבאך אליין זאָכען און באקען, און עס פערדריסט מיך אויפ׳ן רבונו־של־עולם, פאר וואָס ער גיט אונז נישט קיין נעלד א סך, און איך בעט ביי נאָט, ער זאָל מיך בעגליקען, איך זאָל נע־פינען עפּים אַיין אוצר פון א סך נאָלד און דימענטען מיט ברי־ליאַנטען, אָדער לאָז קומען משיח, וועלען מיר אלע נעהן קיין ארץ־ישראל, און דארטען וועט דאָך שוין אונז אלעמען זיין גוט!...

אזוי טראכט איך מיר, און מיינע נעדאַנקען הויבען מיך אויף און פערטראָגען מיך ווייט־ווייט, אהין, צו מיינע נילדענע חלומות, וואָס איך וועל זיי נישט פערביטען אויף כל הון דעלמא. און דער שענער יום־טוב׳דינער ניגון פון׳ם מאטענ׳ס שענעם יום־טוב׳דינען קידוש גיסט זיך מיר אריין אין די אויהערען אריין:

כי בנו בחרת,
ואותנו קדשת
מכל העמים!...

און איך פערשטעה די טייטש פון די דאזינע שענע, נוטע וועדטער:

דען אונז האָסט דו אויסדערוועהלט,
און אונז האָסט דו אויסנעקלויבען
פון אלע פעלקער!...

א קליינינקייט, א פאלק א מיוחס ביי נאָט? א פאלק א בן־יחיד? און עס וועדד מיר נוט אויפ׳ן הארצען: פון׳ם דאזי־נען נליקלעכען אויסדערוועהלטען פאלק! און עס שטעלט זיך מיר פאר, אז איך בין א פרינץ... יא, א פרינץ, און די סוכה — דאָס איז א פאלאץ, און דא רוהט די שכינה, און

דירה, האבען זיך איהר די אוינען נישט אויסגעטריקענט אויף קיין מינוט. דער מאמע, וואס איז אליין אויך ארומגענגען אהן א קאפ, האט דאס נישט נעוואלט ליידען, איהר נעזאגט, זי זאל מורא האבען פאר גאט, זי זאל נישט זינדיגען, וואהרום ס'איז פארהאן נאך ערגערס, דאנקען גאט דערפאר... נאר דא אין סוכה, בשעת ליכט־בענשען, האט זי פערשטעלט די אוינען מיט ביידע הענד און האט געקאנט ווייגען און ווייגען שטילערהייד, קיינער זאל נישט וויסען, אז זי ווייגט. נאר נישט מיך נארט מען: איך האב גאנץ גוט נעזעהען, ווי די פליעצעם טריסלען זיך איהר און טרערען רי־נען דורך די ווייסע, דינע פינגער, און זיי פאלען אויפ'ן וויסען טישטוך. און איך וויים אפילו ו ו א ס זי ווייגט!... איהר גליק, וואס דער מאמע גרייט זיך אין שוהל אריין, טהוט־אן די שבת'דינע, שוין אפילו צעהאקטע, נאר פארט זיידענע קאפאטע, נעמט זיך ארום מיט'ן געפלאכטענעם זיידענעם גארטעל, שטעקט־אריין ביידע הענד אין גארטעל אריין און מיט א טיעפען יום־טוב'דיגען אפיץ זאגט ער צו מיר:

— קום, לאמיר געהן. שוין צייט נעהן אין שוהל אריין דאוונען.

איך נעם די סידורים מיט די מחזורים, און מיר לאזען זיך מיט'ן מאמען אין שוהל אריין, און די מאמע בלייבט דאוונען אין דער היים, און איך וויים פריהער וואס זי וועט טהון: ז י ו ו ע ט ו י י נ ע ן. זי וועט זיך קאנען גוט אנווייגען! והראיה, אז מיר זענען נעקומען צוריק און אריין אין סוכה אריין מיט'ן שענעם ברוי־טען „גוט־יום־טוב", און דער טאטע האט זיך נעשטעלט מאכען קידוש, דעם שענעם יום־טוב'דינען קידוש מיט'ן שענעם יום־טוב'־דינען ניגון, האב איך זיך צוגעקוקט צו איהרע אויגען — זענען זיי נעווען רויטליך און אונטערגעשוואלען די קישעלעך פון אונטען. אויך די נאז האט שטארק גענלאנצט, געבלישטשעט — און דאך האט זי מיר אויסגעוויזען שען, ווי די מוטער רחל, אדער ווי אביגיל, אדער ווי די מלכה שבא, אדער ווי אסתר המלכה. און קוקענדיג אויף איהר, דערמאן איך מיך אן אלע אונזערע שענע אידישע טעכ־

דער רוח ווייסט זיי, פון וואנען זענען זיי געווארען, אז ס'איז ביי אונז פארהאן גרינער סכך! אפנים, זיי האבען געגעבען צו וויסען איינס דאס אנדערע — נישט אנדערש; וואס עם האבען זיך צענויפגעקלויבען ארום אונז אלע ציענען פון דער נאנצער שטאדט, און איך, אייגער אליין, האב נעמוזט מיט זיי אלע מלחמה האלטען!

אז נאט האט נעהאלפען, דער נאנצער סכך איז שוין נעלענען אויף דער סוכה, זענען די ציענען נעבליבען שטעהן, ווי די נארָאנים, נעקוקט ארויף מיט נארישע אויגען און נארישׂ נע'מעלה־נרה'ט. איך האב דערלעבט אן זיי א נקמה און האב זיך אנגערופען צו זיי:

— פאר וואס שלעפט איהר איצטער נישט קיין סכך, נארישע ציענען?

עס ווייזט אויס, אז זיי האבען מיך פערשטאנען: זיי האבען זיך אינציגווייז אנגעהויבען צענעהן זוכען זיך איין אנדער עובדא, און מיר האבען זיך נענומען אויספוצען די סוכה פון אינווענינ. קודם כל האבען מיר אויסגעשאטען די ערד מיט נעלען זאמד; נאכדעם האבען מיר ארומגעהאנגען די וועגד מיט אלערליי קאלדרעם פון אלע דריי שכנים, און דארט, וואו עם האט נישט נעהאפט קיין קאלדרעם, איז נעהאנגען א שאל, און אז עם האט נישט נעהאפט קיין שאלען, איז נעהאנגען א טישטוך אדער א ליילעך; און ערשט נאכדעם האבען מיר ארויסגעטראגען די טישען מיט די בענקלעך, די לייכטער מיט די בענשליכט, דאס נעפעס מיט די מעסערם מיט די נאפלען מיט די לעפעל, און אלע דריי בעל־הבית'טעס זענען נענאנגען בענשען ליכט און מאכען א ברכה „לישב בסוכה".

7.

מיין מאמע, עליה השלום, איז נעווען א אידינע, וואס האט ליעב נעהאט ווייגען. ימים נוראים — דאס זענען נעווען א י ה ר ע ימים טובים, און פון זינט מיר האבען פערשפיעלט אונזער אייגענע

— קום, וועסט דו זעהן די סוכה, וואָס מיר האָבען אויסנע־
בויעט! — אַזוי זאָג איך דעם טאַטען און שלעפּ איהם אַרויס פּאַר
דער פּאָלע אין דרויסען אַרויס, און דער טאַטע קוועלט־זאָן פון אונ־
זער אַרבייט, קוקט אויף משה'ן מיט אַ שמייכעלע און זאָגט צו
איהם, בעווייזענדיג אויף מיר:

— האָסט איהר חאָטש געהאַט פון איהם, רב משה, אַ שטיקעל
„פּאָמעטש"?

— שוין איין מאָל אַ „פּאָמעטש"! — זאָגט משה און קוקט־
אַרויף אויפ'ן דאָך פון דער סוכה מיט יסורים. — אונזער הערשקע
זאָל שוין ברענגען צו טראָגען דעם סכך, וואָלט שוין געווען שוין
איין מאָל אַ סוכה!

ו.

הערשקע מאַמצים האָט אונז געפיהרט מיט'ן סכך, אָפּגעלעגט
פון טאָג אויף טאָג, ביז נאָט האָט געהאָלפען דעם טאָג פון ערב
סוכות, האָט ער געבראַכט צו פיהרען אַ וואָגען מיט דינע, דינע שטע־
קעלער, אַ מין קאַמיש, וואָס וואַכסט ביי אונז אויף יענער זייט טייך
אין נעמייזעכטס, און מיר האָבען זיך געמומען דעקען די סוכה; דאָס
הייסט, דעקען האָט געדעקט משה אַליין, און איך האָב געהאָלפען
צעטרייבען די ציענען, וואָס האָבען זיך צוגעהאַפּט צום דאַזיגען
סכך, ווי צו עפּיס רעכטס. איך וויים נישט, וואָס פּאַר אַ טעם
האָבען זיי גענומען אין די דאַזיגע ביטערע, גרינע שטעקעלעך.

מחמת הערשקע מאַמצים'עם שטוב שטעהט אין דרויסען, דאָס
הייסט, אין אַ רשות־הרבים, איז פון די ציענען געווען נישט אָפּ־
צוטרייבען זיך. אָט האָט איהר אַוועקגעטריבען איינע, איז געקו־
מען די אַנדערע, נאָך נישט אַוועקגעטריבען די אַנדערע — אהא,
אָט איז שיין די ערשטע נאָך אַ מאָל אויסגעוואַכסען!

איך האָב זיי געטריבען מיט שטעקענס:

— אַ קאָזאַ, וואָן פון דאָנען! ווייטער ביזט דו דאָ, דו נא־
רישע ציענ? אַ קאָזאַ!

האָט „שוין איין מאָל משה" געזאָגט, אז עס וועט, אם ירצה השם, זיין „שוין איין מאָל א סוכה". און איך בין געווען זעהר נייגיעריג צו וויסען, ווי אזוי וועט ער דאָס מאַכען פון די דאָזיגע עטלעכע ברעטלעך מיט די פּאָר קלעצלעך א סוכה? איך האָב מיך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע, זי זאָל מיך לאָזען זיין דערביי, בשעת משה וועט מאַכען די סוכה, און ביי משה'ן אליין האָב איך דאָס באַלד גע'פּועל'ט; נישט נאָר ער האָט מיר ערלויבט צו זיין דערביי, אדרבה — ער האָט מיר געזאָגט, איך זאָל איהם זיין א „פּאָמעטש", דאָס הייסט, איך זאָל איהם העלפען דערלאַנגען און צוהאַלטען וואָס ער וועט מיר הייסען.

סע פּערשטעהט זיך, אז איך בין פון אזא מעשה געווען אויפ'ן זיעבעטען הימעל. א קלייניגקייט — איך וועל העלפען בויען א סוכה! און נעהאָלפען האָב איך זעהר א סך: נעהאָלפען מאַכען מיט די ליפען, בשעת משה האָט נעקלאָפּט מיט'ן האַמער, נעהאָלפען נעהן שטוב אַריין גלייך מיט איהם עסען, נעהאָלפען שרייען אויף די איבעריגע קינדער, זיי זאָלען אונז ניט שטעהרען די אַרבייט, און נעהאָלפען אונטערטראָגען איהם אלע מאָל דעם האַמער, בשעת ער האָט בעדאַרפט דעם זאַסטופּ, און דערלאַנגען איהם די אָפּצווייגע, בשעת ער האָט בעדאַרפט האָבען א צוויאָק. איין אַכדערער אויף זיין אָרט וואָלט פּאָר אזא מין „העלפען" מיט אזא מין „אונטערטראָגען" נעווארפען אין קאָפּ אַריין דעם האַמער אַדער די אָפּצווייגע; נאָר „שוין איין מאָל משה" איז געווען א מענש אהן א גאָל; איהם האָט נאָך קיינער נישט געהאָט די זכיה צו זעהן, ער זאָל זיין אין כעס.

— כעס, האָט ער געזאָגט, איז עבודה־זרה; אזוי ווי די עבודה־זרה העלפט, אזוי העלפט כעס...

און מחמת איך בין געווען זעהר פערטיעפט אין דער ארבייט, האָב איך גאָרנישט בעמערקט, ווי אזוי און פון וואָסערע נסים ס'איז ביי אונז פּאַרטיג געווארען די סוכה.

ביי איהם די דירה, ווי אזוי ער האט זיך געשלאגען פאר דער דירה, און ווי אזוי די דירה איז געבליבען זיין דירה...

— וואו רעבענט איהר, רב משה, צו שטעלען די סוכה? — פרענט דער טאטע ביי „שוין איין מאל משה'ן", און „שוין איין מאל משה", פערריסען דאס היטעל און פערטראכט, ווי א גרויסער ארכיטעקטאר, וואס בעקלערט זעהר א גרויסען פלאן, ווייזט מיט ביידע הענד פון דאנען אהער און פון דארטען אהין, און ווייל נעבען צו פערשטעהן, אז וועו די דירה שטעהט נישט אין דרויסען און האט א הויף, פערשפארט מען דעמאלט צוויי וועגן, און די סוכה וועלד ביי איהם פארטיג אין איין טאג — וואס זאג איך אין איין טאג? אין איין שעה! נאר אזוי ווי די דירה האט נישט קיין הויף און מע דארף האבען פיער וועגן, וועט דאס ביי איהם אביסעל נעדויערען, נאר דערפאר וועט דאס זיין א סוכה — שוין איין מאל א סוכה! דער עיקר, ס'זאל נאר זיין מאטריאל.

— מאטריאל וועט זיין, האט איהר זשע אינסטרומענטען? — פרענט איהם הערשקע.

— אינסטרומענטען וועלען זיך נעפינען, האט איהר זשע נעהילץ? — פרענט איהם משה.

— נעהילץ איז פארהאן, האט איהר זשע צוויעכעם? — פרענט איהם הערשקע.

— צוויעכעם קאן מען קרינען, האט איהר זשע סכך? — פרענט איהם משה.

— עפים זענט איהר מיר היינט צו „דאסינ"! — מאכט הערשקע.

— צו וואסינ? — פרענט איהם משה און קוקט איהם נלייך אין די אויגען אריין, און ביידע צעלאכען זיי זיך.

ה.

נאר אז הערשקע מאמצים האט נעבראכט צו שלעפען די ערשטע עסליבע ברעטלעך מיט די ערשטע פאר פלעצלעך,

אזוי רופט זיך אָן די מאמע צום מאטען אין איינעם פון די עשרת־ימי־תשובה.

— דו קעהרסט אודאי וועלען זאָגען: וואָס וועלען מיר טהון אָ ה ן אָ סוכה?

אזוי ענטפערט איהר דער טאטע, כלומרשט מיט אַ שפּאס, און איך זעה, אז עס קאָסט איהם געזונד; איך זעה, אז ער קעהרט זיך אָפּ אויף אַ זייט, מע זאָל נישט זעהן זיין פּנים, וואָס איז בעדעקט מיט אַ פּינסטערער שוואַרצער חמאַרע, און די מאמע שנייצט די נאָז אין פּאַרטוך, שלינגט די טרערען, און איך — אויף זיי קוקענדיג. פּלוצים קעהרט זיך אויס דער טאטע מיט'ן פּנים צו אונז עפּים זעהר לעבעדיג.

— שא! מיר האָבען דאָך דאָ עפּים אַ שכן משה.

— „שוין איין מאָל משה"? — העלפּט איהם אונטער די מאמע, און איך וויים נישט, צי זי לאכט, צי זי מיינט דאָס ערנסט? אפּנים, אז ערנסט, וואָרום אין אַ האַלבער שעה אַרום דרעהען זיך אַרום ביי דער שטוב אַלע דריי, דאָס הייסט: דער טאטע און משה און הערשקע מאַמציס, אונזער בעל־הבית, און מע זוכט אַיין אָרט, וואו צו שטעלען די סוכה.

ד.

הערשקע מאַמציס'עס דירה איז אַפילו אזוי אַ נאַנץ פּיינע דירה, נאָר איין חסרון: זי שטעהט אין דרויסען און האָט נישט קיין פּיצעל הויף. זי זעהט־אוים, ווי מע האָט זי פערלאָרען אין מיטען גאס: עמיצער איז נעגאַנגען און האָט פערלאָרען אַ דירה. אָהן אַ הויף, אָהן אַ הויז, אָהן אַ דאַך, די טיר פון יענער זייט נעסעל, ווי אַ קאַפּאטע מיט'ן סטאָן פון פּאַרענט און מיט די קנעפּלעך פון הינטען — און רעדט מיט הערשקע'ן, וועט ער אייך פערקלאַפּען דעם קאָפּ מיט זיין דירה: ווי אזוי ער האָט זיך געלאָדען פּאַר דער דירה, ווי אזוי ער האָט אויסגעלאָדען די דירה, ווי אזוי מע האָט נעווואָלט צונעמען

ביי אונז צוגענומען די דירה. מיר האָט נאָך נישט אַזוי באַנג גע־מאַכן די דירה, ווי די סוכה, וואָס מיר האָבען דאָרטען געהאַט, אַ שטענדיגע, פון יאָהר צו יאָהר, מיט אַ פליגעל, וואָס הויבט זיך אויף און לאָזט זיך אַראָפּ, און מיט אַ שענער געמאָלטער סטעלי פון גרינע און געלע שטעקעלער, אויסגעלעגט אין קעסטעלעך מיט מגן־דוד'ען. אמת, גוטע פריינד האָבען אונז אויסגערעדט דאָס הארץ, אז מיר וועלען זי נאָך אַמאָל אָפּקויפען צוריק, אָדער נאָט וועט העלפען, מיר וועלען זיך אויסבויען איין אַנדערע דירה, אַ סך אַ בעסערע און אַ גרעסערע און אַ שענערע פון יענער דירה... דאָס איז אָבער געווען אַלץ נישט כּעהר ווי טרייסטווערטער, קאַלטע רפואות, פונקט אזעלכע טרייסטווערטער, ווי בשעת איך האָב צע־בראָכען (אומגעהרען, געווייגטליך) דאָס בלעכענע זיינערעל מיינס אויף שטיק־שטיקלעך, האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט פּעטש, און דער טאַטע האָט מיר אויסגעווישט די אויגען, מיר צוגעזאָגט קויפען איין אַנדער זיינערעל, אַ סך אַ בעסערס און אַ גרעסערס און אַ שענערס פון יענעם זיינערעל... וואָס מעהר דער טאַטע האָט מיר געלויבט דאָס נייע זיינערעל, וואָס מע וועט מיר אמאָל קויפען, אזוי מעהר האָב איך געווויינט נאָך יענעם, נאָכ'ן אַלטען זיינערעל... שטילערהייט, אז דער טאַטע זאָל נישט זעהן, האָט די מאַמע גע־ווויינט נאָך דער דירה. און דער טאַטע האָט געזיפצט און גע־קרעכצט, און אַ שווארצער וואָלקען האָט צוגערעקט זיין פּנים, און בריטע קנייטשען האָבען זיך געלעגט אויף זיין גרויסען וויי־סען שטערן.

איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסער עולה פונ'ם רבונו־של־עולם, וואָס ער האָט צוגענומען ביי אונז אונזער אייגענע דירה...

— איך בעט דיך, זאָלסט מיר געזונט זיין, וואָס וועלען מיר טהון מיט אַ סוכה?

ראקאנעם, פרוסאקעם און אנדערע מיאוסקייטען? נישט אלע מענ־שען זענען גלייך, און מאלאנטען אויף דער וועלט זענען, אפנים, פארהאן נעצעהלטע.

ג.

מיט דעם דאזיגען „שוין איין מאל משה" זענען מיר געווארען גאנץ נאהענטע שכנים אין איין דירה, אונטער איין דאך. איך זאג „געווארען", ווייל ביז אהער זענען מיר נעזעסען אין אונזער אייגענער דירה. נאר עס האט זיך ביי אונז פלוצים געגעבען א דרעה דאס רעדעל, די צייט איז אונז געווארען שלעכט, קיין „אנזעצערס" האבען מיר נישט נעווא̈לט זיין, — האבען מיר די דירה פערקויפט, ארומנעצא̈הלט זיך מיט די חובות און אריבערגעצויגען זיך (ערב ראש־השנה איז דאס נעווען) צו הערשקע מאמצים, אין איין אלטער חורבה, אהן א גארטען, אהן א הויף, אהן א גאניק, אהן לייב און אהן לעבען.

— נו, א „חאטע"! — זאגט די מאמע בלומרשט מיט א גע־לעכטער, און איך זעה ביי איהר טרערען אויף די אויגען.

— זינדיג נישט! — זאגט צו איהר דער מאטע, שווארץ ווי די ערד. — דאנקען נאט דערפאר.

פאר וואס „דערפאר" — וויים איך נישט. אפשר דערפאר, וואס מיר זיצען נישט אין דרויסען? איך וואלט ליעבערשט גע־זעסען אין דרויסען, איידער דא, ביי הערשקע מאמצים אין שכנות, מיט פרעמדע יונגלעך און מיט פרעמדע מיידלעך, וואס איך וויים זיי נישט אין קען זיי נישט, און וויל זיי נישט וויסען און וויל זיי נישט קענען מיט זייערע געלע הערלעך, מיט זייערע נאסע נעזע־לעך, מיט זייערע רינע פיסעלעך און גראבע בייבעלעך, וואס אז זיי געהען קאטשען זיי זיך, ווי די קאטשקעלעך, אליין האלטען זיי אין איין עסען, און אז יענער עסט, קוקען זיי אין מויל אריין... איך האב דאס געהאלטען פאר א גרויסע עולה פון גאט, וואס ער האט

נאר אלע זענען נעווען איבערציינט, אז משה קאן; אלע האבען נעזאגט, אז ווען ער האט געציג, קעהרט ער איבער וועלטען. דער נאנצער אומנליק איז נעווען, וואס ער האט נישט נעהאט קיין נע־ציג. מיין איך פערקעהרט: דאס איז טאקי נעווען דאס נליק, וואס איבער דעם איז די וועלט נישט איבערגעקעהרט נעוואָרען, און די וועלט, הייסט דאס, איז נעבליבען א וועלט.

אז מע האט משה'ן ניט צעריסען אויף שטיקלעך, איז ער נעווען אייגער א גליקליכער! האט זיך איבערגערעהט א שלאג — צו וועמען איז מען נענאנגען? צו משה'ן. האט זיך נעשטעלט דער זיינער — צו משה'ן. פערשטאפט נעוואָרען דער קראהן פונ'ם סא־מאוואר און עס קאן זיך נישט צאפען — צו משה'ן. טאראקאנעס, פרוסאקעס און אנדערע מיאוסקייטען האבען זיך פערפיהרט אין שטוב — וועמען פרענט מען? משה'ן. א טחויר האט זיך אריינ־נעחאפט און שטיקט אלע נאכט די עופות — מיט וועמען האלט מען זיך איין עצה? מיט משה'ן. וויעדער א מאל „שוין איין מאל משה", און טאקי אבער א מאל „שוין איין מאל משה"!

אמת, דעם איבערנערעהטען שלאג האט מען טאקי נאכדעם פערוואָרפען איין איבערנערעהטען ערגיץ אויף א שאפע, דעם זיינער האט מען נעמוזט אפנעבען צום זייגערמאכער, און דעם סא־מאוואר — צום קעסלער, די טאראקאנעס מיט די פרוסאקעס מיט די אנדערע מיאוסקייטען האבען זיך, אפנים, פאר משה'ן וויניצ־וואס איבערנעשראקען, און דער טחויר האט זיך נעטהאן דאס, וואס א טחויר דארף טהון... נאר „שוין איין מאל משה" איז נעבליבען דער איינענער „שוין איין מאל משה", וואס פריהער. פארט „נע־בענשטע הענד"! און מסתמא איז דאך אין איהם עפים נעווען אזעלכעס — א וועלט איז דאך נישט כשונע! א סימן האט איהר: פאר וואס נעהט מען נישט צו מיר, ארער צו אייך, מיט קיין איבער־נערדהעטע שלעסער, מיט קיין זיינערס, סאמאוואָרען, טחוירען, טא־

— אוי, אידען, בין איך אײַן אַרעמאַן — שוין אײַן מאָל אײַן אַרעמאַן!

און אַזוי אויף אלסרינג.

און נעווען איז משה... איך קאָן אייך נישט זאָגען: אָפּ ער איז נעווען. ער איז נעווען א איד; נאָר פון וואָס ער האָט געלעבט — איז שווער צו וויסען. ער האָט געלעבט, ווי עס לעבען אַ סך טויזענדער, צעהנער טויזענדער אידען לעבען אין כתריליעווסק. געדרעהט זיך ארום א פריץ, דאָס הייסט, נישט ארום פריץ אליין, נאָר ארום די פריצים, וואָס ביי׳ם פריץ, און נישט ארום די פריצים נופא, נאָר ארום די אידען, וואָס דרעהען זיך ארום די פריצים, וואָס ביי׳ם פריץ. און צי האָט ער נעהאַט פרנסה — דאָס איז שוין וויעדער א בעזונדערע מעשה, וואָרום ש ו י ן א י י ן מ א ל מ ש ה איז נעווען א מענש, וואָס האָט פיינט נעהאַט זיך בעריהמען מיט זיין גוטסקייט און בעקלאָגען זיך אויף זיין שלעכטסקייט. תמיד איז ער נעווען פרייליך, תמיד זענען איהם די בעקלאָגער נעווען רויט, איין וואָנסע אביסעל לענגער פון דער אנדערער, דאָס היטעל אויף א זייט, און די אויגען תמיד גוטע, שמייכלענדינע, שטענדיג קיין צייט נישט נעהאַט און אלע מאָל, צו יעדער צייט, נעווען נרייט פון יענעמ׳ס וועגען נעהן צעהן מייל צו־פוס.

אָט אזא מין פּאַרשוין איז נעווען אונזער „שוין איין מאָל משה".

ב.

נישט נעווען איין זאָך אויף דער וועלט, וואָס „שוין איין מאָל משה" זאָל דאָס נישט קאָנען מאכען: א שטוב איז א שטוב, א זיינער איז א זיינער, א מאשינע איז א מאשינע, א לעמפּעל, א דרייידעל, א קראָהן, א שפּיענעל, איין עמער, א שטיינ — און וואָס נישט?

אמת, קיינער האָט נישט נעקאָנט אָנווייזען אויף די הייזער מיט די זייגערס מיט די מאשינעס, וואָס זענען ארויס פון זיינע הענר.

שוין איין מאָל אַ סוכה!

א.

פֿארהאן מענשען, וואָס האָבען קיין זאַך נישט געלערענט און קענען אַלסדינג. אין ערגיץ נישט געוועזען און וויסען אַלסדינג, אויף קיין זאַך נישט פערטראַכט זיך און פערשטעהען אַלסדינג.

„געבענשטע הענד!" — אַזוי רופט מען זיי, די דאָזיגע גליקליכע מענשען, און די וועלט איז זיי מקנא, חידוש'ט זיך און האָט אָפּשיי.

אָט אוא מענש איז נעווען ביי אונז אין כתריליעווקע, און נעראָפּען האָט מען איהם: שוין איין מאָל משה.

דערפאַר האָט מען איהם נעראָפּען שוין איין מאָל משה, וויל אויף ישראל זאַך, וואָס ער האָט נעזעהן, נעהערט אַדער נעמאַכט, האָט ער ליעב נעהאַט צו זאָגען: „שוין איין מאָל אַזוי".

— ביי אונז אַ חזן אין שוהל — שוין איין מאָל אַ חזן!

— מע האָט נעטראָגען איין אינדיק אויף פּסח — שוין איין מאָל איין אינדיק!

— מאַרגע וועט דאָס זיין אַ פּראָסט אין דרויסען — שוין איין מאָל אַ פּראָסט!

— איז דאָס נעפּלויגען פּעטש צו די הקפות — שוין איין מאָל פּעטש!

שוין איין מאל א סוכה!

נעשריבען אין יאהר 1903.

סיט די פיס, און די קאַרטאָפלעס פון דער ערד ארויסגעגראָבען, און די האָדעגע פון די אוגערקעלעך, נאָר־וואָס אויפגעגאַנגענע אונגערקעלעך... און פאר וואָס? פאר וועמ?

— זאָ שטשאָ, שווראומיכא, זאָ שטשאָ?...

מעהר האָט אָחרים נישט געקאָנט רעדען: עס האָבען זיך איהם, אפנים, געשטעלט די טרערען אין האלז.

דעם רעכטען אמת מוז איך אייך זאָגען, קינדער: איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין געפאַטשט פון אָחרימ'ס הענד, אידער האָבען דאָס, וואָס איך האָב נעהאַט פון דער מאַמען פאַר שבועות און פונ'ם רבי'ן נאָך שבועות... היינט די בזיונות, וואָס איך האָב נאָכדעם געדאַט א נאַנץ קיילעביג יאָהר פון מיינע חברים אין חדר, וואָס האָבען מיר צוגעזעצט זעהר א לייטישען נאַמען: „באשטאַנשטשיק", יוסיל באשטאַנשטשיק"!... דער דאָזיגער שענער נאַמען איז מיר פערבליבען העט־העט כמעט ביז דער חתונה...

אָט ווי אַזוי איך בין געגאַנגען רייסען גרינס אויף שבועות.

— אווראומיכינע דעטינא!? — האָט אָחרים אויסגעשריען און האָט זיך איבערגע׳צלמ׳ט, און האָט נענומען בעטראכטען די היזקות, וואָס איך האָב איהם דאָ אָננגעארבייט, בעקוסט יערע נראדקע מיט איטליכם שטיקעל ערד, און עם האָט איהם אזוי אָננגענומען ביי׳ם הארצען, אז עם האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט אקעגען מיר, צענויפגעלעגט ביידע הענד ביי זיך אויפ׳ן בויך און א פרעג געטהאָן מיך נאָר איין וואָרט:

— זא שטשא? — פאר וואָס קומט דאָס מיר, הייסט דאָס...

ערשט דאָ האָב איך צעקייט, וואָס פאר א חתונה איך האָב אָננגעארבייט און וועמען איך האָב אזוי שטארק גורם היזק געווען. און איך האָב זיך אליין נעפרעגט: „פאר וואָס? פאר וואָס?“...

— האדים! — מאכט צו מיר אָחרים און נעמט מיך אָן פאר א האנד, און איך בויג זיך צו צו דער ערד פאר שרעק; איך מיין, אט־אט מאכט ער פון מיר א פרעזשעניצע. נאָר אָחרים טשעפעט מיך נישט; ער האלט מיך נאָר שטארק פאר דער האנד, נאָר אזוי שטארק, אז עם שפרינגען מיר די אויגען פונ׳ם קאָפ, און פיהרט מיך אָפ אהיים צו דער מאמע, און דערצעהלט איהר אויס אלסדינג, און גיט מיך איבער אויף א י ה ר ע הענד...

ה.

זאל איך אייך דערצעהלען, וואָס איך האָב געהאט פון דער כאמע? זאל איך אייך אויסמאהלען איהר שרעק מיט איהר כעס מיט איהר ברעכען די הענד, בשעת אָחרים האָט איהר איבערגע־נעבען מיט אלע פישטשעווקעס דעם נאנצען חורבן, וואָס איך האָב איהם אָננעמאכט אין באשטאָן? אָחרים האָט זיך נישט נעפוילט, נענומען דעם שטעקען און בעוויזען מיט איהם דער מאמען, ווי אזוי איך האָב געארבייט אהער און אהין, אויף אלע זייטען, ווי אזוי איך האָב געהאקט און געבראקט און געשטאכען און געטרעטען

— וואו זאל ער דיר נעמען ווייגשעל? אין א באשטאן איז נישטא קיין ווייגשעל.

— למאי איז נישטא אין א באשטאן קיין ווייגשעל?

— וואָרום אין א באשטאן וואכסען נישט קיין ווייגשעל־בוימער.

— למאי וואכסען נישט אין א באשטאן קיין ווייגשעל־בוימער?

— למאי, למאי, למאי — דו ביזט א געשלייערטע שיקסע! — מאכט צו מיר די מאמע און וואַרפט מיר אויף א פאטש.

— אווראומיכא, נע בעיי דעטינא! — מאכט צו איהר אחרים און שטעלט זיך איין פאר מיר.

אט אזא מין ערל איז נעווען אחרים, און ביי איהם בין איך דאָם נעלעגען אציגד אין די הענד.

מיט'ן שכל בעראַרף מען פערשטעהן, אז ס'איז מן הסתם אזוי נעווען די מעשה: אחרים, אז ער איז אָנגעקומען און דערזעהן ביי זיך אויפ'ן באשטאן אזא חורבן, האָט ער תחילת בעראַרפט נישט פערשטעהן, וואָס טהוט זיך דא. דערזעהן אזא נפש, ווי איך, ארבייט מיט דעם שווערד אויף אלע זייטען, האָט אחרים בעראַרפט איבערקלערען אויף מיר מי יודע וואָס: א נישט־גוטער, א שרע־טעלע, איין אָנשיקעניש, — און האָט נעווייס זיך איבערנע'צלמ'ט עטליכע כאָל. נאָר נאָכדעם, אז ער איז צוגענאַנגען נעהענטער און דערזעהן, אז דאָם ארבייט אזוי נעטרייי דוקא א אידיש יונגעל, און דוקא מיט א הילצערנעם שווערד, האָט ער מיך אָנגענומען ביי'ם אויהער, נאָר אזוי נעשמאָק, אז עס האָט מיך צונעצווינגען צו דער ערד, און איך האָב אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול:

— אי! אי!! אי!!! ווער ציהט דאָם מיך פאר'ן אויהער?

ערשט העט־שפעטער, נאָך די רעכטע סטוסאקעס און נאָך די אמת'ע פעטש, וואָס אחרים האָט מיר איינגעטיילט, האָבען מיר זיך בענגענט מיט די אויגען און האָבען זיך ביידע דערקענט איינם דאָם אנדערע, און מיר זענען ביידע נעווען איבערראשט, נעבליבען אָהן לשון.

שטעהט זיך, אז פאר אזעלכע ווערטער זענען זיי נעווען אויף דער מאמע להרוג ולאבד און אנגערופען זי מיט אזא נאמען, וואס מיר איז נעווען א חרפה צו הערען... סע פערשטעהט זיך, אז מיך האט דאס פערדראסען און איך האב דאס באלד אפגעטראנען דער מאמען. האט מיך די מאמע מכבד נעווען מיט צוויי פעטש און אנגעזאגט, איך זאל אויפהערען ארומטראנען „שלח־מנות" פון איינעם צום אנדערען... פון די פעטש האב איך נעווויינט, און דאס ווארט „שלח־מנות" האט מיר נעפיקט אין מוח: איך האב נישט פערשטאנען פאר וואס רופט זי דאס עפיס „שלח־מנות"?

א יום־טוב פלענט זיין ביי מיר, אז איך פלעג דערזעהן פון דער־ווייסען אחרים'ען מיט די גרויסע שטיוואלעס און מיט דער נראבער ווייסער, ווארעמער, וואלענער סוויטע, וואס ער האט זי נעטראנען זומער און ווינטער. דערזעהן אחרים'ען נעהן, האב איך נעוואוסט, אז דאס טראגט ער אונז א פולע פעלענע מיט נארטען־ווארג, און איך פלעג לויפען אין קיך אנזאגען דער מאמע די בשורה, אז אחרים איז נעקומען.

ד.

בכלל דארף איך מורה זיין, אז צווישען מיר מיט אחרים'ען איז נעווען א מין ליעבע א פערבארגענע, א מין סימפאטיע, וואס מע קען זי נישט ארויסנעבען אין ווערטער. נערעדט האבען מיר צווישען זיך כמעט קיינמאל נישט; ערשטענס, דערפאר, וואס איך האב נישט פערשטאנען זיין לשון און ער האט נישט פערשטאנען מיין לשון (דאס היים, איך איהם האב פערשטאנען, נאר ער מיך — מכות!). און, צווייטענס, האב איך מיך נעשעמט: אזא נרויסער אחרים — ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? פלעג איך דארפען אנ־קומען צו דער מאמען, זי זאל זיין צווישען אונז דער מאלמאמש.

— מאמע, פרעג איהם, פאר וואס ברענגט ער מיר נישט קיין ווייגשעל?

זי נישט געזומען קיינמאל: ער פלעגט אונז צאהלען מיט נאָרטען־ווארג, אמאל מעהר, אמאל ווינציגער — מיר האָבען זיך מיט איהם קיינמאל נישט נעקריגט.

איז געווען א נערעם, פלעגט ער אליין אנשיטען אונז א פולע קעלער מיט קארטאפלים און מיט אוגערקעם אויפ'ן גאנצען ווינטער; און אז נישט — פלעגט ער זיך אפבעטען ביי דער מאמע:

— ניע וויבאטשאי, אווראומיכא, בא נע ווראדילא! — דאס היסט: האב קיין פאראיבעל נישט, אברהמ'ס ווייב, ס'איז נישט נעראטען! און די מאמע פלעגט איהם מוחל זיין דאס מאל און אנואגען, אז, אם ירצה השם, אויפ'ן אנדערען יאהר זאל ער נישט זיין קיין דבר־אחר. און טאקי אזוי פלעגט זי איהם זאגען, כהאי לישנא ממש:

— ליאדיזש, אהרימאו סערדצע, יאק באה דאסט נא טאי האר שאב מי נע בואו סוויניא!...

— דאברע, אווראומיכא, דאברע! — פלעגט איהר אחרים אפ־ענטפערען אן־אלטען ווארט: די ערשטע גרינע ציבעלעם מיט'ן ערשטען זונגען קנאבעל האט ער תמיד געבראכט צו אונז; די ערשטע יונגעטשקע קארטאפעלינ מיט די ערשטע גרינע אוגערקעם זענען תמיד נעווען ביי אונז, גיכער ווי ביי די נגידים. און איך האב נישט איין מאל געהערט פון אונזערע שכנים און שכנה'טעם, אז דער אלמנה איז גאר נישט אזוי שלעכט, ווי זי מאכט דעם אנשטעל. „זעהט נאר, מע טראגט איהר אריין אין שטוב פון כל טוב"... סע פערשטעהט זיך, אז איך האב דאס באלד אפגע־טראגען דער מאמען אין אויהער אריין. האט זיי די מאמע גוט אויסגעשאלטען:

— זאלץ זיי אין די אויגען, שטיינער זיי אין הארצען! ווער סע פארגינט מיר נישט, דעד זאל אליין נישט האבען! איך ווינש זיי איבער־איאהר אויף מיין שטייגער!

סע פערשטעהט זיך, אז איך האב באלד איבערגעגעבען אונ־זערע שכנה'טעם, ווען די מאמע האט זיי געווינשעווענט... סע פער־

מע האָט צערישען, און פֿאר די... אי! אי! אי! גוואלד! רַש־טעוועט! וועט האלט דאָס מיך פֿאר'ן אויהער?"...

צוויי רעכטע סטוסאקעס פון הינטען און א פּאָר כפול־שמונה'־דיגע פּעטש פון פּאָרענט האָבען מיך אין איין כהרף־עין אויסגע־ניכטערט, און איך האָב דערזעהען פּאָר זיך א בעקאנטען פּאָרשוין, וואָס איך וואָלט געמענט שוועָרען, אז ס'איז אָחרים דעם באש־טאנשטשיק.

ב.

אָחרים דער באשטאנשטשיק האָט פון קרמונים נעהאלטען א „באשטאן", א נאָרטען, אדער א „באקטשי", ביי אונז הינטער דער שטאָדט. דאָס הייסט, ער האָט אָפּגעדונגען א דעסיאטינע ערד און דאָרטען פּערפּיהרט א גאָרטען, געזעצט קאָוועָנעס און דיניעס, אוי־גערקעס און קאָרטאָפּלים, ציבעלעס און קנאָבעל און רעטאָכלעך און שאר ירקות, און נעהאָט דערפון שען פּרנסה. פון וואָנען האָב איך נעקענט אָחרים'ען? וויי! ער האָט מיט אונז נעהאָנדעלט, דאָס הייסט, ער פלעגט לייהען ביי מיין מאמען נעלד אלע ערב פּסח, און אָרום סוכות־צייט פלעגט ער אָנהויבען ביסלעכווייז פונ'ם פּדיון איינצאָהלען, און דאָס נעלד פלעגט פערשריבען וועָרען ביי דער מאמען אין גראָבען סידור אויף דעם לינקען מאָוועל (דאָרט איז נעווען איהר נאָנצע בוכהאלטעריע), אין א זייט, אָפּגעטרעטען פון אָחרים'ס וועגען א בעזונדער פּלאץ, א בעזונדערע קאָנטע, און אָנגעצייכענט פון אויבען מיט גרויסע אותיות: ח ש ב ו ז ע ר ל א ח ר י ם. און נאָכדעם איז שוין נענאָנגען די חשבונות: „פון אָחרים א קערבעל. פון אָחרים נאָך א קערבעל. פון אָחרים צוויי קערבלעך. פון אָחרים א האלב קערבעל. פון אָחרים א זעקל קאָרטאָפּלים". און אזוי ווייטער... און חאָטש די מאמע איז נעווען א אידינע נישט קיין גביר'טע, איין אלמנה מיט קינדער, און האָט נעלעבט פון „פּראָצענט", נאָר ביי אָחרים'ען קיין פּראָצענט האָט

הרג'עט, נע'מזיק'ט אויף טוידט, — לאָז מיך אזוי וויסען שלעכטס, ווי איך וויים, פון וואנען עס האָט זיך צו מיר געגומען אזא רציחה! אומשולדיגע קאַרטאָפלים נעבאָך, וואָס זענען געזעסען טיף אין דער ערד, האָב איך פון דער ערד ארויסגעגראָבען און האָב זיי מוסר מודה געווען, אז פון מיר בעהאַלט מען זיך נישט!... יונגען קנאָבעל מיט גרינע ציבעלקעלעך האָב איך ארויסגעריסען מיט'ן וואָרצעל, רשעכלעך זענען געפלויגען ביי מיר, ווי די האַלעשקעס — און לאָז מיך גאָט שטראָפען, אויב איך האָב נהנה געווען אפילו א שטיקעל רעטאָך, וואָרום איך געדענק גאָנץ גוט פון דער מגילה די ווערטער: „ובבזה לא שלחו את ידם" — ראָבע־ווען האָבען אידען נישט געראָבעווועט... און אלע מינוט, אז דער יצר־הרע איז געקומען צו מיר און מיך אָנגערעדט, איך זאָל נעניסען א ציבעלקע, פערזוכען א קנאָבעלקע, איז מיר דער פסוק פון דער מגילה נעקומען אקענען מיט די ווערטער, מים'ן טראָפ און מיט דער נגינה: ובבזה לא שלחו את ידם!... און איך האָב נישט אויפגעהערט צו שלאָגען, האָקען, בראָקען, מזיק'ען, מכית'ען און שניידען אויף שטיקעלעך יונג און אלט, קליין און גרויס, אַרעם און רייך, אָהן א שום רחמנות...

אַדרבה, איך האָב מיר פאַרגעשטעלט, אז איך הער זייער שרייען מיט זייער ווייגען מיט זייער בעטען זיך ביי מיר — און עס זאָל דאָס מיך אָנהויבען אהרן! מערקווירדיג! איך, וואָס האָב נישט נעקאָנט זעהן, ווי מע קויעלט איין עוף, ווי מע שמייסט א קאַץ, ווי מע בעלעדיגט א הונד, ווי מע שלאָגט א פערד, — זאָל איך זיין אזא מין טיראַן, איין אכזר?!... „נקמה! — חאָב איך א פער־שכור'טער נישט אויפגעהערט צו שרייען. — נקמה! איך וועל זיך מיט אייך אָפרעכענען פאַר אידיש בלוט! איך וועל אייך שוין באַצאָהלען פאַר ירושלים, און פאַר ביתר, און פאַר די אידען אין שפאַניען מיט פאַרטונאַל, און פאַר די אידען וואָס אין מאַראָקא, און אויך פאַר אונזערע, וואָס אין אוסאַן אמאָל און וואָס אין אנ־דערע ערטער אויך היינט... און פאַר די אידישע ספר־תורה'ס, וואָס

ליכע זעץ פון הינטען, — און דער רשע האָט זיך אויסגעצוינען, ווי לאַנג ער איז, פאַר מיינע פיס. נאָך איהם האָב איך אַנידערגעלעגט נאָך היבשע עטליכע געזונדע רשעים, די שטעקענס פון זייערע הענד ארויסגעריסען און פערוואָרפען צו אַלדי שווארצע יאָהר. און די נידערינע די גראָבע, מיט די גרינע קוטשמעס, האָב איך געגומען צו דער ארבייט נאָר אויף איין אַנדער אופן: וועמען איך האָב געקאָנט, האָב איך אַראָפגענומען די גרינע קוטשמע, און די איבע־ריגע האָב איך געטראָטען מיט די פיס, געמאַכט פון זיי א תל־עולם!

בשעת מלחמה, אז דאָס בלוט צעהיצט זיך און מע געהט־אַריין אין התפעלות, שניידט מען אויף וואָס די וועלט שטעהט. אז מע האַלט ביי פערגיסען בלוט, פערלירט מען זיך און מע ווייסט נישט, וואו מע איז אין דער וועלט. דעמאָלט לעגט מען נישט קיין כבוד אויף קיין עלטערס, מע קוקט נישט אויף קיין שוואָכע פרוי, מע האָט נישט קיין רחמנות אויף קיין קליינע קינדער, און בלוט, בלוט גיסט זיך, אַזוי ווי וואַסער... איך, בשעת אָנפאַלען אויף דעם שונא. האָב נאָך נישט געפיהלט אין זיך אַזא כעס מיט אַזא ברען, ווי נאָך די ערשטע עטליכע גוטע קלעפ, וואָס איך האָב איינגעטיילט דעם שונא; נאָר וואָס ווייטער האָב איך מיר אלץ מעהר געהיצט, זיך אליין אונטערגעגעבען אלע מאל מעהר חשק, און איך בין אזוי אריין אין דער ארבייט, איך בין געווען אין אַזא עקסטאַז, אין אַזא רציחה, אז וואָס ס'איז מיר נעקומען פאַר די אויגען — דאָס האָב איך נע־ברַאָקט, נעשניטען אויף אלע זייטען, און מעהר פון אלעמען האָבען, פון מיר גאַליטען נעבאַך „קליינוואַרג"... די יונגע קיילעכיגע אר־בוזלעך, קאַבאַקלעך מיט די גראָבע בייכלעך, די קליינע פיצלעך אונערקעלעך, וואָס קריכען נאָר־וואָס ארויס פון דער גרינער „האָ־דענע" מיט די גאַלע נאַפּאַלעך, — זיי האָבען מיך צעריצט נאָר מיט זייער שטילשווייגען און מיט זייער קאַלטקייט; און איך האָב זיי איינגעטיילט אזוי, אז זיי וועלען מיך האָבען צו נע־דענקען: איך האָב געהאַקט קעפלעך, נעשניטען בייכלעך, נערי־סען אויף דער האַלב, געבראָקט אויף שטיקלעך, צעשלאָגען, צע־

בייזע מחשבות, ווילדע אינסטינקטען וואכען־אויף אין מיר, און א מאדנע נעפיהל פון נקמה נעמט מיך ארום דורך און דורך, און איך הויב זיך אן נוקם זיין אין די שונאים — און נאך ווי אזוי נוקם זיין!...

נעהאט האב איך מיט זיך, אויף אנצורייסען גרינם אויף שבועות, מיטנענומען כלי־זיין: א מעסערעל מיט צוויי קלינגלעך און א שווערד, אפילו א הילצערנס, נאר א שארפס.

דאס דאזיגע שווערד איז ביי מיר פערבליבען פון ל"ג־בעומר. און חאטש איך בין מיט דעם נענאננען ל"ג־בעומר אויף מלחמה מיט מיינע איבעריגע חברים הינטער דער שטאדט, פון דעסטוועגען קאן איך אייך שוועהרען (איהר מעגט מיר גלויבען אהן א שבועה), אז עס האט נישט פערגאסען קיין איין טראפען בלוט. דאס איז נעווען א כלי פון דעם מין כלי־זיין, ווען דאס מיליטער טראגט בשעת שלום. ס'איז טאקי, הייסט עס, נישט א קיין שום סימן פון מלחמה, שטיל און רוהיג ארום און ארום, נאר גארנישט, גלאט אזוי, פון „דרך־שלום" ווענען, לאזען זיך שטעהן צוגעגרייט שוועריען, ביקסען, הארמאטען, קאנאנען, פערד, סאלדאטען — הלואי זאל מען זיי נישט בעדארפען, ווי מיין מוהמע עטעל פלעגט זאגען, בשעת יי האט נעפרענעלט מאלינעס...

ב.

דאס איז ידוע אויף דער גאנצער וועלט, אז בשעת מלחמה ציעלט מען זיך טרעפען דעם עלטערען, דעם אפיציער; דעם גענעראל אז מע קאן טרעפען, איז נאך בעסער; דעמאלט פאלען שוין במילא די סאלדאטען, אזוי ווי שטרוי. דערפאר וועט אייך שוין קיין חידוש נישט זיין, ווען איך בין צום אלעם ערשטען אנגעפאלען אויף דעם „גלית־פלישתי", אידם דערלאנגט מיט דעם שווערד א נעשמאקען האק איבער'ן קאפ מיטן ריטעל און היבשע עט־

ווי׳ל איך — שרעי איך משוגענערווייז און ריים זיך אויפ׳ן האלז. ווי׳ל איך — לעג איך צענויף די האנד, ווי א שופר, און בלאז מיר א „תקיעה גדולה" און שפיי׳ל מיר א „טרובאטש". ווי׳ל איך — טהו איך מיך נאר א וואלגער, ווי איך שטעה און געה, אויפ׳ן גרינעם גראז און קאטשע מיך אויף אלע זייטען, ווי א לאשעקעל. וועך וועט מיר זאגען א דעה און וועמען הער איך? איך בין פריי! איך בין פריי!

דער טאג איז נעווען אזוי ווארעם, די זון אזוי שען, דער הימל אזוי לויטער, דאס פעלד אזוי גרין, דאס גראז אזוי פרישׁ, און אויפ׳ן ארצען איז מיר געווען אזוי גרינג, און אויף דער נשמה אזוי גוט, אז איך האב נאר פערגעסען, אז איך בין דא א ווילד־פרעמדער און אז איך בין ארויסגעקומען אהער צו אנרייסען גרינס אויף שבועות, און האב מיר פארגעשטעלט, אז איך בין דא א מושל, א פרינץ, און דאס גאנצע פעלד, וואס מיין אויג חאפט־ארום, מיט אלסדינג וואס אין פעלד, און אפילו מיט דעם גאנצען בלויען שטיק הימל — דאס אלץ געהערט צו מיר, איך בין דערויף דער אייגענער בעל־הבית, און א יך האב דערויף צו שאפען — און ווייטער קיינער נישט. און ווי א מושל, וואס איהם אלץ געהערט און ער אויף אלץ געוועלטיגט, הויבט זיך מיר אן וועלען ארויסבעווייזען מיין ממשלה. מיין כח און מיין גבורה — אלץ וואס איך קאן און וואס איך ווי׳ל...

קודם כל געפעלט מיר נישט אט דער לאנגער דראנג מיט דעם געלען היטעל (דער סאנישניק), וואס בעקומט מיט א מאל ביי מיר אין די אויגען א פנים פון א שונא, א מין „גלית הפלישתי". און די אלע איבעריגע פלאנצונגען, מיט שטעקלעך און אהן שטעקלעך (באב און פאסאלים) — דאס זענען לויטער שונאים, דאס זענען די „פלשתים", וואס האבען זיך בעזעצט דא ביי מיר אויף מיין ערד, — וועך האט געשיקט נאך זיי? און יענע נידעריגע, די גראבע מיט די גרינע קוטשמעס, וואס זיצען אזוי נעדיכט, האדט ביי דער ערד (קרויט), — וואס טהוען זיי דא די דאזיגע קוטשמעס? זיי וועלען זיך נאך אנ׳שכור׳ען און מאכען מיר איין אומגליק... לאזען זיי נעהן אין דער ערד ארייז — איך דארף זיי נישט! און

גרינס אויף שבועות

א.

ערב שבועות האָב איך אויסגעבעטן ביי דער מאַמע, עליה השלום, איך זאָל מיר אַליין נעהן הינטער דער שטאָדט, אָנרייסען און ברענגען אַהיים גרינס אויף שבועות.

און די מאַמע האָט מיך נעלאָזט איינעם אַליין נעהן הינטער דער שטאָדט, אָנרייסען און ברענגען אַהיים גרינס אויף שבועות. לאָז זי האָבען דערפאר א ליכטיגען גן־ערן.

איין אמת'ע נסיעה קאָן מען אָנרופען נאָר די נסיעה, וואָס א מענש מאַכט איינער אַליין, אָהן חברים, אָהן א שום איבערשלאָג. איך בין מיר איינער אַליין, א פריי פויגעלע, אין דער גרויסער בריייטער וועלט; איבער מיר איז די גאַנצע גרויסע בלויע יאָר־מעלקע, וואָס מע רופט זי „הימל"; מיר איינעם אַליין לייבט די שענע ליכטיגע טאָג־מלכה, וואָס מע רופט זי „זון"; פון מיינעט־וועגען אַליין האָבען זיך עס צונויפגעקלויבען דאָ, אין פרייען פעלד, די אַלע זינגערס, מיט אַלע פייפערס, מיט אַלע שפרינגערס, און נאָר צוליעב מיר אַליין האָט זיך צענומען די שמעקענדיגע רויז, צע־שפרייט דער לאַנגער, דער גלאַטער „סאָנישניק", צעצווייקעלט און צעשפרענקעלט דאָס גאַנצע בריייטע פעלד מיט אַלע אַנטיקלעך פון דער מילדער נאַטור. קיינער קוועטשט מיך נישט, קיינער שטעהרט מיר נישט, קיינער זעהט מיך נישט, א חוץ גאָט, און איך קאָן מיר טהון וואָס איך וויל: וויל איך — זינג איך מיר א שענעם „כבקרת".

גרינם אויף שבועות

נעשריבען אין יאהר 1903.

* * *

אויף מארגען נאך ל"נ־בעומר, אז מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האבען מיר שוין געטראפען די מאמע אין חדר מיט נאך עטליכע מאמעס, וואס זענען געקומען אונז צושטעלען בענקעלעך צום רבי'ן. און דער רבי, רב יודעל מלאך־המות, האט זיך דוקא נישט געלאזט לאנג בעטען און האט אונז מקיים פסק געווען אלעמען פון זיין בריטער האנד, אזוי ווי ער האט אונז צוגעזאגט. חלילה נישט דורכגעלאזט קיינעם. און אז ס'איז געקומען צו ליפא שלום־אייזיק'ס, האט ער מיט איהם לאנג־לאנג גערעדט, נעבאראט. ליפא, א בר־מצוה־יונגעל און א חתן מיט א זיינער און מיט א זיל־בערנער קאפערטע, האט נישט געוואלט בשום אופן זיך לענען פאר די ווייבער — און ליפא האט אויסגעפיהרט זיינס: די ווייבער זענען זיך צענאנגען, און דער רבי האט איהם אריינגעציבעלט אריבער פופציג.

פון דעמאלט אן האבען מיר זיך נענעבען דאס ווארט, און אייך, קינדער, זאג איך אויך אן דאס איינענע, אז איהר זאלט קיינמאל, קיינמאל נישט מלחמה האלטען מיט די „פלשתים"!...

געהט־צו די מאמע, דערוועהט אונז און טהוט א פלעסק מיט די הענד:

— א דונער איז מיר! א שלאק איז מיר! ירחמיאל, וואו ביזט דו? קום נאר אהער, וועסט דו זעהען א שענס!

געהט־צו דער טאטע, א איד א קראנקער, פון זינט איך נעדענק איהם הוסט ער, בלייבט שטעהן, בעטראכט אונז ביידען פון קאפ ביז פיס, און עס הויבט זיך אן א חתונה — מיר זאלען איהם זאגען: וואו זענען מיר נעווען? וואס האבען מיר געטהאן? און מיט וועמען האבען מיר זיך געשלאגען? מיר שטעהען ביידע, איך און מיין ברודער מאטע, און קוקען־ארא אויף דער ערד און טראכטען זיך: „הלואי וואלט זיך איצטער געעפענט א קבר, וואלטען מיר פטור געווארען פון אלע צרות!"... און דער טאטע הערט נישט אויף צו פרענגען:

— נו, זאגט שוין: וואו זענט איהר געווען? וואס האט איהר געטהאן? מיט וועמען האט איהר זיך געשלאגען?

און די מאמע שטעהט ביי דער זייט און טאטשעט איהם:

— אויך מיר א טאטע! ער זאל דאס זאגען א קרום ווארט! ביי לייטען א טאטע לענט־אנידער און פיצקעט־אן, א קינד זאל ווייסען דאס אנדערע מאל! סע זאל פיהלען! סע זאל נעדענקען!...

דער טאטע אבער שלאגט אונז ניט. ער שלאגט אונז קיינמאל ניט. ער נעמט אונז נאר מיט ווערטער. ער הערט אונז ניט אויף צו פרענגען: וואס וועט זיין פון אונז דער תכלית? ער עסט זיך אפ דאס הארץ. ער פערהוסט זיך און זאגט, אז מיר זענען איהם מקצר ימים... ווייגען מיר שטילערהייד, און זאגען מיר ניט, א ווארט ניט.

— ווארט! ווארט! — זאגט צו אונז די מאמע. — לאמיר נאר דערלעבען מארגען, אם ירצה השם, איך וועל אייך שוין צושטעלען א בענקעלע ביי'ם רבי'ן!...

— טינדער! טלאפט זיי! האדרעט זיי! זיי זאלען אונז דערענטפן!...

נאר, אוי וועה, וואס האבען נעבאך געקאנט טהון די „בני־ישראל", אז עס האבען זיך אריינגענעמישט די כלבים, די הינד פון די „פלשתים", און האבען אנגענאכט א שרעקליכע מהומה, א טו־מעל אין אונזערע צוויי מחנות, און די „בני־ישראל" האבען געמוזט אנטלויפען צוריק מיט בזיונות (פריהער פון אלע איז געלאפען יואליק דעם נגיד'ס פייל אויס'ן בויגען!) נישט אזוי פאר די „פלשתים", ווי פאר זייערע הינד, וואס האבען אונז נאכגעיאגט ביז אין שטאדט אריין... אוי וועה, פון אונזערע צוויי מחנות איז געווארען איין מחנה! מיר האבען שוין מעהר נישט געזוננען קיין „אל תירא עבדי יעקב, ניע פוגאיסיא בארין יעקב"... ניין! מיר האבען שוין געזוננען אין אנדער ליעדעל. מיר האבען געשריגען:

— גוואלד, רבונו של עולם! הושענא!!... שמע ישראל!!!...

ו.

געקומען אהיים זענען מיר שוין שפעטליך, ארום מנחה־צייט, און האבען זיך אריינגע'נגב'עט, איך און מיין ברודער מאטעל, איינציגווייז, און האבען זיך בעזעצט אין א ווינקעלע שטיל, ווי די טייבעלעך, מע זאל חלילה ניט דערזעהן אויף אונז קיין סימנים, די צעפליקטע קאפאטקעלעך. בעדערף אבער דער גוטער יאהר אנ־טראגען א נאסט, אונזערע א מוהמע רייזעל פון יאמפעלי. א גרולה, זי האט זיך ניט געזעהען מיט אונז שוין באלד אנדערהאלבע, יאהר!

— יוסיל! מאטעל! — רופט אונז די מאמע. — די מוהמע רייזעל איז געקומען!

מיר ריהרען זיך ניט פון די ערטער.

— ווא זענט איהר ערגיץ? — שרייט די מאמע. — וואס האט איהר זיך באגראבען דארטען?

מיר שווייגען שטיל.

— וואָס שווייגט איהר, קינדער? — רופען זיך אָן צו אונז אונזערע צוויי קאָמאַנדירען, און מיר שטעלען־אָן די פייל־ענבויגענס מיט די ראָבּיקס־לעך, און נח זינגט:

דרך כוכב מיעקב —
וואָשלאָ זוויעזדא איז יעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיא, בּאַרין יעקב!

און מיר חאַפּען־אונטער אויף א קול:

ניעט, ניעט, ניטשאַווּאָ,
ניע באַימסיא ניקאַווּאָ,
טאָלקאָ באָנא אַדנאַווּאָ!

און די מלחמה פון די „בני־ישראל" מיט די „פּלשתים" האָט זיך אָנגעהויבען.

. . . . . .

קוועטשט מיך ניט, אידישע קינדער, איך זאָל אייך דערצעהלען, ווי אַזוי איז געקומען די מלחמה צווישען די „בני־ישראל" און צווישען „פּלשתים"! פרעגט מיך ניט, ווער פון זיי האָט גובר געווען? למאי זאָלט איהר מיר אָנטהון יסורים?... איך קאָן אייך נאָר עדות זאָגען, אַז די „קינדער ישראל" האָבען זיך געשטאַרקט, ווי די לייבען, געלאָפען, ווי די הירשען, און געשלאָגען זיך מיט מסירות־נפש, ווי די אמת'ע גבורים, אַזוי אַז אפילו „טאָפּעלע טומאַריטו" איז געשפּרונגען אין פייער אַריין, ווי א מוזיק, און האָט געקווייטשעט אויף זיין דין קול'כעל:

פון דער ערד וואַרפען־אָן אויף אונז עפּיס א מין זיסקייט, א דרימעל, וואָס צעגעהט זיך אין אַלע אברים. מיר וואַלטען אזוי געלעגען א נאַנצען טאָג, עס זאָל זיך ניט נעווען אויפהאָפּען אייגער מיט א נעשריי:

— פּלשתים! פּלשתים!...

ה.

אז מיר האָבען זיך אויפגעהאָפּט אויף די פּיס, האָבען מיר דערזעהען פּאַר זיך א טשערעדע פון שפּעלעך, און עטליכע יונגע פּאַסטוכער מיט גרויסע בולאַוועס זענען נעשטאַנען, אונז בעטראַכט אוו איבערגעשמועסט זיך אייגער מיט'ן אַנדערען א. זייער לשון:

— שאָ צע טאַקע, הריציו?

— מאַבוט, נעטשיסטא?

— ני, צע זשידעניאַטא איז קאַסריליאַווצי.

— נעכריסטי סאָבאַטשי!

— טאי שטשע סלאָמאקאַמי, דיווים!

— דאַוואי, חלאָפּצי, טרעשטשאַטי!

— סאָבאַק נאַצקאַוואַטי!

— דערזשי, חלאָפּצי!

— היי, חלאָפּצי, חלאָפּצי!...*

---

* — וואָס איז דאָס, הריצע?

— אפּנים, רוח'לעך?

— נייז, ס'איז כתריליעווקער אידעלעך.

— אידען — כלבים.

— אוו נאָך מיט שטעקלעך, זעה!

— נעמט, חברה, קלאַפּט זיי!

— די הינט אנרייצען!

— האַלט, חברה!

— עי, חברה! חברה!...

— זיי האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויפֿן שפּיץ בארג פון די בערג „אררט". — ענטפערט איהם דאָס אַנדערע יונגעל, גלייך ווי ער וואָלט דאָס געוואוסט פאַר געווים.

— וואָס עפּיס אררט? — טהוט איהם יענער א פּרעג נייגיעריג.

— ווייל אררט איז דער העכסטער פון אַלע בערג! — ענטפערט איהם יענער, ווי א מענש, וואָס וויסט אַלסדינג אויף דער וועלט.

איך ליג און הער זיך צו צו די דאָזיגע רעד פון די צוויי יונגלעך, און איך פערשטעה ניט, ווי קומט אהער אררט? אררט איז דאָך אין ארץ־ישראל, און מיר זענען אין חוץ־לארץ! נאָר באַלד צוריק פערענטפער איך מיר אַליין די קשיא מיט א נייער קשיא: למאי די פּלשתים? די פּלשתים זענען דאָך אויך דאָרטען, פון דעסטוועגען געהען מיר דאָך אויף די פּלשתים!...

יענע צוויי בערעזוהיגע חברה־לייט הערען ניט אויף צו רעדען צווישען זיך. אייגער פרעגט, דער אַנדערער ענטפערט.

— וואָס וועט זיין נאָכדעם, אשטיינער, אז מיר וועלען, אם ירצה השם, איינעמען די פּלשתים?

— וואָס, האָסט דו געוואָלט, זאָל זיין?

— איך מיין, וואָס וועלען מיר טהון מיט זייער לאַנד?

— וואָס, האָסט דו געוואָלט, זאָלען מיר טהון?

— איך מיין, צי מיר זאָלען דאָס לאַנד „פּאַרוויסטען", די שטערט „פּאַרבראַנען" און זייערע וויבער מיט זייערע קליינע קינדער „שלאָגען צום שארפען שוערט"?

— למאי זאָלען מיר ברענען שטערט? און וואָס האָסט דו צו די קליינע קינדער נעבאַך?

— סטייטש, סע שטעהט דאָך אַבער אזוי געשריבען אין פּסוק!

— א משל! יענס איז געווען אמאָל, און דאָס איז היינט! עס וועט זיין געגנג פון זייערטוועגען, אז מיר וועלען אויף זיי ארויפֿלעגען מס, זיי זאָלען אונז צאָהלען צינז...

דער שמועס פון די צוויי וויסע־חברה'ניקעס, די ווייבע וואַרעמע לופט, דער בלויער הימעל, דאָס גרינע גראָז אַן דער ריח

— ווייסט איהר וואס? לאמיר דעם דאזיגען פלשתי לאזען צו־רוה! — זאגט יואליק דעם נגיד'ס. — וואס האט ער אונז גע־טהאן? מיר געהען דאך מלחמה האלטען מיט די קליינע „פלשתים'לעך"...

— נערעכט, ווי איך בין א איד, נערעכט! — שרייען מיר אויס אלע מיט א שמחה, און גורטען־אן אונזערע לענדער, און לאזען זיך לויפען, ווי די נבורים, אלע מיט דעם איינענעם ניגון:

גאל ד' את יעקב —
ספאסאל פאן־באג את יעקב;
אל תירא, עבדי יעקב —
ניע פונאיסיא, בארין יעקב!...

און מיר אלע חאפען־אונטער אויף רוסיש:

ניעמ, ניעמ, ניטשאווא,
ניע באימסיא ניקאווא,
טאלקא באנא אדנאווא!...

— אצינד, קינדער, לאמיר זיך צוזעצען אביסעלע אפרוהען! — קאמאנדעווען אונזערע ביידע קאמאנדירען, ליפא שלום־אייזיק'ס און מענדעל־לאשעק, און מיר פערקאטשען די קאפאטקעלעך און זעצען זיך אויס אלע אין פעלד, אויפ'ן גרינעם גראז, און ציהען זיך אויס אויף דער ערד, און קוקען ארויף, אין ריינעם בלויען הימעל אריין, וואו עס שווימען שטיקלעך וואלקענס, ווייסע ווי זילבער און דינע ווי רויך, וואו א לאננע שורה פוינעלעך שוועבען שטילערהייד, טוקען זיך אין טיעפען הימעל און ווערען פערשוואונדען.

— וואו זענען, אשטייגער, אהיננעקומען די פוינעלעך? — טהוט א פרעג איין יונגעל ביי'ם אנדערען און קוקט אין הימעל אריין.

— קינדער! ציהט־אן די פיילענבוינענס! — קאמאנדעוועט ליפא שלום־אייזיק'ס צו דער „מחנה יהודה".

— קינדער! ציעלט אייך מיט די ראדביקסלעך גלייך אויפ'ן „פלשתי"! — קאמאנדעוועט מענדעל־לאשעק צו דער „מחנה אפרים".

מיר ציהען־אן אונזערע פיילענבוינענס און ציעלען זיך מיט די ראדביקסלעך, און נח דעם שוחט'ס ציהט־אויס מיט א ניגון:

בחר ד' ביעקב —
איזבראל פאן־באנ ביעקב;
אל תירא, עבדי יעקב —
ניע פונאיסיא, בארין יעקב!

און מיר חאפען־אונטער אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאווא,
ניע באימסא ניקאווא,
טאלקא באגא אדנאווא!...

דער „פלשתי" האט זיך, אפנים, שטארק איבערגעשראקען פאר אונזערע „צוויי מחנות"; ער האט אראפגענומען דאס היטעל, האט זיך איבערגע'צלמ'ט דריי מאל, אויסגעשפינען און האט זיך אננע־רופען צו אונז מיט א נראב קול:

— ווי טשאהא, זשידעניאטא, נעכריסטי פראקליאטעיע? * — און האט אונז נעמאכט א רעכטען „מי־שברך" און האט געוואלט אראפ פונ'ם וואגען מיט דער בייטש און זיך שטעלען מיט אונז מלחמה האלטען.

---

* וואס סהוט איהר רא, אידעלעך, נישט קיין נעטויפטע, פערשאלטענע?

— פע, פע! א אידיש ליער! א אידיש!...
און נח דעם שוחט׳ס ציהט־אויס מיט א ניגון אויף זיין שען קול׳כעל:

אָמר ר׳ ליעקב —
סקאזאל פֿאן־באָג דאָ יעקב:
אַל תירא, עברי יעקב —
ניע פּונאיסיא, בארין יעקב!

און מיר אלע האָפּען־אונטער פרייליך אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאווא,
ניע באימסא ניקאווא,
טאָלקא באָנא אדנאווא!...

ד.

— וואו נעמט מען איצטער עטליכע פּלשתים? — רופט זיך אָן יואליק דעם נגיד׳ס און ציהט־אָן דעם פּיילענבוינען.
— איך וואָלט זיך אָן זיי נוקם געווען! — מאַכט יענקעל און שטעלט־אָן דאָס ראָדביקסעל.
— געמאכט פון זיי א תל! — רופט זיך אָן חיים און צעלאָזט זיך מיט א שטעקעל.
— צעריסען אויף צווייען! — זאָגט אברהם־משה און בעווייזט מיט די הענד, ווי אזוי ער וואָלט צעריסען א פּלשתי אויף צווייען.
— שאַט, קינדער! — רופט זיך אָן איינער. — אָן פּאָהרט אונז אקענען א „פּלשתי" מיט א פּאָר אָכסען!
דאָס איז זיך געפּאָהרען פון דאָרף אין שטאָדט אריין א גוי מיט א גרוים שמויסען היטעל, זיך געזעסען נאָנץ רוהיג אין וואָגען, נעפּיפקעט א ליולקע, געדרעהט מיט דער בייטש און אונטערגעטריבען די אָכסען: „היי, היי, סאָב סאָלאָווי!"

— מיר וועלען זיי באווייזען וועד מיר זענען! — זאגט יואליק דעם נגיד'ס, וואס האט נאר פערגעסען, אז מע האט איהם נאר־וואס אויסגעלאכט און „אנגעבוכעט".

— מיר וועלען זיין די „בני־ישראל", און זיי וועלען זיין די „פלשתים"! — פאלט מיין ברודער מאטעל אויף א המצאה, און דאס נעפעלט אלעמען.

— איהר זאלט מיך וועלען פאלגען, — לעגט־פאר חיים, א נמרא־יונגעל פון רב אפרים תלין'ס חדר — וואלטען מיר זיך באַ־דארפט איינטיילען אין צוויי מחנות: איין מחנה וועט הייסען „יהודה" און די אנדערע — „אפרים". לאז ליפא שלום־אייזיק'ס זיין דער פיהרער פון דער „מחנה יהודה", דאס הייסט, פון „יודעל מלאך־המות'עם" חדר, און מענדעל לאשעק וועט זיין דער פיהרער פון דער „מחנה אפרים", דאס הייסט, פון „אפרים תלין'ס" חדר.

— נערעכט, ווי איך בין א איד! — העלפען איהם אונטער עטליכע מיט א מאל. — יעקב אבינו, בשעת ער איז נעגאנגען מלחמה האלטען מיט עשו'ען, האט אויך אזוי געטהאן; ער האט זיך געטראכט: טאמער פאלט־אן דער שונא און צעשלאגט איין מחנה, וועט די אנדערע מחנה מאכען א פליטה...

— קיינער, קיינער וועט נישט מאכען קיין פליטה! — זאגט ליפא שלום־אייזיק'ס. — מיר וועלען שלאגען די „פלשתים" עד חרמה — מאכען פון זיי א תל! קינדער, נעמט די כלי־זיין און קומט אויף די פלשתים!

— לאמיר זינגען עפעס א ליעדעל, קינדער!

— א ליעדעל! א ליעדעל!

— וואסער א ליעדעל זאלען מיר זינגען?

ראז, דוא, טרי, טשעטירע! פאידעם, פאידעם נא קוואטירע!
אכטער, באכטער, קאלישקא! וואסיעם דענגי ראבאשקא!

דערפעל, מוזט איהר בענענען א נאנצע טיטשקע מיט קליינע שקצים'לעך מיט גרויסע היטלען, וואס לויפען אייך נאך נאכ'ן וואגען, ווארפען שטיינדלעך, רייצען־אן די הינד, מאכען משוגענע העויות און זינגען בשעת מעשה עפים א פאסקודנע ליעדעל:

זשיר, זשיר, פארחאוויק!
זאהוביוו טשערעוויק!
א יא שאוו,
טאי נאשאוו,
טאי פידניאוו,
טאי פישאוו...! *

און חאטש די דאזיגע ווערטער האבען נישט קיין טעם און קיין ריח, פון דעסטוועגען פערדריסט דאס אייך נאנץ גוט; און נישט אזוי די ווערטער, ווי דאס געלעכטערעל זייערס; און נישט אזוי דאס געלעכטערעל, ווי די שטיינדלעך, וואס זיי וואארפען; און נישט אזוי די שטיינדלעך, ווי די הינד, וואס זיי רייצען־אן אויף אייך...

— וואס וועלען מיר אבער טהון, — פרענט איינער פון אונז — טאמער חלילה פאלען־אן אויף אונז די שקצים'לעך?

— וואס הארכען מיר שקצים'לעך, — זאגט ליפא שלום־אייזיק'ס — אז מיר זענען, קיין עין־הרע, פיער־אין־פערציג פארשוין, אנגעוואפענט מיט כלי־זיין, מיט „פייל־ענבויגענעם", מיט „ראדביקס־לעך" און גלאט מיט שטעקלעך? ארבה, לאזען זיי זיך פרובען אנפאלען אויף אונז!

---

* איר, איר, פארך, האסט פערלארען א שוך! בין איך נענאנגען, און האב איהם נעפונגען, און האב איהם אויפגעהויבען, און בין מיר אוועקגענאנגען.

— וואר האַרכט זיי? וואר האָט מורא פאַר הינט? — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס מיט שטאַרקייט.

— דו אַליין האָסט מורא פאַר א הונט אימת־מות! — האָקט איהם איבער דוד'ע־צעהאָקטע־ליפ.

— נישט פאַר א הונט, אפילו פאַר א קאַץ!... — חאָפט־אונטער שעפסע, א יונגע מיט איין אָפּגעבריהטער באַק, און צווישען חברה וואַרד א געלעכטער.

יואליק דעם נגיד'ס וואַרד אָנגעצונדען, למאי מע לאָכט פון איהם, נעהט ער צו צו שעפסל'ען מיט דער אָפּגעבריהטער באַק און טראָגט איהם אונטער א פייג גלייך אונטער דער נאָז; חאָפט ער א זעץ פון דוד'ע־צעהאָקטע־ליפ אין זייט אריין; ענטפערט ער צוריק; הויבט ער אָן חאָפען פעטש פון אַלע זייטען... אין איין אַנדער צייט וואַלט זיך קיינער ניט איינגעשטעלט ארויסטרעטען פראָנק און פריי קעגען א נגיד'ס א יונגע, נאָר ל"נ־בעומר מאָכט נישט אוים, ל"נ־בעומר איז מען פריי...

— שאָט! — רופט זיך אָן ליפא שלום־אייזיק'ס. — געוג אייך קריענען זיך! וווייסט איהר, וואוהין מיר זאָלען נעהן היינטיגען ל"נ־בעומר?

— וואוהין? וואוהין?

— קיין נאַלאַנאַנאָווקע!

— קיין נאַלאַנאַנאָווקע! קיין נאַלאַנאַנאָווקע! — שרייען אַלע אין איין קול, און אפילו קאָפּע'ל קוקאריקו העלפט קוויטשען אויף זיין דין קול'כעל: „דאַלאַדאַנאָווטע! דאַלאַדאַנאָווטע!"...

און ס'איז געבליבען, אז מיר נעהען קיין נאַלאַנאַנאָווקע.

ג.

נאַלאַנאַנאָווקע איז א דערפעל, ניט ווייט פון כתריעלעווקע. אז איהר פאָהרט צו אוכז קיין כתריעלעווקע, מוזט איהר פריהער דורכ־פאָהרען דאָס דאָזיגע דערפעל; אז איהר פאָהרט־דורך דאָס דאָזיגע

יואליק דעם נגיד'ס נעהט־צו, די הענד אין די קעשענעס, מיט גרויס נדלות, און ליפּא שלום־אייזיק'ס דערלאנגט איהם א שנאל אין נעזעל אריין. צווישען עולם ווערד א נעלעכטער.

— אצינד, קינדער, זעצט זיך אוים אלע אט א רא, צווישען די קלעצער, — זאגט ליפּא שלום־אייזיק'ס, — לאמיר זיך אקאַרשט נעמען צו דער סעודה! בראקט און עסט און „לאז אייך וואהל באקומען", ווי דער רבי זאגט, אז ער שמייסט אונז אפּ... ווער האט א נלעזעל? נעב אהער, לאמיר טרינקען לחיים! לחיים, מלך! אז מע טרינקט, איז מען פרייליך! לחיים, נח! פון פלעשעל ציהט מען כח! קום אהער, ניסעל, נעם ברענפען אביסעל! לחיים, שעפּסעל! מאך א שנעפּסעל! לחיים, אברהם־משה! דו האסט דאך ליעב א כוסה א גרויסע! לחיים, מאפּעלע! דאט זאל דעבען דעזונד מיט דליט מיט אלדאם דוסט! טרינט־אוים דאם דאנצע דלעזעל, אניט דים איך דיר ארויז אין דארדעל מיט דוואלה, וועסט דו ערדער מאכען!...

אלע לאכען, און קאפּעל אליין לאכט אויך.

— קינדער! זאגט, וואוהין נעהען מיר היינטינם יאהר? — טהוט א פרעג ליפּא שלום־אייזיק'ס נאך דער סעודה.

עם ווערד א נעשריי, א נעפּילדער. איטליכער זאגט זיין מיינונג, וואוהין מע זאל נעהן.

— אויף יענער זייט בית־עולם! — זאגט מלך דער אלמנה'ס.

— אויף דער ליוואדע! — מאכט נח דעם שוחט'ס.

— צו דער צינעלני! — שרייט־אוים אברהם־משה דעם ווייגער'ס אויף א הילכיג קול.

— צו דער צינעלני! צו דער צינעלני! — העלפען איהם אונטער עטליכע קולות מיט א מאל.

— דארט איז פארהאן הינט, איהר האט שוין פארגעסען? — רופט זיך אן ניסעל, א יונגעל א בלייכם מיט איין איבערגעשראקענעם קוק.

צוקערלעקאכלעך מיט מאנדעלבייגעלעך, און האָזענע ניסלעך עפּיס נאָר א גוזמא — אהא! און נאָך צהן נראָשען דערצו! מאָ־לאָדיע!...

— יענקעלע־בענקעלע־פלעשעלע — בול־בול־בול! באווייז זיך ארויס מיט דיין גוטס: א בולקע א גאנצע, א פערטעל עוף, א נלע־זעלע נענזענשמאלץ — וואָס איז דאָס? א פלעשעל מער? הערסט דו, ביזט דאָך עפּיס נאָר א מזיק, כלעבען!...

— כשה'לע־שטויסעלע, קלאָפּ אין שוהל! אלטע ווייבער שלאָפען! קום נאָר אהער, האָסט נעבראכט בראָנפען? — האָב איך דיך ליעב, וואָרום וואו האָט איהר נעוועהען א „סעודה" אהן בראָנפען?...

— אבי—פאָטער, קלמן — טאָטער, טאָטער — קלמן, שניאור — זלמן, זלמן — שניאור, שלאָף אין שלייער! באווייז, באווייז, שעם זיך ניט! א האלב איי סך־הכל?... א שטיקעל ברויט מיט האָניג?... אויך א מטבע! נעב אהער, נישקשה, עס מאכט ניט אוים! דער־רויף איז דאָס ל"ג־בעומר, א שותפות'דיגע סעודה!...

— טאָפּעלע טוטאריטו! ווייז וואָס האלטסט דו דאָרטען? א טאָפּיטע מיט א שטיטעל בולטע מיט א טעפּעל טנאָבע? וואָס האָט דיר די מאָמע אווי ווינציט רעדעבען?... — ליפּא שלום־אייזיק'ס מאכט איהם נאָך, ווי ער רעדט מיט דער „טוף", און חברה קאָטשען זיך פאר נעלעכטער, און קאָפּעל אליין לאכט אויך.

— יואליק־בייליק האָט דעם גרעסטען חלק! דו ביזט דאָך עפּיס א נגיד'ס א יוננעל, ביי דיר קעהר אודאי זיין א גאנצער אוצר פון ביצים און פון שמאלץ, פון ווין און פון בראָנפען און פון כל־טוב! איא, איך האָב נעטראָפען? צוויי בולקעם, א גאנצע האלבע נעבראָטענע קאָטשקע, אהא! א צעהנדליג אייער, און טיי און צוקער. הינט ניסלעך, מיט באָקסערען, מיט ראָזינקעם מיט מאנדלען, און פאָמעראנצען, און א לימענע אויך — ניט נעראכט זאלסט דו ווערען! קום אהער, לאָם איך דיר חאָטש זאָגען א דאנק!

דער בלאָטינער שטאָדט אַרויס, דאָרט, וואו עס שפּאַצט א נרע־זעלע, און די בוימער זענען בערעקט מיט נרינע בלעטעלעך, דאָרט, וואו נאָט'ס פויגעלעך טאַנצען און שפּרינגען, פּישטשען און זינגען... אין יענעם פּריהמאָרגען האָבען מיר זיך נעחאַפּט, איך און מיין ברודער מאָטעל, אויפּשטעהן וואָס פּריהער, אָפּראַוונען וואָס ניכער, נעמען דעם אָנבייסען מיט זיך — און מארש צו ליפּא שלום־אייזיק'ס! וואָס עפּעס צו ליפּא שלום־אייזיק'ס? וויי, ערשטענס, איז ליפּא שלום־אייזיק'ס דער עלטערסטער פון די תלמידים, א בר־מצוה־יוננעל, און א חתן דערצו, מיט א זיינער און מיט א זילבער־נער קאַפּערטע; און, צווייטענס, איז דאָרט פּאַרהאַן א הויף א נרויסער, וואָס דאָרט פלענען מיר פערבערענען דעם אָנדערען האָל־בען טאָג פּרייטאָג, שפּרינגען אויף איין פוס, שפּיעלען אין „קוצי־באבע", אין „עקאָך און מקח", אָדער אין „קאָמערקאָמערהויז", אָדער אין „באָהעלטערלעך", אָדער אין „טרעפּענישען"...

אז מיר זענען נעקומען, איך און מיין ברודער מאָטעל, צו ליפּא שלום־אייזיק'ס, האָבען מיר שוין דאָרטען נעטראַפּען די נאַנצע חברה (ארום און ארום זענען מיר נעווען פיער און פערציג פּאַרשוין, תלמידים פון צווויי חדרים: פון „רב יודעל מלאָך־המות" און פון „רב אפרים תלין").

— אָט זענען שוין די „יוסילעך" מיט די „מאָטעלעך" אויך דאָ! וויזוי, וואָס האָט איהר נעבראַכט? — רופט זיך אָן ליפּא שלום־אייזיק'ס, און ער הויבט־אָן צענויפּנעמען די מתנות, וואָס יעדער האָט נעבראַכט צו דער סעודה, און אויסרופען אויף א קול אימליכען צום נראָם:

— מענדעל, מע מעג עסען פון דיין פענדעל! אנו, וויי וואָס האָסט דו דאָרטען? צוויי אייערבייגעל, א שטיק לעקאָך, איין אי מיט זעכס נראָשען.

— איציק־שפּיצק, נאָדעל־טעשעל! נעה אין קליים, חאַפּ א פלעשעל! עפּעס זעה איך ביי דיר, קיין עין־הרע נים, א נאַנצען אוצר: צוויי קיבלעך, דריי אייער, א שטיק דאָרע פישקע, עטליכע

א חתן, און ציקעלט זיך בשעת מעשה, פונקט ווי רב הערש־בער דער חזן:

— יע־עמוד החתן יום־טוב־ליפמאן ברב שלום־אייזיק מפ־טיר!... נישקשה, שעם זיך ניט, רב ליפא, דו ביזט טאקי א ברי־מצוה־יונגעל, און א חתן דערצו, מיט א זיינער און מיט א זילבער־נער קאפערטע, נאר פון דעסטוועגן, איינס צום אנדערן נעהער זיך ניט אן — לכבוד ל"ג־בעומר מעגסט דו זיך מטריח זיין אנידערלענגן אט דא אויפ'ן בענקעל. איך וועל דיר חלילה קיין שלעכטס ניט טהון, איך וועל דיר נאר אפשמייסען, מעהר נאר נישט!... איך בין דיר ערב, אז ביז דער חתונה וועט זיך פארהיילען... ליפא, ליג נלייך, ליפא, מאך ניט קיין אנשטעלען, איך האב קיין כח ניט צו בארגן זיך מיט אזא בחור'ע, ווי דו! אט אזוי, לאז אייך וואהל באקומען!... אצינד פארשפיליעט זיך נאנץ פיין, קינדערלעך, וואשט די הענט און דאוונט אייך אפ מנחה און — מארש אהיים. נאר שטיל, פיין, שען, אזוי ווי איך האב ליעב... און, אם ירצה השם, איבערמארגן נאנץ פריה זאלט איהר מיר זיין אט דא אלע אויפ'ן ארט, נאר ווי עם נעהער צו זיין, פיינטשיק! איהר הארכט, וואס מע רעדט צו אייך? לאם איך זעהען אויף עמיצען א שפרינקעלע! א הער!!... א נוטע נאכט, נעהט נעזונט, און האט אייך א פריי־ליכען יום־טוב!

ב.

אויף מארגען האט נאט ארויסנעצוינען די זון פון איהר פוטער־פאם און האט אונז נעשענקט א שענעם, א ליכטינען, א פריילעכען זומערטאג, איינעם פון יענע שענע ליכטינע זומערטעג, וואס אפילו אין דעם פינסטערען וויסטען כתרילעווקע, וואס ליגט ביי'ם טייך „שטונקיילא", איז די לופט שמעקענדיג, פריש, מחיה־נפשות. דער הימעל איז לויטער בלוי. די פויגעלעך זינגען. עס גלוסט זיך אין דרויסען ארוים, אויף דער לופט. עס ציהט אהין, ווייט־ווייט פון

איז אָנגעברייט צו דער אַרבּיט... מיר לאָזען זיך לאַנג נישט בע־
טען, ווי יצחק בשעת אברהם אָבינו האָט אים געפיהרט צו דער
עקרה. מיר שטעהען־אויף אייניגווייז און נעהען־צו צו דער באַנק,
ציהען־אַראָפּ די הויזלעך און לענען זיך אַנידער שטיל, אָהן וואָר־
טער, דאָס העמדלע ארויף, מיט'ן פּנים אַראָפּ, ווי איינער רעדט:
„נאָט אייך, רבי־לעבען, דאָס וואָס איהר האָט נעוואָלט"...

— אָט אזוי, יוסילע, האָב איך דיך ליעב! — מאַכט צו מיר
דער רבי און שענקט מיר עטליכע גרינגע שמיצלעך דערפאַר, וואָס
איך האָב מיך נעלענט דער ערשטער. — אָט אזוי, קעצעלע: איינס...
צוויי... דריי... פיער... פינף... זעהסט דו? אי־א, אז דער רבי
שמייסט־אָפּ, וועלן מען גאָר אין אַנדער מענטש?... אַצינד, מא־
טעלע, — מאַכט ער צו מיין ברודער מאָטעל — קום נאָר דו
אָהער!... די „יוסילעך" מיט די „מאָטעלעך" האָב איך ליעב דער־
פאַר, וואָס זיי לאָזען זיך נישט לאַנג בעטען. זיי, אז מע זאָגט „לענ
זיך", לענען זיי זיך... שמואליקעל, נשמה מיינע, לינ, לינ, נאַרעלע,
עס וועט לאַנג נישט נעדויערען, נישט מעהר זאָל דער אידישער
גלות נעדויערען!... און דו, לייבעניו, וואָס נעדויערט ביי דיר אזוי
לאַנג דאָס צעשפּילען זיך? מאַך עס בקיצור!... אברהמ'עלע, מיין
טייערס, דיר בין איך שולדיג א חוב נאָך פון נעכטען. עס וועט
שוין זיין ביי אונז אינאיינעם איין רעכענונג... שימעלע! וואָס
מאַכט עפּים די ציעג, וואָס דו ביזט נעפאָהרען אויף איהר ריי־
טענדיג? דו מיינסט, אז איך האָב שוין פּארגעסען?... הערשעל
דער קליינער! זאָג הערשעל דעם נרויסען, ער זאָל זיך מטריח זיין
פּארקאַטשען דאָס העמדל; נישקשה, דאָ זענען נאָלע מאַנסביליען...
קום נאָר אָהער, מאָפּעלע טוטאריטו! האָב קיין פּאראיבעל ניט,
וואָס איך בין דיך מכבד מיט „אחרון"; דער מאַטע דיינער דער
שמש איז נישט נעווואָהנט נעווואָרען צו נרעסערע כיבודים...

אָפּנעשמיסען קאָפּל'ען אויך, נלייכט זיך דער רבי אוים די
ביינער, נעמט זיך מיט'ן נראָבען פינגער ביי'ם נאָרנעל, אויס'ן
חזנ'ישען שטיינער, און זינגט־אוים מיט'ן נינון, וואָס מע רופט־אויף

לען זיך לאזען לויפען אהיים; נאר איין קוק פונ'ם רבינ'ם קלייניע אויגעלעך איז גענוג, אז מיר זאלען בלייבען צוגעקאווועט צו אונזערע ערטער.

— אהא! — רופט זיך אן דער רבי שוין נאר מיט איין אנדער נוסח. — זעה נאר, זעה! שוין פארטיג אויפ'ן פידפאליק!? איהר האט נאר דערהערט דאס ווארט „פריי", האט איהר שוין פארגעסען דעם עול פונ'ם חדר און זענט שוין גרייט צו שפרינגען, ווי די ווילדע צאפקעלעך — האץ־האץ־האץ! זאג איך אייך אן, טאמער חלילה... איהר ווייסט דאך שוין וואס איך מיין? לאם איך זהעהן אויף עמיצען פון אייך א ריס אויף דער קאפאטע, אדער א דראפ אויפ'ן פנים, אדער אזוי עפעס א סימן פון שקצ'עריי, — מאך איך פון אייך...

דער רבי רב יודעל נעמט־ארויס דעם קאנטשיק פון דער נמרא „מסכת מכות" און מאכט צו אונז אזוי:

— ווייסט איהר וואס, קינדער? וואס טויג אונז ווערטער? מוסר? שטראפעריי? — נאריש־קייטען! איהר וועט דאך מיך ג ע ו ו י ס ניט פאלגען, וועל איך דאך אייך נאכדעם ג ע ו ו י ס דארפען שמייסען; אמעהר, לעגט זיך שוין אויכצוווייז אנידער, לאם איך אייך נעבען לעת־עתה צו עטליכע שמיצלעך, איין ארעווייף היימט דאס... אי וואס? טאמער וועט דאס זיין קארנליך? האט קיין יסורים ניט: אם ירצה השם, נאך ל"ג־בעומר וועל איך אייך, נישקשה, פארבעסערען... נו, חברה, מאכט זשע ניט, איך בעט אייך, קיין לאנגע שהיות, הויבט־אן שפילעין הויזלעך, איין עבירה די צייט, דער מאן שטעהט ניט!...

און דער רבי בעטראכט די ריטלעך פונ'ם קאנטשיק נאנץ רוהיג, ווי מע בעטראכט, אשטייגער, ערב שבת די פאדעם פון די ציצית אינ'ם טלית־קטן; ער גלייכט זיי אויס, פרובט זיך פריהער מיט זיי אביסעל אויף דער לופט; נאכדעם שטעהט ער אויף, נעהט־צו צו דער לאנגער באנק, נעמט א גומען שמעק מאבעקע און

א טרוקענס, ווי א גרונרת דרבי צדוק, ווי א פייג היימט דאָס; דאָס פנים טונקעל־גרין־געלבליך, ווי א פאר־אי־יאָהריגער לולב, און נעקנייטשט, ווי א מצה שמורה; די באקען איינגעפאלען; א בער־דעל קוים־קוים וואָס סע שפראצט, אי דאָס — נאָר ערטערווייז; א נאָז, זעהט איהר, גראָר א היבשע; הויבט זיך אָן דין און לאָזט זיך אויס גראָב, און אויסגעבויגען, ווי א שופר; און אין גאַרגעל א קנאָפּ, וואָס גליטשט זיך אראָפּ און ארויף, גליך ווי עס וואָלט ארומגעלאָפען דאָרטען אינווענ̈יג א מייזעל...

— וואָס פאר א טאָג האָבען מיר מאָרגן? — פרעגט אונז דער רבי מיט א ניגון, בויגט־איין דעם קאָפּ און מאכט צו איין אויגעל.

— ל"ג־בעומ־ר! — שרייען מיר אויס אלע אין איין קול, ווי די ציגעלעך, אז זיי שרייען: „מעעע!"...

— וואָס איז ל"ג־בעומר? — פרעגט ער אונז ווייטער מיט'ן אייגענעם נוסח.

— דריי און דרייסיג טאָג אין דער ספירה! — ענטפערען מיר איהם.

— וואָס טהוען חדר־יונגלעך ל"ג־בעומר?

— חדר־יונגלעך ל"ג בעומר לעגען זיך צענויף אלע אינאיינעם און מאכען א סעודה.

— וואָס נאָך טהוט מען ל"ג־בעומר?

— מע נעמט די „פיילענבוינענס" מיט די „ראָרביקסלעך" און מע גיהט גיוואָפענט מיט כלי־זין און מיט נעזאַנג ווייט־ווייט הינטער'ן שטאָדט ארויס.

— אָט אזוי — רופט זיך אָן דער רבי און עפענט־אויף דאָס אויגעל — אָט אזוי האָב איך אייך ליעב! אָט אזוי זענט איהר וואָהלע יונגלעך! און דערפאר לאָז איך אייך אָפּ פריי כמעט אויף אָנדערהאלבען מעת־לעת.

דערהערט דאָס וואָרט „פריי" און נאָך „אויף אָנדערהאלבען מעת־לעת", טהוען מיר א שטעה־אויף אלע פון די ערטער און ווי־

ל"ג־בָּעוֹמֶר

א.

— אַנו, קומט נאָר אַהער, קינדער, איך באַדאַרף אייך עפּעס זאָגען א נייעס! — אַווי רופט זיך אָן צו אונז א טאָג פאַר ל"ג־בעומר דער רבי יודעל מלאך־המות, און מיר שטעלען־אויף מויל און אויהערען, וואָס וועט אונז עפּעס דער רבי זאָגען פאַר א „נייעס"?

איך זעה, ווייסע־חברה'ניקעס, אז איהר ווילט, איך זאָל אייך דאָ אָפּמאָלען מיין רבי'ן, וואָס פאַר א פּנים ער האָט — טהו איך אייך צוליעב; נאָר בתנאי, איהר זאָלט מיך ניט קוועטשען, פאַר וואָס מע האָט איהם נערופען מיט'ן נאָמען „מלאך־המות". א קלוג יונגעלע וועט זיך אליין שטויסען פאַר וואָס: מחמת מיר האָבען פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר א מלאך־המות. וועט איהר דאָך פרעגען: פ א ר ו א ס האָבען מיר פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר א מלאך־המות? מחמת ער פלעגט אונז שמייסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל נעהן. אי, פאַר וואָס האָט ער אונז געשמיסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל נעהן? — מסתמא האָבען מיר פערדיענט; מיר האָבען נישט געוואָלט לערנען... למאי האָבען מיר נישט נעוואָלט לערנען? מסתמא זענען מיר געווען גרויסע שקצים... הקיצור, ס'איז דאָך א מעשה אָהן א סוף — מע האָט איהם נערופען „רב יודעל מלאך־המות", און זייט זיכער, אז ער האָט דעם נאָמען פערדיענט כשר, חאָטש אויסזעהען האָט ער אוים־געוועהען דוקא נישט ווי א מלאך־המות: א קליינס, א נידעריגס,

ל"ג־בעומר

נעשריבען אין יאהר 1901.

דער פרינץ ווי׳ל אויפהערען ווײנען, קאָן ער נישט; עס קוועטשט איהם, עס שטיקט איהם. עס האָט זיך איהם מיט א מאָל נעעפענט א קוואַל, א גאַנצער ברונען.

— זאָג, וואָס איז דיר? וואָס טהוט דיר וועה? וואָס שוויינסט דו? ענטפער! צי דו ווילסט, דער טאַטע זאָל דיך אַנידערלעגען און אַרײַנפיצקען לכבוד פסח?...

שטעהט־אויף דער פרינץ און פלאָנטעט מיט דער צונג:

— קשיא, איך וועל דיך פרענען פיער טאַטעס... מײַן איך — טאַטע, איך וועל דיך פרענען פיער... קש... קש...

דעם פרינץ וועהרען אונטערגעהאקט די פיס, און ער פאַלט מיט׳ן קאָפ אויפ׳ן ווייסען טישטוך און ווײנט און חליפעט, ווי א פיצעלע קינד...

א פערשטעהרטער, א פערשטעהרטער פסח!...

עפּים נישט מיט אַלעמען. דאָס האַרץ איז איהם פערשטיינערט, די אויגען פערצוויגען מיט א רויכעל. ס'זאָל ניט זיין פּסח צום סדר, וואָלט ער זיך צעווייַנט. און אז ער וואָלט זיך אויסגעווייַנט, וואָלט איהם אפשר נעוואָרען אביסעל גרינגער...

— ה ש ת א ע ב ד י — לאָזט־אויס דער מלך מיט א ניגון און מיט גרויס גדלות — היינט זענען מיר קנעכט, ל ש נ ה ה ב א ה ב נ י ־ ח ו ר י ן — איבער א יאָהר זענען מיר פרייַע מענטשען!...

דער מלך זעצט זיך אַנידער און שפּאַרט זיך אָן אויף דעם הסב־בעט. נאָך איהם זעצען זיך אַנידער אַלע אויף זייערע ערטער און מע וואַרט, ביז דער פרינץ וועט אויפשטעהן און וועט פרעגען די פיער־קשיות: „מה נשתנה?" — וועט דער מלך נאָכדעם ענטפערען א תירוץ: „עבדים היינו"... דער פרינץ זיצט אָבער, ווי צוגעקאָוועט צום בענקעל: ער קאָן זיך ניט ריהרען פון'ם אָרט.

— נו?... — טהוט א מאָך דער מלך מיט דער האַנד.

— שטעה אויף! — זאָגט די מלכה. — פרעג דעם מאַטען די פיער קשיות!

דער פרינץ ריהרט זיך ניט. ער פיהלט, אז עמיצער האָט איהם אַנגענומען ווי מיט איין אָפּצוויינגע ביי'ם גאָרגעל און וואַרנט איהם. דער קאָפּ בויגט זיך איהם אויף א זייט. די אויגען הויבען איהם אָן שפּרינגען — שפּרינגען; עס טיילען זיך אָפּ צוויי קיי־לעכינע טרערען, ווי פערעלעך, קויקלען זיך איבער די בעקלעך און קאַפּען, פאַלען גלייך אויף דער הגדה.

— וואָס איז דיר? וואָס איז דאָס פאַר א געווייַן פלוצים, אין מיטען דערינען, ביי'ם סדר? — צעשרייט זיך די מלכה און ווערד אין כעס. — דאָס דאַנקסט דו אזוי אָפּ פאַר די נייַע מלבושים'לעך, וואָס מע האָט דיר געמאַכט אויף יום־טוב?

שלעפ די פים. עס ברענט א פייער אין מיין האַרצען! עס נעהט מיר נישט אַיין די אַרבע כוסות, וואָס מיר וועלען באַלד טרינקען, די פיער קשיות, וואָס איך וועל פרעגען דעם טאַטען, די הגדה, וואָס מיר וועלען זאָגען, די נוטע נעפעפערטע פיש, וואָס מיר וועלען עסען מיט אונטערגעוויקטער מצה, די הייסע קניידלעך, די חרעמזלעך מיט די פאַלירטשיקעס, מיט די אַלע איבערינע גוטע זאַכען — אַלץ, אַלץ איז מיר נישט ליעב, נמאס, פערשטעהרט, פערשטעהרט!...

* * *

ביי'ם סדר זיצט דער טאַטע, דער „מלך", אין א ווייסען קיטעל מיט דעם סאַמעטענעם קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ, אויבען־אָן, אויף דעם הסב־בעט. נעבען איהם זיצט די מאַמע, די „מלכה", מיט דעם אַנטיקמאַרענעם קלייד, מיט דער זיידענער פעטשיילע און מיט די שענע פערעלער, וואָס נעבען איהר צו זעהר פיעל חן. אַקענען זיי זיץ איך, דער בן־מלך, דער „פרינץ", אַנגעטהאָן אין נאַלע נייעם פון קאָפּ ביז פים. פון איין זייט זיצט ביילה דאָס דיענסט־מיידעל, אַנגעטהאָן מיט א נייער ציצענער „פלאַטי" און מיט א ווייסען אַנגעקראַכמאַלעטען פאַרטוך, וואָס קנאַקט און טרישטשעט, ווי א מצה. פון דער אַנדערער זייט זיצט די אידינע די קעכין, בריינע מיט די וואַנצים, מיט א נייער נעלער פעטשיילע אויפ'ן קאָפּ; זי האַלט זיך צו דאָס פנים מיט איין האַנד און שאַקעלט זיך. זי איז אַנגעבריים צו „האַרבען" די הגדה...

— כ ה א ל ח מ א ע נ י א, — זינגט דער מלך מיט זעהר א שענער שטימע, און די מלכה העלפט איהם הויבען די שיסעל, און דאָס פנים שיינט איהר און לייכט, ווי א שטערן. ביילה לאַזט אַראָפּ די רויטע הענד אויפ'ן ווייסען פאַרטוך, און דער פאַרטוך שעלעשטשעט, ווי א בלאַט. בריינע הערהערט א אידיש וואָרט, מאַכט זי א פרום פנים און פערקרימט זיך אויף צו ווייגען. אַלע זענען אויפגעלענט, אַלע זענען יום־טוב'דיג, נאָר דער פרינץ איז

ווי איך, קיינער נעהט ניט אין אועלכע „שטיוואלעס", ווי איך, און ביי קיינעם זעה איך ניט אזא מין משונה מאדנע קאשקעט, ווי ביי מיר... פון שפאלטען, פון קעשענעס און פון סקריפקעס רער איך שוין ניט; מע האט מיך רעכט אפגענארט, אננעטהאן א ספאדעק!...

חברה האבען מיך בענענענט מיט א נעלעכטער:

— אט דאס זענען דיינע נייע בגדים'לעך, וואס דו האסט זיך אזוי באריהמט? וואו איז דיין שפאלט פון הינטען? וואו איז דיין קעשענע, וואס דו האסט נעוואגט? פאר וואס הערט מען עפים ניט דיינע שטיוועלעך זאלען סקריפען?...

נענוג ס'איז מיר אזוי אויך שווער אויפ'ן הארצען, זאלצען זיי מיר נאך אויף די וואונדען! איטליכער זאגט אויף מיר איין אנדער שטעכווערטעל:

איציק זאגט: וואס איז דאס ביי דיר פאר א קאפאטוכע?

בערעל: א חאלאט!

לייבעל: א חלאמידע!

אייזיק: א חלאמינדריק!

צדוק: א זשיפעצי!

וועלוועל: א קליידעל!

שמעיה: א קראנאלינע!

קאפעל: זעה נאר א פאר תחתונים מיט צוויי „טשאבעטעס"!

מאיר'ל: און א קאשקעאוט!

חיים־שלום: א קאטערוכע!

שכנא: א לאקשענטאפ!

שעפסעל: א פאמעניצע!...

איך בין אזוי צעקאכט, אז איך הער אפילו נישט הערש־בער דעם חזן, ווי שען ער דאוונט... איך קום צו זיך נאר דעמאלט, ווען דער עולם זאגט שוין איינער דעם אנדערען „א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב!"... מיט א שווער נעמיטה און מיט א פערקלעהמט הארץ גיע איך מיט'ן טאטען אהיים, קוים וואס איך

דאָם קאשקעטעל פאסט מיר! ס'איז מעהר נישטאָ ביי איהם, זאָגט ער, ווי דאָם איינס, ער זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס!... דער מאָטע דינגט זיך מיט איהם לאָנג־לאָנג; יחיאל שוועהרט זיך, אז נאָר צוליעב אונז גיט ער דאָם אווענק אזוי וואָלוועל, כמעט אונטער'ן קרן, ער זאָל אזוי האָבען א כשר'ען פסח און אלדאָם גוטס!...

איך זעה, אז דעם מאָטען איז דאָם קאשקעטעל שמאַרק נעפעלען, מהמת ער נעהט צו אלע מאָל, שפיענעלט זיך אין דעם, טהוט מיר א נלעט די פאה'לעך...

— ער זאָל האָטש איבערטראָגען דעם זומער. — זאָגט דער מאָטע.

— צווויי זומערען! — זאָגט יחיאל און שפרינגט־אונטער צום מאָטען. — דרייי זומערען! אזא יאָהר אויף מיר, וואָס פאר א קאשקעטעל דאָם איז! פארניץ נעזונט!...

ביז איך קום ארויין אין שטוב אריין איז שוין דאָם קאשקעטעל ביי מיר אויף די אויהערען. איך פיהל, אז ס'איז אויף מיר אביסעל צו נרויס.

— אָהן איין אומנלוק. אבי ס'איז נישט ענג! — זאָגט די מאָמע און רוקט דאָם מיר אן כמעט ביז דער נאָז. — זאָלסט דאָם נאר נישט אויסטהון אלע מינוט און אָנטהון צוריק! זאָלסט ניט טאָפען מיט די הענט!... טראָג נעזונט!...

ז.

נעקומען מיט'ן מאָטען פאר־נאכט אין שוהל אריין דאוונען, טרעף איך שוין דאָרטען אלע מיינע חברים: איציק און בערעל, און לייבעל, און אייזיק, און צדוק, און וועלוועל, און שמעיה, און קאָפּעל, און מאיר'ל, און חיים־שלום, און שכנא, און שעפסעל, און נאָך און נאָך. אלע נעהען אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. אלע מיט נייע קאפאָטקעלעך, אלע מיט נייע שטיוועלעך, נייע קאשקעטלעך. נאָר קיינער טראָגט ניט אזא לאָנגע קאפאָטע מיט א „פאלבאָם",

— פֿאר מיין זוהן. — זאָגט דער טאַטע מיט נדלות. — נאָר איהר זאָלט מיר ווייזען עפּעס רעכטס... עפּעס אזעלכעס... איהר פֿאַרשטעהט?...

— דהיינו? — פֿרעגט יחיאל און קוקט אויף די פֿאַליצעס.

— דהיינו, — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די הענד — ס'זאָל זיין אי פּיין, אי שען, אי גוט, אי וואָלוועל, אי אזוי... איהר פֿאַרשטעהט?

— האָב איך פּון אייערטוועגען פּונקט דאָס, וואָס איהר באַדאַרפֿט! — מאַכט יחיאל און טהוט א חאַפּ פּון דער פֿאַליצע עטליכע היטעלעך מיט א מאָל, און איטליכס היטעלע, בשעת ער טהוט דאָס א נעם אויף דער האַנד, טהוט זיך דאָס ביי איהם א דרעה אליין פּון זיך, עפּעס טאַקי נאָר ווי דורך א כשוף!... אלע מינוט מעסט ער מיר אָן איין אַנדער היטעלע, טרעט־אָפּ אויף א האַלב ארשין, טהוט מיר א קוק אין פּנים אריין מיט א שמייכעלע און א זאָג צום טאַטען:

— לאָמיר האָבען אזא יאָהר, ווי סע פּאַסט איהם! הא? ווי געפֿעלט אייך א היטעלע? שוין איין מאָל א היטעלע!

— ניין, רב יחיאל, נישט דאָס מיין איך! — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די פּינגער. — איך וואָלט וועלען א מין קאַשקעטעל אזעלכעס, ס'זאָל זיין, איהר פֿאַרשטעהט, א מין אידיש טאַקי, נאָר מיט דער מאָדע, אָהן צאַצקעס, בעל־הבתיש, און און און... איהר פֿאַרשטעהט?

— זאָגט זשע אזוי! — מאַכט יחיאל און חאַפּט־אַראָפּ מיט א לאַנגען שטעקען פּון דער אויבערשטער פּאַליצע א קאַשקעטעל, א האַלב־קיילעניגס, א קאַלירענדינס, מיט קעסטעלעך, מיט א ווייך דאַשעקעל, און טראָגט דאָס צו אויף איין פּינגער, און עס דרעהט זיך ביי איהם גיך־גיך, ווי א מיהלכעל... פֿאַוואָלינקע טהוט ער דאָס מיר אָן אויפֿן שפּיץ קאָפּ, קוים וואָס ער ריהרט זיך צו, גלייך ווי מיין קאָפּ וואָלט געווען פּון דין גלאָז און ער האָט מורא, ער זאָל זיך ניט צעברעכען, און ער ווינשט זיך אזא יאָהר, אזא מזל, ווי

האָב נעאַרבייט מיט דער נאַל, באַדאי נישט נעשלאָפען א נאַכט!... איך, אז איך נעב א וואַרט, מעג דונערען און בליצען!...

די מאַמע מעסט מיר אָן די שטיוועלעך, טאָפּט מיך און קוועטש מיך און פרענט מיך, צי פיהל איך ניט חם וחלילה, אז עס זאָל מיך ערגיץ קוועטשען?

— קוועטשען? — זאָגט נדליה. — מיר דאַכט, אז אין די שטיוועלעך קאָנען אריין נאָך א פּאָר פיסלעך, ווי ביי אייער זוהן.

— אנו, שטעל זיך אקאָרשט אנידער אויף דער ערד! — זאָגט די מאַמע.

איך שטעל זיך אנידער און קוועטש די פּאָדעשוועס, איך ווייל הערען, ווי זיי סקריפּען — וער? וואָס? וועמען? קיין פּיפּס הערט מען פון זיי ניט!...

— וואָס קוועטשט דו אזוי? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — האָב צייט, דאָס יאָהר איז נאָך נענוג נרוים! איך בין דיר ערב, אז דו וועסט זיי, אם ירצה השם, צעריסען ביז איבער א יאָהר פּסח!... אצינד נעה זיך דורך מיט'ן טאַטען צו יחיאל דעם קערשנער, וועט מען דיר אויסקלויבען א קאשקעטל אויף יום־טוב; נאָר פּאַוואָלי די שטיוועלעך! קלאָפּ ניט אזוי מיט די פּאָדעשוועס, זיי זענען ניט פון אייזען!...

יחיאל דער קערשנער זיצט די אנדערע שטוב פון אונז. מיר חאָפּען זיך אריין דורכ'ן הויף צו איהם אין קלייט אריין.

יחיאל איז א איד פון נעבאַרען דוקא א ווייסער, מיט ווייסע האָר; נאָר אזוי ווי ער האָט שטענדיג צו טהון מיט שוואַרצע נעפּארבטע היטלען, איז ער שטענדיג ווי אויסגעשמירט אין פּאַשע; די נאָז איז ביי איהם תמיד פון ביידע זייטען פערבלאָוט, און די פינגער זענען ווי אייננעטונקען אין טינט.

— ברוך־הבא, א שכן, סקאָצעל קומט! — מאַכט צו אונז יחיאל דער קערשנער נאָר פריינדליך. — פּאָר וועמען ווילט איהר דאָס א קאשקעט אויף יום־טוב? פּאָר זיך אליין מאַקי, צי פּאָר אייער יונגעל?

— א חסרון — די כלה איז צו שען! — מאכט ישראל און ציהט־אריין א בערגעלע טאבעקע אין נאז אריין. — ברייט, זאגט איהר? שמאל איז ערגער, טויזענד מאל ערגער!...

איך הער נישט אויף צו טאפען זיך פון הינטען: איך זוך דעם שפאלט מיט דער קעשענע.

— וואם זוכסט דו דארטען? — זאגט צו מיר די מאמע. — דעם נעכטיגען טאג?

„אלטער לינגער! — טראכט איך מיר און קוק אויף ישראל'ן, ווי א גזלן. — טויבער לאך, א רוח אין דיין טאטען אריין!"...

— פארניץ נעווונט! — זאגט צו מיר ישראל דער טויבער און צערעבענט זיך פאר דער ארבייט, און דער טאטע נעמט זיך צוריק צום שלחן־ערוך און לערענט מיט'ן זעלבען ניגון:

— „ מ י ש ש כ ח — ווער עס האט פארגעסען, ל א כ ו ל א פ י ק ו מ ן — צו עסען דעם אפיקומן"...

— טראג נעווונט! — זאגט צו מיר די מאמע, אז ישראל דער שניידער גהט עווק, און זי הערט זיך ניט אויף צו שפיעגלען אין מיין קאפאטקעלע. — דו זאלסט זיך נאר ניט אנהויבען מיט קיין קונדיסים, ניט שלאגען זיך מיט קיין שקצים, וועסט דו דאס, אם ירצה השם, טראגען און טראגען, אבי נעווונט!...

ו.

— אט איז רב נדליה אויך! — זאגט די מאמע. — מע זאל דערמאנען משיח'ן!... פארטיג דעם קינד'ס שטיוועלעך?

— נאך א מין פארטיג! — זאגט נדליה דער שוסטער מיט א טענצעל און טראגט די אויסגעפוצטע שטיוועלעך אויף א פינגער, ווי מע טראגט אויף א שטענגעל פרישע צאפעלדינע פיש, נאר־וואס נעחאפט פונ'ם טייך. — ס'איז דיר נאר איין אקציע מיט זיי!... די נאנצע וועלט וויל אויף פסח זאל זיין מארטיג! איך

ישראל דער טויבער נעמט־ארויס דאָס ראָזשיקעל, בויגט־אויס דעם פינגער, שיט־אָן א בערגעלע טאָבעקע און ציהט־אַריין אין נאָז אַריין.

— וואָס איז דאָס פאַר א קישקע? — זאָגט די מאַמע נאָך א מאָל און טהוט מיך א דרעה.

— וואו האָסט איהר א קישקע? — זאָגט ישראל און טהוט מיך א דרעה צוריק. — דאָס איז דער „פאַלבאָם". איהר האָט דאָך נע־בעטען א „פאַלבאָם" זאָל זיין. איהר האָט שוין פאַרגעסען?

— א שענער פאַלבאָם! — זאָגט די מאַמע און טהוט מיך א דרעה. — א בייזע וויסטע חלשות! פע, א בזיון! כלעבען, א בזיון!

ישראל פאַלט, חם ושלום, ביי זיך ניט אַראָפּ. ער בעטראַכט מיך פון אויבען ביז אַראָפּ, ווי א פראָפעסאָר, און זאָגט, אז עס ליגט אויסנעצייכענט גוט, מע בעדאַרף נאָר ניט בעסער! „אזא איין אַרבייט מאַכט מען ניט אפילו אין פאַריזש! דאָס קאָפּאָטקעלע זינגט, ווי איך בין א איד, סע זינגט!"...

— נעפעלט דיר דאָס זינגען, וואָס סע זינגט? — זאָגט די מאַמע און פיהרט מיך צו צום טאָטען. — וואָס זאָגסט דו אויף דעם נעזאָנג?

דער טאָטע דרעהט מיך אויף אַלע זייטען, בעטראַכט דאָס קאָ־פּאָטקעלע און גענפינט, אז די הויזלעך זענען יא אַביסעל צו לאַנג־לעך...

ישראל נעמט־ארויס דאָס ראָזשיקעל און איז מכבד דעם טא־טען מים א שמעק טאָבעקע.

— צו לאַנגלעך די הויזען, רב ישראל!

— הא?... וואָס?... לאַנגלעך, זאָגט איהר? וווייסט איהר ניט וואָס מע טהוט? פאַרקאָטשעט מען זיי.

— זענט איהר אפשר אויך נערעבט. — זאָגט דער טאָטע. — וואָס זשע טהוט מען אָבער, אז זיי זענען אַביסעל צו בריים, וויזען אויס, ווי צוויי זעק?

אזוי ווי איך זיץ פערטיעפט אין די טרויעריגע מחשבות, עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין ישראל דער שניידער מיט דער ארבייט. פאר גרויס שמחה חאפ איך כיך אויף, טהו א שפרונג און א פאל מיט'ן בענקעל אינאיינעם, שיער ניט נעבראכען האלז־און־נאקען. לויפט־אריין די מאמע פון קיך מיט א פסח'יגען שמאלץ־לעפעל אין האנד.

— וואס האט דאס אזא קלאפ נענעבען וואס? וועי איז דאס געפאלען וועי? ס'איז דו, ברענען זאלסט דו ניט אויפ'ן פייער? א רוח, א שד, ניט קיין קינד! האסט דו זיך חלילה ניט א זעץ געטהאן ערגיץ, חלילה? א מצוה אויף דיר! לויף ניט, שפרינג ניט! נעה ווי א מענטש!...

און צו ישראל'ען זאגט זי:

— איהר האלט וואס, רב ישראל! און איך האב שוין נעוואלט שיקען צו אייך!

ישראל טהוט א האלבען שמייכעל און א מאך מיט דער האנד, ווי אויגער רעדט: „א שענע מעשה, כלעבען! איך זאל נאך ניט האלטען קיין וואס?"...

די מאמע לענט־אוועק דעם שמאלץ־לעפעל און העלפט מיר ארויינקריכען אין די נייע הויזלעך אריין, טהוט מיר אן דאס צי־צענע ארבע־כנפות'על, וואס זי אליין האט מיר אויפגענייהט אויף פסח, און פון אויבען טהוט זי מיר אן דאס קאפאטקעלע, און איז צופריעדען, וואס ס'איז נענוג גראם און „פראסטארנע"...

איך טהו מיך א מאל פון הינטען — א צרה, א שלאק: נישטא קיין סימן פון קיין שפאלט און פון קיין קעשענע! פערנייהט, גלאט און גאנץ, ארום און ארום!...

— וואס איז דאס פאר א קישקע? — רופט זיך אן פלוצים די מאמע צו ישראל דעם טויבען און דרעהט מיך אויף אלע זייטען.

דיגען אנטהון מאכט מיך דערווייליע די מאמע פסח'יג: זי צוואנט מיר אויס דאס קעפעל מיט היים זודיג וואסער און מיט א נעלעכעל פון איין איי. זי קעמט מיך און רייסט מיר די האר; קנייטש איך זיך, שענקט זי מיר אלע מאל א שטורך מיט'ן עלענבויגען, ארעה א פאטש:

— דו וועסט ניט אויפהערען דרעהען זיך, ווי א וואראעם?... א קינד זאל ניט קאנען איינשטעהן! מע מהוט איהם נוטס, איז ער נאך ניט צופריעדען!...

איבערגעקומען, ברוך השם, דאס צוואנגען אויך, זיץ איך מיר אין איין העמרעל ביי'ם טיש און ווארט אויף מיינע נייע מלבושים'־לער און בעטראכט דעם מאטען, וואס איז נאר־וואס געקומען פונ'ם מרחץ מיט נאסע פאות נאך. ער זיצט איבער א גראבען ספר און לערענט שטילערהייט מיט א ניגון פון דער גמרא און שאקעלט זיך:

— „לצורך מרור נוהגין — צוליעב מרור איז מען זיך נוהג, לקחת תמכא — נעמען חריין, וכיון שהוא חריף — און מחמת ער איז הארבליך, יכולין לפררו בריבא דתזיען — קאן מען איהם אנרייבען אויף א ריב־אייזען"...

איך קוק אויפ'ן מאטען, און עס מאהלט זיך מיר אויס, אז נאך אזא איין עהרליכער איה, ווי דער מאטע, איז ניטא אויף דער וועלט, אז נאך אזא כשר'ער פסח, ווי ביי אונז, איז ניטא אין ערגיץ, או נאך אזעלכע מלבושים'לער, ווי ביי מיר, וועט ניט זיין ביי קיי־נעם! נאר למאי ברענגט מען זיי נאך ניט? וואס איז די מעשה? מאמער זענען זיי חלילה ניט פארטיג אויף פסח — דאס ווייל איך נאר נישט נעמען אויפ'ן קאפ! ווי אזוי וועל איך נעהן אין שוהל אריין? וואס וועלען זאגען מיינע חברים? ווי אזוי וועל איך מיך זעצען צום סדר? די שעה זאל נאר ניט זיין, איך וועל דאס נאר ניט איבערטראגען!...

איך לעג זיך שלאָפען, און עס חלומ׳ט זיך מיר, אז ס׳איז שוין פּסח... איך נעה מיט׳ן טאטען אין שוהל אַריין דאוונען... מיינע נייע מלבושים׳לעך קנאקען... מיינע שטיוועלעך סקריפּען: סקריפּ! סקריפּ! סקריפּ!... „ווער נעהט דאָס?" — פּרענען פּרעמדע מענשען. — „דאָס איז מאָטעל משה־חיים אברהם־הערש ראובן׳ס יונגעל"... פּלוצים — איך וויים ניט פון וואַנען עס נעמט זיך א שווארצער, א קודלאטער הונד און פּאַלט־אַן אויף מיר „האוו־האוו" און חאפּט מיך פּאר׳ן קאפּאטקעלע... שטעהט דער טאטע און האָט מורא צוגעהן, און מאכט מיט די הענד און שרייט: „פּאשאָל! פּאשאָל!"... הערט איהם ניט דער הונד און רייסט מיך פון הינטען, סאמע ביי׳ם שפּאָלט, סאמע ביי דער קעשענע, און רייסט מיר אָפּ א האלב קאפּאָטקעלע און וויל אנטלויפען... לויף איך איהם נאָך מיט כחות און פּערליר א שטיוועלע, און בלייב שטעהן אין דער בלאָטע מיט איין שטיוועלע און מיט איין באָרפוס... הויב איך אָן וויינען און שרייען: „גוואלד! גוואלד גוואלד!"... און איך חאפּ מיך אויף און דערזעה אונזער דיענסט־מיידעל בוילה שטעהט נעבען מיר, רייסט פון מיר די קאָלדרע און שלעפּט מיך פּאר א פּום:

— זעה נאָר, ווי מע קאָן איהם נישט דערוועקען! שטעה שוין אויף! די מאמע האָט נעהייסען, מע זאָל דיך אויפוועקען. מע באַדאַרף ארויסטראָגען דעם לעצטען חמץ!...

ה.

דער טאטע וואַרפּט־אַריין דעם הילצערנעם לעפּעל מיט׳ן פּלעדערווויש אין אויוון אַריין און פּערברענט דעם חמץ... אין שטוב וועדט פּסח׳יג... אומעטום איז ריין, אומעטום איז כשר... דער טיש איז גרייט... די ארבע כוסות שמייכלען צו מיר פון דער וויטען... אט־אָט, נאָך א שעה, נאָך א שעה ועט וועט וועדען פּסח... אט־אָט, נאָך א שעה, נאָך א שעה, וועל איך מיך אָנטהון יום־טוב׳דיג... נאָר ביז דער שניידער מיט׳ן שוסטער וועלען מיר ברענגען מיין יום־טוב׳־

— אהינצוצו זאָלסט דו נאָר אפילו ניט קוקען — דאָרטען שטעהט דער פּסח'יגער באָרשט!...

איך דרעה מיך אַרום פון איין אָרט אין אינ'ם אַנדערען, פּלאָנטע מיך אונטער די פּיס. איך חאָפּ א שטורך, א זעץ, א שליידער.

— אייגנעזונקען זאָל ווערען דער רבי דיינער! קראָנק נעווען אייך האָלטען אין חדר נאָך א טאָג! ניט זאָלסט זיך דאַרפען אַרומ־דרעהען, ווי א סאַוואָלע, טאָמער איז ווינציג ארבייט טאָמער! ביי לייטען קינדער זיצען אויף אין אָרט זיצען זיי... קראָנק אזא בחור'ל פון כמעט דאָם נייענטע יאָהר נעמען עפּיס טהון, איבער־חזר'ען נאָך א מאָל די פּיער קשיות?

— כאָטש, — זאָג איך — איך קען זיי שוין אויף אויסווענינ!

— א גדולה! — זאָגט די מאָמע. — קאָסט קאַרג גלעט קאָסט דו?...

קוים מיט צרות דערלעבט דעם אויפדערנאָכט, ווּאָם דער טאָטע געהט אַרום טיט א ליכטעל, מיט א הילצערנעם לעפּעל און מיט א פּלעדערווויש און איז בודק חמיץ, און איך העלף איהם זוכען די שטיקלעך ברויט, ווּאָם ער אלייז טאָקי האָט זיי צוגעגרייט אויף אלע פענסטער... „סך הכל איין מעת־לעת, — טראָכט איך מיר — נאָך איין נאָכט און איין טאָג — און איך וועל מיך אָנטהון יום־טוב'דיג, ווי א פרינץ, א נייי קאָפּאָטקעלע כּיט א שפּאָלט און מיט א קעשענע פון הינטען, און די שטיוועלעך וועלען סקריפּען!... וועט מיך די מאָמע מסתמא פרעגען: „וואָם איז דאָס פּאַר א סקריפּעריי?" וועל איך זיך מאכען כלומרשט ווי איך וויים ניט פון וואָם צו זאָגען... היינט דער סדר, די פּיער קשיות, ארבע כוסות, און די פּסח'יגע מאכלים: לאָטקעס, און קניידלעך, און קוגעלעך, און חרעמזלעך"... איך דערמאָן מיך אָן די מאכלים, און עס הויבט מיר אָן צו ציהען דאָס האַרץ. איך חאָב א גאנצען טאָג כמעט גאָרנישט געגעסען.

— לייען־אָפּ קריאת־שמע — זאָגט צו מיר די מאָמע — און גיה לעג זיך שלאָפען. היינט עסט מען נישט קיין וועטשערע: ס'איז ערב פּסח...

איהם מסביר די זאך מיט א פסוק, און איך עפענ־אויף דאָס בייטע־לע און געב־אָפּ קארפּע'ן מיין גאנץ פערמענען: דאָס גאנצע חנוכה־געלט, מיט'ן שלח־מנות־געלט, און געזענען זיך אָפּ מיט איהם נאָר פרייגדליך, און קארפּע רוקט מיר אריין א נרויסע, שווארצע האנד, אויסגעשמירט מיט סמאלע, און זאָגט מיר אָפּ אויף ניך: „מורה אני, פריידי מאני, טאטעלע מאמעלע, א נעב איהם א נענזעלע"... איך לויף אהיים איבערבייסען, און פון דאָרט — צוריק אין חדר אריין זיך בעריהמען פאר אלע יונגלעך, וואָס פאר א מין מלבושים־לעך מע נייהט מיר אויף פסח: א קאפאטקעלע פון הינטען מיט א שפאלט און מיט א קעשענע! און שטיוועלעך מיט סקריפקעם! מיט סקריפקעם! סקריפקעם!...

ד.

— מאמע, איך בין פריי! — קום איך צו לויפען אהיים א פאָר טאָג פאר פסח און זאָג איהר אָן א בשורה, אז מע האָט אונז צע־לאָזט פונ'ם חדר.

— א גדולה אויף דער באבע! זאלסט דערלעבען אָנזאָגען בע־סערע בשורות! — ענטפערט די מאמע, וואָס איז פערטאָרראָמט מיט'ן פסח. זי האָט אונטערגעבונדען ביידע דיענסטען מיט וויסע פעטשייליעם און גענעבען זיי בערשטלעך, בעזעמס מיט פלעדער־וויישען אין די הענד אריין, און אליין האָט זי זיך אויך אונטערגע־בונדען מיט א וויסער פעטשייליע, און אלע דריי רייניגען און שמירען, וואשען און רייבען, שיירען און כשר'ען אויף פסח. איך קאָן מיר קיין אָרט נישט נעפינען. וואו איך זיץ און וואו איך שטעה און וואו איך גאה — איז שלעכט.

— אוועק מיט די חמץ'דיגע מלבושים פון דער פסח'יגער שא־פע! — טהוט די מאמע אויף מיר א נעשריי מיט אזא אימפעט, גלייך ווי איך וואלט גענאָנגען מיט פייער ארום פולווער.

— פאוואלי, אט טרעפסט דו אן אויף א פסח'יגען זאָק!

— דו בעסער רער אידיש! — מאכט צו מיר קאַרפּע, טהוט א לעק די פּאַרעשווע מיט דער צונג און מאכט א צייכען מיט זיין גראָבען שווארצען נאָנעל ביי דער זייט פּאַרעשווע.

— וואָס איז דער שכל — זאָג איך צו איהם שוין אויף אידיש — וואָס איז דער טעם פון סקריפקעס? וואָס לענט איהר אויעלכעס אין שטיוועלער, זיי זאָלען סקריפען?

— א? סקריפקי? — מאכט קאַרפּע. — א שטיוועלע סקריפען דאַרף מען א צוקער.

— פֿשוט, — זאָג איך — צוקער? וואָס איז דער שכל?

— א צוקער? — זאָגט קאַרפּע און גיט מיר צו פערשטעהן דעם שכל: — א צוקער קלאָפּ־קלאָפּ, סקריפּ־סקריפּ...

— אַהא? — מאך איך צו איהם. — דעם צוקער מסתמא צע־קלאָפּט מען, טרישטשעט ער. נו, און וויייטער לענט מען ניט אריין נאָרנים?

— א בראָנצען, — מאכט קאַרפּע — א ביסנעם בראָנצען.

— בראָנפען? — זאָג איך. — וואָדקי הייסט דאָס? זאטשעם וואָדקי? מילא סאחער — סקריפּ־סקריפּ; אָבער וואָדקי? נאַ־שטשא טאָבי וואָדקי?

קאַרפּע מוטשעט זיך און גיט מיר צו פערשטעהן, און דוקא אויף אידיש, דעם שכל, אויף וואָס מע בעראַרף האָבען בראָנפען. איידער מע לענט־אַריין, זאָגט ער, אין די שטיוועלעך דעם צוקער, מוז מען פריהער די פּאַרעשווע נוט בעשפּריצען מיט בראָנפען, אניט, נעמט זיך ניט צו נוט רער צוקער.

— אַהא! — זאָג איך. — יא אווישע דאָברע צעקייט. יאָק נע באודע וואָדקי, טאָק נע באודע סאחער; יאָק נע באודע סאחער, טאָק נע באודע סקריפען.* אם אין קמח אין תורה — בין איך

---

* אַהא, איך האָב שוין רעכט צעקייט: אז ס'וועט ניט זיין קיין בראָנפען, איז אומזיסט רער צוקער, און אז ס'וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט ניט סקריפען.

איך נעם די פּים אויף די פּלייצעס און לויף־אוועק פון דאָרטען מיט א שמחה צו גדליה דעם שוסטער מכח סקריפּקעס אין די שטיוועלעך.

גדליה דעם שוסטער טרעף איך ניט אין דער היים. ביי׳ם וואַרשטאַק זיצט זיין ארבייטער קאַרפּע איבער אַיין אויסגענעלעטער פּאַדעשווע.

קאַרפּע איז א נעזונדער, א בריייטבייגערינער שיינער, מיט א נעשטופּעלט פּנים, מיט א לעדערן רייפּעל אויף די שוואַרצע האַרטע האָר.

— וואָס דו, יונגעלע, ווילסט? — מאַכט ער צו מיר אויף אידיש. — מודה אני, פּריידי מאַני, מאַטעלע מאַמעלע, א נעב איהם א נענזעלע... זאָג, וואָס דו ווילסט?

— חאַשאַיען! — ענטפער איך איהם אויף רוסיש. — יא אַטשעם חאַטיל אימעט דא וואש חאַשאַיען גדליה! *

— בעל־הבית נענאַנגען א ברית, מאַך א קידוש, מרונק א בראַנטען. — מאַכט צו מיר קאַרפּע וויערער אויף אידיש, און בכדי איך זאָל פערשטעהן אקוראַט וואָס ער מיינט, טהוט ער זיך א שנאַל מיט׳ן פינגער איבער׳ן האַלז.

איך זעץ מיך אוועק אקענען אויף א לעדערן בענקעל און לאָז מיך אַריין מיט קאַרפּע׳ן אין א בריייטען שמועס מכח לערער, „טאַ־וואַר", מכח שטיוועל, פּאַדעשווע, פּלעקלעך, אזוי לאַנג, אזוי בריים, ביז איך קום־ארויף אויף סקריפּקעס. ער רעדט אויף אידיש, און איך אויף רוסיש. פערשטעהט ער ניט, וואָס איך רעד, מאַך איך צו איהם מיט די הענד:

— יא זשע מאַבי, נויעשער קאַפּ, דבר׳ען פּאַוואַשעמו: קאַוושי מיני שכל שא טשאַבעטקעלי מאַכען טררר! טררר! **

---

* איך האָב זעהר נעדאַרפט האַכען צו אייער בעל־הבית גדליה. — ** איך רעד דאָך מיט דיר, נויעשער קאַפּ, אויף דיין שפראַך! וואַנושע מיר דעם שכל, ווי קומט דאָס, וואָס א שטיוועל׳ע סקריפּעס?

— א שפאלט. — זאג איך.

— הא? — מאכט ישראל און בויגט זיך צו מיר מיט'ן אויהער.

— א שפאלט! — שריי איך צו איהם הויך, ער זאל הערן הערען.

— א שפאלט?

— א שפאלט!

— וואו א שפאלט?

— פון הינטען.

— וואס פון הינטען?

— א שפאלט! מיט א קעשענע!

— וואס פאר שפאלטען? וואס פאר קעשענעס? — מישט זיך אריין בתיה די שניידערין, א קליין ווייבעלע, וואס זיצט און טהום דריי ארבייט מיט א מאל: מיט א פוס וויעגט זי א קינד, מיט די הענד ארבייט זי א זאק און מיט'ן מויל רעדט זי און בייזערט זיך: — נא דיר נאר שפאלטען! נא דיר נאר קעשענעס! וואו האסט דו אויף קעשענעס? ער ווייל קעשענעס? לאז איהם די מאמע נעבען אויף קעשענעס, ווען ער האבען קעשענעס! נא דיר נאר קעשענעס!...

איך האב שוין חרטה אויף דער נאנצער מעשה. עס זאל חאטש נים אנקומען צו דער מאמע!

— ווילסט דו, הייסט דאס, ס'זאל זיין דוקא מיט א שפאלט?— מאכט צו מיר ישראל דער שניידער און נעמט־ארוים דאס רא־זשיקעל מיט טאבעקע. — נעה, יונגעלע, אהיים, סע וועט זיין א שפאלט.

— און מיט א קעשענע? — זאג איך צו איהם און מאך פאר איהם א רחמנות־פנים.

— נעה, יונגעלע, אהיים, — מאכט צו מיר ישראל, — איך וועל שוין זעהן, ס'זאל זיין אלסדינג...

ג.

נעהענדיג פונ'ם חדר אהיים, חאפ איך מיך ארײן קורם כל צום שניידער מכח דעם שפאלט און מכה דער קעשענע.

ביי א נרויסען טיש שטעהט ישראל דער טויבער אהן א קאפּאטע, מיט א ברייטען טלית־קטן, פערטיעפט אין דער ארבייט; אויפ'ן האלז עטליכע לאנגע פאדעמס. אין זשילעט עטליכע נאר־לען. ער צייכענט מיט א קרײדעל, שערט מיט א שער. קראצט זיך מיט'ן מיטעלסטען אויסנעבוינענעם פינגער פון הינטען און רעדט צו זיך אליין האלבע ווערטער, ווי זיין שטיינער איז:

— „פאלבאמעס" מאך זיי... נראם זאל זיי זיין... „פראסטאר־נע"... פון וואס?... פון אתה ירצת?... מע שניידט זיך די פינגער... קוים, קוים... ווי מיט קרעפּעל־פליש...

ארום טיש זיצען עטליכע שניידער־יונגען און נייהען, ווארפען מיט די נאדלען ניך־גיך און זינגען אלע אינאיינעם א ליערעל. אי־נער א נעלער בחור, מיט קליין אויפ'ן פנים, מיט אביסעל איין איינגעפאלענער נאז, זינגט אויף א נלעקעלשטימע און ציהט מיט'ן פאדעם צום טאקט:

אוי, דו פאהרשט אוועק,
און אוי, דו פאהרשט אוועקעס, —
און מיך לאזט דו אי־ווי־ווי־ווי־ווייבער!...

און די איבערינע חברה חאפען־אונטער מיט א קוויטש:

אט שטעך איך זיך!
אט הענג איך זיך!
אט טרינק איך זיך!
איך מהו מיר א מעשה אי־וואי־וואי־וואנעס!...

— וואס ווערסט דו זאנען, יונגעלע? — מאכט צו מיר ישראל.

— לאזט־צו נאך א קאפעטשקע. — זאגט די מאמע. — נאך, נאך... וואס זשאלעווט איהר א שטיקעל לעדער?... אט אזוי... ס'זאל איהם חלילה ניט קוועטשען אין די פינגער!...

— קוועטשען אין די פינגער. — זאגט איהר נאך גדליה.

— לעדער זאלט איהר געבען, רב גדליה, פונ'ם בעסטען. איהר הערט? נישט קיין פוילען!

— פוילען. — זאגט איהר נאך גדליה.

— פארשווערט זאלט איהר לעגען גוטע, זיי זאלען ניט אפ־רייבען זיך.

— אפרייבען זיך. — זאגט־נאך גדליה.

— און די אבצאסען זאלען חלילה ניט אפשפרינגען.

— אפשפרינגען. — זאגט־נאך גדליה.

— איצט קאנסט דו נעהן אין חדר אריין. — זאגט מיר די מאמע. — דו זעהסט חאטש, ווי מע ברענגט זיך אויס פון דיינעטוועג־נען? זאלסט חאטש וועלען לערנען, וועסט דו זיין א מענטש, אניט — וואס וועט פון דיר זיין? א נארנישט מיט א נישט, א הינטשלענער!...

איך וויים נאך אליין ניט, וואס עס וועט פון מיר זיין: א מענש, א נארנישט מיט א נישט, אדער א הינטשלענער? איך וויים נאר, אז בזה הרגע ווילט זיך מיר זעהר־זעהר, אז די שטיווע־לער זאלען מיר סקריפען. אוי, ווילט זיך מיר סקריפקעס!...

— וואס ביזט דו נעבליבען שטעהן, ווי א לעהמענער גולם? — רופט זיך אן צו מיר די מאמע. — פאר וואס נעהסט דו נישט אין חדר אריין? נעה, מע וועט שוין מעהר נישט נעבען נארנישט!

גדליה דער שוסטער לאזט זיך נעהן און קעהרט זיך אום צו־ריק.

— ווילט איהר, הייסט דאס, „נעפרעמענקא" אויף פסח? — זאגט גדליה. — א גוטען יום־טוב!...

— רב נדליה! — מאכט צו איהם די מאמע. — זאגט נאר, איהר וועט זיך קאנען אונטערנעמען אויפנייהען דעם קינד א פאר שטיוועלעך אויף פסח?

נדליה דער שוסטער איז א פרייליך אידעל, וואם בשעת ער רעדט חאפט ער א טענצעל.

— איהר ווילט „נעפרעמענאַ" אויף פסח? — מאכט ער צו דער מאמע. — ס'איז דיר איין אנטיק! איטליכער וויל אויף פסח! חיה'לע רב מאטעל'ס האב איך צונעזאגט אויף פסח צוויי פאר באטיקלעך, פאר איהר און פאר דער טאכטער, — מוז מען איהר מאכען... יוסילע רב שימעלע'ס האט באשטעלט ביי מיר פיער פאר שטיוועלעך אויף פסח — מוז מען מאכען... היינט פוינעלע רב אברהם'ס האב איך שוין לאנג צונעזאגט א פאר באטיקעס; עס זאלען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל — וועט זיך ניט העלפען! און משה דער שניידער האט מיך נעבעטען א פאר קעפלעך, קאן מען איהם אויך ניט אפזאגען! און זיאמע דעם סטאליר א פאר „סאיווקעס" באדארף מען אונטערווארפען — עס העלפט נישט! היינט אסנה דער אלמנה'ס מיידעל האט זיך צו מיר צונעטשעפעט, איך זאל איהר, למען השם...

— הכלל, — שלאגט איהם איבער די מאמע — לאמיך הערען וועדטער: קאנט איהר, הייסט דאס, נ י ש ט אונטערנעמען זיך, ס'זאל זיין פארטיג אויף פסח? שיק איך נאך איין אנדער שום־טער...

— פאר וואם זאל איך ניט קאנען? — זאגט נדליה מיט א טענצעל. — צוליעב אייך לעג איך אוועק אלע אנדערע ארבייט — און אייערע שטיוועלעך מוזען, אם ירצה השם, זיין אויף פסח; ס'איז עפעס א תירוץ?

און נדליה דער שוסטער קראצט־אויס א שטיקעל בלוי פאפיר, שטעלט זיך אוועק אויף איין קניה און נעמט מיר א מאס.

— עס, וואס איז שייך, מיר וועלען זיך ניט קריענען... איהר פארשטעהט א מעשה? רב יהושע־הערש!... איבערניצעווען איין אלטען פאליטא!... גוואלד נעשרינגען!...

— נעדענקט זשע, רב ישראל, וואס איך בעט אייך: ניט שמאל, און ניט קורץ, און א „פאלבאם", און דער סטאן — נרשם און „פרא־סטאַרנע"...

— און א שפאל...? — וויל איך מיך אריינמישען אין מיטען.

— שטיל, לאז אויסרעדען א וואָרט! — זאגט די מאמע און דערלאַנגט מיר מיט'ן עלענבויגען אין זייט אריין. — נעדענקט זשע נאך א מאל: ניט קורץ, און ניט שמאל, און דאס סטאַנדעל, און א פאלבאם... למען־השם, א פאלבאם!...

— און א קעשענע?... — פרוב איך מיך נאך א מאל.

— וועסט ניט אנשטומט ווערען? — זאגט צו מיר די מאמע.— האסט דו נעוועהנען, א קינד זאל האבען א טבע זיך אריינמישען בשעת עלטערע רעדען!...

ישראל דער טויבער נעמט דאס פעקעל סחורה אונטער דער האנד, טהוט א שמיר די מזוזה מיט צוויי פינגער און א זאג פון דער טיר:

— ווילט איהר, הייסט דאס, דוקא ס'זאל זיין אויף פסח?... א גוטען יום־טוב.

ב.

— א, אט איז רב נדליה! מע זאל דערמאנען משיח'ן!... איך האב נאר־וואס אין זינען געהאט צו שיקען צו אייך נאך א מאל!

נדליה איז א איד א שוסטער, איין אויסגעריבענטער מאלראט, פון פארענט אן־ציהן, מיט א גרויס קיילעכיג בערדעל, וואס מע דערקענט, אז אמאל, שוין לאנג, איז דאס געווען אין מיטען אויסגעאלט.

בעל־הבתיש... נאָך, נאָך!... זשאַלעווטש ניט קיין מאַטעריע, וואָרום א קינד וואַכסט!...

ישראל דער שניידער וויסט אליין נאָנץ גוט, אז „א קינד וואַכסט", ענטפערט ער נישט דאָס אנדערע וואָרט און טהוט זיך זיינס. אויסנעמאַסטען מיר אלע איברים, טהוט ער מיך א שטופ־אף פון זיך, ווי אייגער רעדט: „קאָנסט נעהן, ביזט פריי!"... מיר ווילט זיך זעהר, אז דאָס קאַפאָטקעלע זאָל זיין פון הינטען מיט א שפאַלט און מיט א קעשענע, נאָך דער „היינטיגער מאָדע". נאָר איך וויים ניט, צו וועמען זאָל איך מיך וועגדען. ישראל דער טויבער דרעהט־צענויף די מאָם אויף צווויי פינגער און רעדט בשעת מעשה צו דער מאַמע האלבע ווערטער:

— א שווערער פאַר־פסח!... נרויסע בלאָטעס!... פיש — יקרות!... קאַרטאָפלים — מיט גאָלד!... אייער — ניט א לעק!... ארבייט — נעשלאָגען!... נייע מלבושים — לא!... לאָטעס און לאָטעריע און לאָטעס!... אז רב יהושע־הערש קאָן שוין היינט איבערניצעווען איין אלטען פאַליטאָ!... רב יהושע־הערש אליין!... יאָה־רען!... הא?... עק וועלט!...

די מאַמע ווערד דערפון ווינציג־וואָס נתפעל. זי שלאָגט איהם איבער אין מיטען:

— וויפיעל וועט איהר זיך הייסען, אשטייגער, אָנמעסטען ארום און ארום פאַר דער ארבייט, רב ישראל?

ישראל דער טויבער נעמט־ארויס פון זשילעט־קעשענע א ביי־נערן ראָזשיקעל, בוינט־אויס דעם נראָבען פינגער פון דער לינקער האנד, אזוי אז עס ווערד א גריבעל; שיט ער אָן אין גריבעל אריין א בערגעלע טאבעקע, טראָגט דאָס צו פאַוואָלינקע צו דער נאָז און שלעפט אריין דאָס בערגעלע טאבעקע אזוי קונציג, אז עס פאַלט נישט קיין סימן אפילו אויף די וואָנצים. נאָכדעם טהוט ער א מאָך מיט דער האנד און א זאג:

אַ פּערשטעהרטער פּסח

א.

— רב ישראל! רב ישראל? זייט זשע מוחל! איהר קאָנט זיך אונטערנעמען, ס'זאָל זיין פּאַרטיג דעם קינד'ס מלבושים'לעך אויף יום־טוב?

אזוי שרייט די מאַמע צו ישראל דעם שניידער מיט אַלע כחות, מחמת ישראל רער שניידער איז טויב, ווי די וואַנד.

ישראל, א הויכער איד מיט א לאַנג פּנים און מיט וואָס אין די אויהערען, טהוט א האַלבען שמייכעל און א מאַך מיט דער האַנד, ווי אייגער רעדט: „פּאַר וואָס זאָל ניט זיין פּאַרטיג?"...

— נעמט זשע איהם, זייט מוחל, אַראָפּ א מאָל, נאָר מיט א תנאי, אויב עס קאָן זיין פּאַרטיג אויף פּסח.

ישראל רער טויבער טהוט א קוק אויף רער מאַמע, ווי אייגער רערט: „א מאַרנע אידינע! דאָכט זיך, נענוג אז מע זאָגט איין מאָל?"... און ער שלעפּט ארויס פון בוזעם־קעשענע א לאַנג פּאַפּיערשע מאָס מיט א נרויסער ענגלישער שער און שטעלט מיך אוועק און הויבט מיך אָן אויסצומעסטען אין רער לענג און אין רער ברייט, און די מאַמע שטעהט ביי רער זייט און קאַמאַנדעוועט:

— לעננער, נאָך לעננער!... ברייטער, נאָך ברייטער!... למען־השם, די הויזלעך ניט פּערשמעלען!... און ראָס קאַפּאָטקעלע זאָל זיין מיט א „פּאַלבאָם"!... אויף עטליכע פינגער!... נאָך, נאָך א ביסעלע!... אָט אזוי!... אין סטאָן זאָל חס־ושלום ניט זיין קורץ!...

א פערשטעהרטער פסח

געשריבען אין יאהר 1901.

בלוט זאל נעהן! אזא בחור׳ע׳ל פון כמעט דאם נייענטע יאהר! ער זאל נעדענקען, ווי אזוי נאכצולויפען פורים־שפיעלער, קאמעריאנ־טשיקעס, שלעפערס!... פארשטעהרען אלעמען דעם יום־טוב!...

איך לאז נישט קיין סרער, נאר איך פיהל, אז עס פלאמט מיר א באק און דאם הארץ איז מיר שווער, ווי א שטיין. איך קלער נישט פון דעם פסק, ווען איך וועל האבען אין דער היים פונ׳ם רבי׳ן. מיין קאפ איז מיר נאר ערגיץ אנדערש. מיינע מחשבות זע־נען נאר דארטען, ביי׳ם קעניג אחשורוש, ביי יוסף הצדיק, ביי די קליינע נאקעטע שפעלער מיט די נעקרייזעלטע קעפעלער, און אין די אויהערען הערם מיר ניט אויף צו קלינגען דאם זיסע רוסישע ליעדעל:

נאדא זנאט
קאק גוליאט!
פערער באנאם
אמוועטשאט!
מי פיאם! מי גוליאיעם!
ואתה טלך חי וקיים!
לשנה הבאה בירושלים!...

וואָס מעהר אביון
מעהר ספיוואקע,
וואָס מעהר עושר
מעהר סוויניאקע!...

— מאַנדריש, וואָס שוויינסט דו? מאַך זיי א מי־שבּרך, די נגידים פון שטאַדט, און טרינק א כוס פון זייער כבוד וועגן!

און מאַנדריש גיסט זיך אַן א גלעזעל בראַנפען און מאַכט א מי־שבּרך די נגידים פון שטאַדט:

— מי שבּרך! נעמען זאָל זיי קורח! קורח זאָל זיי נעמען! עסען זאָל זיי וועדעם! וועדעם זאָל זיי עסען! אַן גאָט זאָל זיי פּארגעסען! פּארגעסען זאָל זיי אַן גאָט! שכור זאָל זיי זיין ווי לוט! ווי לוט זאָל זיי זיין שכור! אין מויל זאָל זיי זיין ביטער! ביטער זאָל זיי זיין אין מויל! שיסען זאָל זיי א קויל! א קויל זאָל זיי שיסען!...

— וואָס שוויינט איהר זיי, רב אשר'ל? — רופט זיך אַן דער רבי רב איצי און טהוט א רעכטען שמעק טאַבאַק און א קנאַק מיט צווויי פינגער אין דער לופטען.

— איהר זעהט דען ניט, אז ס'איז שבּורים? — זאָגט דער טאַטע אויסער זיך פון כעס און נעמט מיך אַן ביי דער האַנד אזוי שטאַרק, אז עס טהוט מיר וועה, און מיר נעהען ארוים אלע דריי פוג'ם קענינ אחשורוש אַהן א זייט־נעזונד. אין דרויסען שטעלט זיך דער טאַטע אפּ, טהוט א קוק אויף מיר און שענקט מיר צווויי רעכטע פּעטש.

— דאָס — זאָגט ער — איז ערשט אַיין אויפגאַב. דיין פּסק וועסט דו ערשט האָבען אין דער היים פוג'ם רבי'ן... הערט זשע צג, רב איצי! איך גיב אייך איהם איבער אויף אייערע הענט! איהר זאָלט איהם קאַטעווען וויפיעל עס וועט אין איהם אריין!

עפּים זעהר אויפּגעלעגט. איך פּיהל, אז ס'איז מיר גוט, גוט אָהן איין עק! פּלוצים...

ג.

פּלוצים עפּענט זיך די טיר, און איך דערזעה דעם מאָטען מיט'ן רבי'ן רב איצי, און עס ווערד מיר פינסטער אין די אויגען. וואָס דער מאָטע האָט געקלערט, בשעת ער האָט מיך דערזעהן מאָנצען מיט „חברה" אין קאָהן, ווייס איך נים. איך האָב נאָר געזעהן, אז ער איז געבליבען שטעהן צוגעקאָוועט צום אָרט, געקוקט אויף מיר, אויף דער „חברה"-און אויפ'ן רבי'ן; דער רבי האָט געקוקט אויף מיר, אויף דער „חברה" און אויפ'ן מאָטען; איך האָב געקוקט אויפ'ן מאָטען, אויף דער „חברה" און אויפ'ן רבי'ן... און „חברה" האָבען געקוקט אויפ'ן מאָטען, אויפ'ן רבי'ן און אויף מיר... קיינער פון אונז האָט ניט געקאָנט אויסרעדען א ווארט. איז אַרויסגעטראָטען ממוכן און האָט זיך אָננערופען מיט א נראָם, ווי זיין שטייגער איז:

— וואָס שטעהט איהר אין איינע יסורים? ס'איז דאָך היינט עפּים פּורים! לאָמיר מאָכען א כוסה, און דוקא א נרויסע! פּאר־בייסען מיט פּלאָדען, סע האָט זיך נעפּונען אייער שאָדען!...

און ממוכן טראָגט אונטער דעם מאָטען א גלעזעל בראָנפּען מיט פערבייסען. דער מאָטע שטופּט איהם אָפּ פון זיך אָהן ווערטער. ממוכן פּאָלט ביי זיך ניט אַראָפּ און רעדט ווייטער:

— הנניר רב אָשר ברב מאיר! איך נעפּעל אייך ניט אין שליעך? וועל איך טרינקען אליין, ונאמר אמן!...

און ממוכן קעהרט־איבער דאָס גלעזעל בראָנפּען און זינגט א ליעדעל:

וואָס מעהר קבצן
מעהר הוליאקע,
וואָס מעהר נגיד
מעהר סאבאקע!

טרינקט לחיים, און מע וועלט לעבעדיג נאָר אויף אײַן אַנדער אופֿן; מע שטעהט־אויף פונ'ם טיש, מע נעמט זיך פֿאַר די הענט און מע גייט נאָר א טענצעל און מע זינגט א ליעדעל:

וואָס מיר זענען
זענען מיר,
אָבער אידען
זענען מיר!
וואָס מיר האָבען
האָבען מיר,
אָבער צרות
האָבען מיר.

— רוסקאַווע פּעסניא! — צעשרייט זיך מאַנדריש אויף א קול. — רוסקאַווע פּעסניא פּאַדאַוואי!...

און „חברה" זינגט א רוסיש ליעדעל, טאַנצט און פּלעסקעט־צו מיט די הענד:

נאָדע זנאָט
קאָק גוליאָט!
פּערער באָנאָם
אָטוועטשאָט!
מי פּיאָם, מי גוליאָיעם,
ואתה מלך חי וקיים!
לאָמיר, אידען, טרינקען לחיים!
לשנה הבאה בירושלים!

— אײַ, ס'איז ביי אונז נוט? — זאָגט צו מיר יוסף הצדיק, וואָס האָט איבערגעהאָפּט דעם הונגער און איז נעוואָרען נאָר אײַן אַנדער מענש, און ער נעמט אָביסעל בראָנפען, און ער גיט מיר אויך אָביסעל בראָנפען און שלעפּט מיך טאַנצען. איך ווייס ניט, זואָס מיט מיר איז די שמחה אזוי גרויס, נאָר איך פּיהל מיך

לעקט זיך אזש... זיי קוקען שוין ארויס, מע זאל נעהן צום טיש. זיך נעמען צו דער אכילה... נאָט האָט זיי געהאָלפען, דער קעניג אחשורוש נעמט זיך צום פלעשעל, גיסט־אָן א גלעזעל בראָנפען און טרינקט דעם ערשטען כוס לכבוד דעם „הייליגען" יום־טוב פורים; און נאָך איהם נעמען אלע צו גלעזלעך בראָנפען. און מע זעצט זיך צום טיש, אלע, פון גרוים ביז קליין, א חוץ פריידע־עטעל, וואָס פֿאָרעט זיך ביי׳ם אויוון; און אפילו דער שווארצער קאָטער חאפט זיך אויף, גלייבט זיך אויס דעם רוקען מיט א געהניג און נעהט צום טיש און שטעלט זיך אוועק אקעגען און וואַרט, טאָמער וועט ער עפּים נאשען פון דער סעודה... איך און יוסף הצדיק און די נאקטע שפּעלעך מיט די געקרייזעלטע קעפּעלעך זעצען זיך אויס אלע אויף א לאנג בענקעל, וואָס הינקט אויף א פוס און עס שאקעלט זיך; און מיר, קליינווארג, צעלאכען זיך פונ׳ם הינקערינען בענקעל, אזוי ווי פון דער שענסטער קאָמעדיע, און ערשט דאָ דערזעהט מיך „חברה" און וואונדערט זיך: עפּים א נייער, ניט קיין קענטליכער פּאַרשוין!

— וואר איז דער אנרעם? — פרעגט דער קעניג אחשורוש.

יוסף הצדיק דערצעהלט זיי, וואר איך בין און ווי איך קום אהער. דעם עולם איז דאָס, אפּנים, שטארק געפעלען, מחמת איט־ליכער נעהט־צו, טהוט מיר א זעץ איבער דער פּלייצע, א קניפּ אין בעקעל, און איטליכער זאָגט איין אנדער וואַרטעל, נעווייגטליך, צום נראָס, און די סעודה הויבט זיך אָן. פריידע־עטעל טראָגט־צו פונ׳ם אויוון שטארק־נעפעפערטע פיש מיט קארטאָפֿלים, און חאָטש זיי זענען נישט פערפּראָווען מיט אלערלי נעווירצען, ווי ביי׳ם זיידען רב מאיר, נאָר זיי וווייזען מיר אויס דוקא זהר בע׳טעמ׳ם. איין חסרון נאָר, וואָס זיי זענען פול מיט ביינדלעך! דערפּאר עסען אבער אלע פון איין טעלער, און דאָס איז מיר דוקא שטארק נע־פעלען: איטליכער שטופט דעם נאָפּעל — ס׳איז פריילין! נאָך די פיש נעמט „חברה" וויערער צו ביסלעך בראָנפען, און מע

זאָגט דערביי א ווערטל, און „חברה" ווערד וויערער לעבעדיג, פרייליך, און מע הויבט־אָן רערען וויעדער צום גראָם.

— נישט מעהר זאָלען די נגידים פארמאָגען אויף זייערע לייבער, וויפיעל מיר וועלען ברענגען אהיים פאר אונזערע וויבער! — זאָגט ממוכן.

איך בעטראכט די זיצונג פונ׳ם קענינ אחשורוש. אין מיטען שטוב א גרויסער טיש, צונערעקט מיט א גראָבען טונקעלען טיש־טוך. ביי איין זייט א וואַרשטאק מיט געציינ, ביי דער אנדערער זייט א הילצערן בעטל מיט א סך קישענס כמעט ביז דער סטעלי. אקנען אויוועז א טאפטשאן. אויפ׳ן טאפטשאן זיצט א שווארצער קאָטער, האלט די לאפקעס אונטער זיך און דרימעלט. פון אויפ׳ן אויוועז קוקען־אראָפ עטליכע פאָר שווארצע, קארע אויגן נרויע אויגעלער.

— אראָפ, ממזרים! — מאכט צו זיי יוסף הצדיק און ווינקט צו זיי מיט׳ן פינגער. די שווארצע, קארע, נרויע אויגעלער לאזען זיך לאנג נישט בעטען און נליטשען זיך אראָפ איינציוויז פונ׳ם אויפ׳ן אויוועז מיט צעריסענע העמדלער, וואָס פערשטעלען דאָס לייב נאָר ביז עטוואָס נידערינער פונ׳ם פופיק... יוסף הצדיק, ווייזט אויס, איז דאָרט א היימישער מענש, ווארום די נאקעטע קינדער־לער נעהן־צו צו איהם, ווי די קליינע שעפעלער, בוינען־אָן צו איהם די נעקרייזעלטע קעפעלער, ער זאָל זיי נלעטען.

— איהר זענט הונגעריג? — זאָגט צו זיי יוסף הצדיק. — אָט וועלען מיר באלד עסען. מיר האָבען אייך נעבראכט אלע נוטע זאכען.

און ער רעכענט זיי אויס אלע „נוטע זאכען", וואָס מע האָט היינט נעבראכט, און די קליינע שעפעלער קוקען זיך איבער, שלינ־נען די שליים און בעלעפטען זיך. און יוסף הצדיק נלעט זיי די נעקרייזעלטע קעפעלער, שלינגט די שליים נלייך מיט זיי און בע־

— איהר האָט זיך נענומען צום עסען, און דאָס נעלט האָט איהר פֿארנעסען! — זאָגט ושתי.

— ושתי איז ניט קיין שכור, ער ווייסט, אז דער גראָשען איז דער עיקר! — רופט זיך אָן המן, און איהם האָלט־אונטער אסתר המלכה, נעווינטליך, אויך מיט א גראָס.

נאָר אז עס קומט צו דער „חלוקה" פונ'ם נעלד, הערט מען אויף רעדען צום גראָס. מע רעדט פֿראָסט, ווי אלע מענשען רעדען, בשעת עס האָלט ביי נעלד... דעם גרעסטען חלק נעמט־אָראָפּ, נעווינטליך, דער קעניג אחשורוש. דאָס איז שוין ביי זיי א תקנה פון יאָהר צו יאָהר. נאָר אז עס קומט צו די איבעריגע חברה־לייט, ווערד א שטיקעל מחלוקת: ממוכן פרעגט א קשיא, פֿאר וואָס קומט ושתי'ן מעהר פון איהם? ער, ממוכן, דאַרף האָרעווען מעהר פון אלעמען, שפּרינגען אויף איין פוס, לופטערען די שפּראָך, שיטען מיט נראָמען, שפּאָרען די שענע ווערטער, — און אז עס קומט צום מיילען זיך, ווערד ושתי א מיוחס! באשר וואָס איז? ער נעהער זיך אָן א קנעפּעל מיט'ן קעניג אחשורוש; א שניידער מיט א סמָאָליר שלאָגען תמיד בלאָט...

— לאָז זיין שפּיל! — צעשרייט זיך אויף איהם דער קעניג אחשורוש. — דו שמייסער, דו פערדעל־טרייבער, דו וואָגען־שמירער, דו לעהמענער דישעל, דו פּאָפּיערענע שלייע, דו נלעזערן פלעקעל, דו ריסענע אקס! דו האָסט א העזה צו רעדען אקעגען דעם קעניג אחשורוש? אָט וואַרף איך דיר אריין א מעסטעל פּעטש אין די יאָסלים, וועסט דו נעהן ביי מיר אויפ'ן דראָנושיק!...

ממוכן ווערד אנשווינען. פֿאר'ן קעניג אחשורוש האָבען אלע ארטיסטען דרך־ארץ, וואָרום ער איז דער בעל־הבית, דער אנטרעפּרעניער הייסט דאָס... מאָנדריש בורטשעט אפילו אונטער שטילערהייד, איהם האָלטען־אונטער די אלע איבעריגע; נאָר איין אסתר המלכה לאָזט־אָראָפּ די עטליכע מטבעות אין קעשענע אריין,

— איך האָב נישט קיין ברודער, איך האָב נישט קיין שוועס־טער. איך האָב קיינעם נישט, קיינעם נישט, איך בין אַ יתום בין איך!

איך חאַפּ אַ קוק אויף זיין פּנים און אויף דער לבנה, און עס דאַכט זיך מיר, אַז ער און די לבנה האָבען אַיין קאָליר... איך רוק מיך צו צו איהם נאָך נעהענטער, און מיר לויפען נאָך דער „חברה" מיט אונזערע קלייניע פיסלעך גאַנץ געשמיידיג.

ג.

— אָט דאָ זיצט דער קעניג אחשורוש. — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אַלע אין אַ קליין פינסטער שטי־בעל, מיט ערד נערעקט.

— פּריידע־עטעל, אַרויס פון בעטעל! — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש צו זיין ווייב, אַ קראַנקע אידענע, אַ יאַרעשליווע, וואָס בשעת זי הוסט, חאַפּט זי זיך מיט איין האַנד ביי׳ם קאָפּ און מיט דער אַנדערער ביי׳ם האַרצען. „חברה" האָבען זיך אַנגעזונגען אַ גאַנצען טאָג מיט ליערער און זענען שוין אַזוי נע־וואָהנט נעווארען מיט׳ן גראָס, אַז אָהן אַ גראָס איז זיי שוין שווער צו רעדען...

— די שענע פיש זאָלט איהר געבען צום טיש! — זאָגט ממוכן. — קוילעטש האָבען מיר אַליין, אויף צו קנאַקען מיט די צייהן, און דרייעקביגע המן־טאַשען, וואָס מע פּארשפּאַרט זיך צו זיי וואַשען, און פּלאָדען מיט פּלערלעך, מיט פּורים׳דיגע קנייטלעך, און בראַנפּען אַ פּלעשעל האָט אונז געשענקט רב יהושע־העשעל... מאַנדריש, בינד־אויף דעם זאַק, אָט נעב איך דיר אַ קנאַק!

— אייזער באַקומען אַ קנאַק אין באַק, איז גלייכער אויפבינדען דעם זאַק. — זאָגט מאַנדריש מיט אַ דרייגאַרענדיגען גראָס און וויל אויפבינדען דאָס זעקעל.

נעגעבען. — דאָרט וועט זיין א סעודה, נאָרעלע, דאָרט וועסט דו הערען, ווי מיר זינגען ליעדער... אוי, וואָס פאָר א קוילעטש ביי אייך איז! טעם נן־ערן! צעגעהט זיך אין מויל, ווי א פוטער! איך פּאָרשטעה ניט, ווי אזוי זעהט מען פּאָר זיך אזא־נ־אָנטיק און מע עסט דאָס ניט?

— א טייערע מיציאה! — זאָג איך מיט גרלות. — ביי אונז עסט מען אין דער וואָכען אויך קוילעטש.

— אלע מאָל קוילעטש? — זאָגט יוסף הצדיק און בעלעקט זיך. — און פלייש?

— אלע טאָג! — זאָג איך.

— אלע טאָג? — מאכט ער און טהוט א שלונג. — און איך עס פלייש נאָר איין מאָל אין וואָך, שבת; אי דאָס — ניט אלע שבת, וואָרום ניט אלע שבת נעמט מיך א נגיד. און אז נאָט העלפט, מע פאלט־אריין צו א קבצן, עסט מען קדחת.

— וואָס הייסט מע עסט קדחת? — זאָג איך.

— קדחת עסען ווייסט דו ניט? מע עסט מכות הייסט דאָס. — ניט ער מיר צו פערשטעהן. — ניטא וואָס צו עסען, עסט מען מכות. איך לעב פון דעם, וואָס מע גיט מיר. עוזר דער שמש, לעבען זאָל ער, האלט מיך אונטער, אמאָל מיט א שטיקעל ברויט, אמאָל מיט א קאָרטאָפּלי. עוזר איז א טייערער איד, א דימענטענע נשמה! דו קענסט איהם? דאָס איז דאָך אסתר המלכה...

— וואו איז דיין טאטע? — פרעג איך איהם.

— איך האָב נישט קיין טאטען.

— וואו איז דיין מאמע?

— איך האָב נישט קיין מאמע.

— דער זיידע? די באבע?

— איך האָב נישט קיין זיידען, איך האָב נישט קיין באבע.

— א פעטער? א מוהמע?

— איך האָב נישט קיין פעטער, איך האָב נישט קיין מוהמע.

— א ברודער? א שוועסטער?

ד.

— אפשר ווילט איהר, מיר זאלען אייך שפּיעלען „מכירת־יוסף“ אויך? — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש און טהוט־אויס די גילדענע קרוין און טהוט־אָן א פּראָסט היטל.

— נענוג, נענוג! — מאכט דער זיידע, און ער גיט דעם קעניג אחשורוש אין האַנד אריין א זילבערנע מטבע, און הייסט תנחום דעם משרת, ער זאל נעמען א בעזעם און אויסרַאָמען די בלאָטע, וואָס די „קאָמעדיאַנטשיקעס“ האָבען אָננעמאַכט... אין שטוב ווערד א שטיקעל בהלה, א רוקעריי מיט די בענקלעך, און בשעת די משפּחה האלט אין אויסזעצען זיך צוריק אויף די ערטער, חאַפּ איך מיך דער־ווייל ארויס אויף א מינוט בעגלייטען די „חברה“.

— קום! — מאכט צו מיר יוסף הצדיק און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד. — פּאַלג מיך, קום מיט מיר. איך האָב דיך ליעב, ביזט א וואהל יונגעל, זעהר א וואהלער.

— וואוהין? — זאג איך און דאָס הארץ טיאַקעט מיר.

— צום קעניג אחשורוש. — מאכט ער צו מיר. — מיר שפּיעלען שוין מעהר היינט נישט. דאָס נעהען מיר צום קעניג אחשורוש צו דער סעודה.

יוסף הצדיק נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, און מיר שפּאַנען איבער דער בלאָטע.

די נאכט רוקט זיך אָן נעהענטער און נעהענטער, די בלאָטע ווערד וואָס ווייטער אלץ טיעפער. עס דאכט זיך מיר אויס, אז איך האָב פליגעל, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. אט באלד הויב איך אָן פליהען... שוועבען...

— איך האָב מורא. — זאג איך צו יוסף הצדיק און האלט איהם צו ביי דער האַנד.

— וואָס האָסט דו מורא, נאַרעלע? — מאכט ער צו מיר און קייעט בשעת מעשה דאָס שטיקעל קוילעטש, וואָס איך האָב איהם

— דו ביזט יוסף הצדיק? — רוף איך מיך אָן צו פייוועל דעם יתום, וואָס שטעהט ביי דער זייט מיט אַיין אויסנעמיעדט פעריאַמערט פּנים.

— יוסף הצדיק. — מאַכט צו מיר פייוועל.

— דו וועסט אויך שפּיעלען? — פרעג איך איהם.

— אַז מע וועט מיר הייסען שפּיעלען, וועל איך שפּיעלען. — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק אוּן בויגט זיך אָן צו מיר אויפ'ן אויהער: — נעב מיר א שטיקעל קוילעטש פון אייער פּורים־קוילעטש.

— מע וועט דערזעהען, וועט מען זיך בייזערען. — מאַך איך צו איהם שטילערהייד.

— שלעפּ־אַוועק אזוי, אז קיינער זאָל ניט זעהען. — זאָגט ער צו מיר, אוּן די אויגעלעך בלישטשען.

— גנבה'נען? — זאָג איך.

— דאָס הייסט דען גע'גנבה'ט? — מאַכט ער.

— וואָס דען — זאָג איך — הייסט דאָס? גע'לקח'ענט?

— איך בין טויד־הונגעריג, — זאָגט ער צו מיר שטילערהייד אוּן ער עסט דעם קוילעטש מיט די אויגען, — פון נאָנץ פריה אָן נאָך אין מיין מויל נישט נעהאַט...

דער נאַנצער עולם איז פערטיעפט אין דעם „שפּיעל", נעה איך צו פּאַוואָלינקע צום טיש, פערלעג די האַנד אַרונטער, שלעפּ־אַוועק א שטיק קוילעטש אוּן רוק דאָס איהם אַריין אין האַנד אַריין. יוסף הצדיק לאָזט־אַראָפּ קונציג דאָס שטיקעל קוילעטש אין קעשענע אַריין אוּן טהוט מיר א קוועטש ביי דער האַנד.

— ביזט א וואָהל יונגעל. געבען זאָל דיר גאָט אלדאָס גוטס!

. . . . . .

אויף איין פוס טהו איך טהון שפרינגון
און אויף מיין זיסער שטימע — זינגון.
פרענט איהם דער קעניג אחשורוש:
זאג, מיין ליעבער קנעכט ממוכן,
וואס ביזט דו געקומען אהער צו קרוכן?
ענטפערט איהם ממוכן:
לאז דער קעניג אחשורוש קיקון,
ווי מע וויל פאר המנ'ען ניט ביקון...
ווערד דער קעניג אחשורוש אנגעצונדען:
ווער טהוט דאס ווידערשפעניגען מיינע ווערטער,
וואס איך האב באפוילען אין אלע ערטער?
ענטפערט איהם ממוכן:
א פארפלוכטער יודע, ער טהוט שבת האלטון,
די קאפאטע איז ביי איהם הונטען ניט צושפאלטון,
אויפ'ן אכטען טאג טהוט ער די קינדער צו באשניידון,
ווי קאנסט דו אזעלכם אין דיין קעניגרייך נאר ליידון?
זאגט דער קעניג אחשורוש:
אויב אזוי, לאז מען דעם יודען אהער ברייננון,
מיר ווילען איהם אויף א הויכען בוים אויפהייננון!
זינגט־אויס ממוכן:
ארייז, ארייז, ארייז,
ברודער מאנדריש דו מיין!

עס קומט־ארייז מאנדריש מיט דער קלאטשקעוואטער באדר און הויבט זיך אן פערענטפערען פאר'ן קעניג אחשורוש, דערצעהלט איהם דעם יחוס, פון וואנען ער קומט־ארוים: „אברהם יצחק ויעקב זענען זיינע זיידעס, די תרי"ג מצוות זענען זיינע עדות". און ער לאזט־אויס מיט א געזאנג:

אז אך און אז וועה איז צו אונזערע הערצער,
אז המן איז ביי דיר א מונדרפערצער!

. . . . . .

בשעת מעשה מיט'ן פינגער, און דער נאנצער עולם האפט־אונטער:

צהלה ושמחה!

אויף אלערליי קולות, אלע מאל העכער און העכער. און מיין רבי רב איצי, וואס איז א קליינער מנגן, ער האט א קול פון א שלייען, העלפט אויך זינגען, דאס הייסט, ער האלט אפען דאס מויל, פער־מאכט די אויגן, ניט אכטונג פון דעסטוועגן בשעת מעשה מיט א האלב אויג אויף מיר, צי איך זיץ, ווי א מענש, דעם קאפ האלט ער אביסעל אויף א זייט, קלאפט מיט'ן מיטעלסטען פינגער אין טיש — הקיצור, ער בעווייזט דעם זיידע'ן, אז ער זינגט אויך אין קאהן... און אז עס קומט צו „ברוך־מרדכי" און „ארור־המן", בענשט מען מרדכי'ן און מע שעלט־אן המנ'ען — עס זאל זיי אנ־געהן א צעהנט־חלק, רבונו של עולם!...

ג.

— נעקומען די פורים־שפיעלער! — רופט זיך אן תנחום דער משרת, א איד מיט א רויטער קאפאטע, וואס זאגט אלעמען „דו", א חוץ דעם זיידע'ן מיט דער באבע'ן.

דערהערט „פורים־שפיעלער", שפרינגען מיר, קליינוואנס, אלע אין איין רגע ארויס פונ'ם טיש און מיר שטעהען שוין אלע ארום דעם קעניג אחשורוש מיט דער גילדענער קרוין.

— נוט יום־טוב! — שיסען־אויס די חברה אלע מיט א מאל נאנץ פרייליך, און מע שטעלט זיך אויס אין צוויי ציילען. אויף א גילדענעם שטוהל זיצט דער קעניג אחשורוש, און עס טרעט־ארויס אויף איין פוס ממוכן (חיים שמייסער), זינגט א דייטשעם ליעדעל:

בין איך ממוכן פאן די אחשתרנים,
נאך גאר א יונגער הערר — דאס זעהט איהר אין מיין פנים.

א פישעלע, א פישעלע מיט א שמואליקעל. און די מיידלעך אויך אזוי: א שרה'לע מיט א פוינעלע, א פוינעלע מיט א רחל'ע, א רחל'ע מיט א טייבעלע, א טייבעלע מיט א חנצי, און א חנצי מיט א ננענדעל, א ננענדעל מיט א שרה'לע, א שרה'לע מיט א פוינעלע, און אזוי ווייטער. נאָר מיר האָט ניט געמאַיעט קיין פּאַרעל, האָט מען מיך אַנידערנעזעצט מיט מיין מלאך־המות, דעם רבי'ן רב איצי. דער רבי רב איצי איז ביי מיר נישט נאָר א מלמד, א לעהרער אליין, נאָר אויך א מדריך, א וועגווייזער, א מין גובערנאַנטקע, אויף צו לעהרנען מיך דרך־ארץ, ווי אזוי צו זיצען ביי'ם טיש און ווי אזוי צו עסען.

— אז דו זיצט ביי'ם טיש, — אזוי האָט מיך געלעהרענט מיין גובערנאַנטקע רב איצי — זאָלסט דו זיצען, ווי א מענטש. דו זאָלסט קוקען גלייך, און די הענט זאָלסט דו האַלטען אונטער'ן טיש, און נישט רעדען ביי'ם עסען. און אז דו עסט לאָקשען מיט יויך, זאָלסט דו אַננעמען מיט דעם לעפעל פונקט אזוי פיעל לאָקשען ווי־פיעל יויך; א זופ יויך — און אַוועקגעלענט דעם לעפעל און אַפּ־געווישט די ליפּען; און ווידער א זופ יויך — און ווידער אַוועק־געלענט דעם לעפעל און אַפּגעווישט די ליפּען. נישט חאַפּען איין לעפעל נאָכ'ן אַנדערען, ווי א גוי...

אַנידערנעזעצט זיך נעבען מיר און נעמאַכט א מוציא, נעמט דער רבי רב איצי ארויס די רויטע פעטשיילע פון בוזעם־קעשעני, טרייסעלט־אויס די טאַבעקע גלייך צו מיר אין טעלער אריין, נאָכ־דעם הויבט ער אָן שנייצען די נאָז מיט א מאַרנעם קוויטש און מיט א קול פון א שופר און לאָזט־אויס מיט א תקיעה גדולה, און בשעת מעשה קוקט ער אויף מיר מיט איין אויג, צי איך זיץ, ווי א מענש...

שושנת יע־ע־ע־קב!

אזוי הויבט־אָן דער זיידע צו זינגען מיט זהר איין אַננענעה־מענער שטימע, תיכף נאָכ'ן ערשטען נלעזעל ווייַן, און קנאַקט־צו

דער פעטער אברהם און די מוהמע סאָסי מיט פינף יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, און פיער מיידלעך: שרה'לע, פוגעלע, רחל'ע, טייבעלע. נאָכדעם דער פעטער בעריש און די מוהמע אסתר'על מיט זעכס יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, און פינף מיידלעך: שרה'לע, פוגעלע, רחל'ע, טייבעלע און חנצי. נאָכדעם דער פעטער בניסין און די מוהמע לאה מיט זיבען יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, שמואליקעל, און זעכס מיידלעך: שרה'לע, פוגעלע, רחל'ע, טייבעלע, חנצי און גנענדעל. נאָכדעם דער פעטער קלמן און די מוהמע איטעל מיט אכט יונגלעך...

נאָר אפשר וואָלט נעווען גענוג אויסרעכענען די משפחה? עס קאָן, זאָגט מען, שאדען... דער זיידע האָט איינמאָל נעווואָלט אויף א ציקאווועסט איבערצוהלען, וויפיעל פֿאַרשוין זיצען ביי'ם טיש, האָט ער נעזומען א זילבערנעם בעכער אין האַנד און האָט אָננעהויבען צו צוהלען: „ניט איינס, ניט צוויי, ניט דריי, ניט פיער, ניט פינף, ניט זעכס, ניט זיבען"... האָט די באָבע ארויסגעריסען ביי איהם דעם בעכער פון האַנד און האָט איהם ניט נעלאָזט צוהלען וויייטער: „אויף מיינע שונאים'ס קעפ! וואָס צוהלסט דו, וואָס? פֿארהאַן, קיין עין־הרע, געגוג טעלער!"...

צענויפגענקלויבען זיך אלע צו דער סעודה, זעצט דער זיידע אלייך אוים דעם נאָנצען טיש. דער זיידע רב מאיר האָט ליעב, ס'זאָל זיין שען און ריין און ציכטיג און מיט א סדר — עס קומט־אוים גוט: א פעטער זיצט נעבען א פעטער, א מוהמע נעבען א מוהמע, און אונז, קליינוואַרג, זעצט מען אוים אזוי, אז ס'אָל אוים־קומען נישט א ברודער מיט א ברודער און א שוועסטער מיט א שוועסטער, מחמת אייגענע קאָנען נישט הויזען צווישען זיך; לכן בעראָף זיצען א פרעמדער משה'לע מיט א פרעמדען הערשעלע, און א פרעמדער הערשעלע מיט א פרעמדען וועלוועלע, און א וועל־וועלע מיט א נאָטעלע, א נאָטעלע מיט א יענקעלע, א יענקעלע מיט

נעמט זיי ארויס נאָר צוויי מאָל אין יאָהר: פּסח צום סדר און פּורים צו דער סעודה, און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך.

נאָנץ אויבען־אָן, אויף א גרויסען שטוהל, מיט גרינס בעצוינגען, זיצט דער זיידע רב כאיר אַליין — א קלײן אידעל, מיט א שיטער בערדעל, מיט אַביסעל אײַן אויסנעבוינגענער נאָז, מיט זילבערנע האָר און מיט שוואַרצע יונגע אויגען. אַנגעטהאָן נעהט ער אין א לאַנגער זיידענער קאַפּאָטע מיט א נעפּלאָכטענעם גאַרטעל און מיט א שטרײַמל אויפֿן קאָפּ. אַקעגען איהם אויפֿן טיש זיצט א גרויסער, א מורא'דיגער, א נעפּלאָכטענער פּורים־קוילעטש, אײַן אַנגעהויבענער שוין, מיט זאַפּראַן פּערגעלט און מיט ראָזינקעס אַרומגעשטעקט.

פּונקט אין מיטען טיש זיצט די באָבע נחמה, א הויכע אידינע, נאָך נאָר א שענע, אויסגעפּוצט אין א גאָלדפּאַרבינ זיידען קלייד מיט ווייסע עפּעל, מיט א שטערנטיכעל פֿון דימענטען מיט בריליאַנטען, מיט רייכע פּערל אויפֿן האַלז, מיט אויהערינגלעך אין מיט פּינ־גערלעך. נעבען איהר שטעהט א נאָנץ גרויסער פּאַלומעסיק מיט הייסע, שמעקנדיגע, געצוקערטע און נעפּעפּערטע פּיש, פּערפּראַ־וועט מיט ציבעלעס, מיט ראָזינקעס און מיט אַלערלײ געווירצען. די באָבע טיילט־אַרויס די פּיש, די שענע זיידענע פּעטשיילע פּער־קאַטשעט הינטער די אויהערען מיט צוויי שפּיצען, די דימענטען מיט די בריליאַנטען בשעת מעשה פּינקלען און שעמעריזען, און דאָס פּנים שיינט און שמייכעלט.

אַרום און אַרום טיש, פֿון ביידע זייטען, זיצען די פּעטערס מיט די מוהמעס, אַלע מיט זייערע קינדער, יונגלעך און מיידלעך, וואָס הייסען אַלע נאָך אַלע איינע זיידעס און באָבעס, פּעטערס און מוה־מעס. פּריהער דער פּעטער צדוק און די מוהמע צביה מיט דריי יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, און צוויי מיידלעך: שרה'לע, פּוינעלע. נאָכדעם דער פּעטער נפתלי און די מוהמע דבורה'ל מיט פּיער יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נא־טעלע, און דריי מיידלעך: שרה'לע, פּוינעלע, רחל'ע. נאָכדעם

איך ניט זיין אין דער חאָליאַסטרע? ניין! איך טאָר נישט, ווארום איך בין א נגיד'ס א יונגעל און דעם זיידען רב מאיר'ס איין אויניקעל, בעדאַרף איך לינגען, ווי א הונד, א גאַנצען טאָג אין שטוב און נעהן מיט אַלע גרויסע צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה.

— וואָס דרעהסט דו זיך, ווי א דייטש אויפ'ן קאַרעק? — מאַכט צו מיר דער טאַטע בשעת מיר נעהען אַלע אינאייניעם צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה און איך דערזעה פון דער ווייטען **די „חאָליאַסטרע"**.

— ביזט שוין, קיין עין־הרע, א היבש יונגעלע, קאַנסט נעהן אַביסעל ניכער! — זאָגט די מאַמע. — אם ירצה השם, שבת־הגדול ווערסט דו אַכט יאָהר, ביז הונדערט און צוואַנציג.

— טשעפּעט איהר ניט, ער האָט דערזעהן די „קאַמעריאַנטשיקעס"! — רופט זיך אָן מיין עלטערער ברודער משה'לע, וואָס איז אַליין אויך א בעלן זיך אָפּשטעלען אָנקוקען די „קאַמעריאַנטשיקעס".

— נעה, נעה! — מאַכט צו מיר דער רבי רב איצי, מיין מלאך־המות, און דערלאַנגט מיר א שטורך פון הינטען.

איך לאָז־אַראָפּ די אויגען אין דער בלאָטע און נעה גלייך מיט אַלע, פערטיעפט אין אומעטיגע מחשבות, טרויערינע נעדאַנקען: „תמיד מיט אַלע גרויסע! שטענדיג מיט'ן רבי'ן!... אין דער פריה, און ביינאַכט, און שבת, און יום־טוב!... רב איצי'ס **רויטע** נאָז מיט טאַבעקע, איינגעוונקען זאָל זי ווערען!"...

ב.

דער זיידע רב מאיר איז דער נרעסטער נביר פון שמאַרט. ער זיצט, ווי א מאָנארך. א גרויסער זאָל מיט א גרויסען זילבער־נעם העננלייכטער, וואָס העננט־אַראָפּ פון דער מיט סטעלי. טאָמ־בעקענע העסעם אויף די ווענ־ד. א גרויסע שווערע זילבערנע מנורה אויפ'ן טיש מיט א סך זילבערנע לייכטער, וואָס די באָבע נחמה

לען פאר „יוסף הצדיק", בשעת חברה האבען נעשפּיעלט יענעם שענע שפּיעל, וואס ווערד אנגערופען „מכירת־יוסף". זיינע ברידער פלעגען איהם אראפּרייסען דאס רויטע העמדעל, אריינווארפען איהם אין „לייבען־גרוב", און יוסף הצדיק (פּייוועל הייסט דאס) פלענט זיך אוועקשטעלען אויף די קניהעס, צענויפלענען די הענד און בעשוועהרען די חיות־רעות, זיי זאלען צו איהם קיין שליטה נישט האבען, און זיננען בשעת מעשה זעהר א טרויערינ ליעד, וואס די וועלט זענען זיך צענאנגען אין יערען אבר:

שלאנגען און עקדישען,
פּארשליסט אייער מויל!
פּארשליסט אייער מויל!
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר וער איך בין?
איך בין יוסף הצדיק,
יצחק'ס איין אייניקעל,
יעקב'ס א זוהן,
יעקב'ס א זוהן!...

און חאטש יוסף הצדיק איז נעווען א יתום, איין ארעם בחור'על, וואס האט זיך אויפגעהאלטען אין אונטערשטען קליידעל און נעלעבט פון א „פּאלג־מיך־א־גאנג", און חאטש איך בין נעווען א נגיד'ס א יונגעל, דעם זיידען רב מאיר'ס איין אייניקעל, פון דעסטוועגען וואלט איך מיך מיט איהם געביטען נאר צוליעב דעם איינעם טאג פורים אליין.

אז ס'איז נעקומען דער נוטער, דער ליעבער טאג פורים, האב איך פון גאנץ פריה אן שוין ארויסגעקוקט אויף דער „חברה", וואס נעהען פון שטוב צו שטוב און א גאנצע חאליאסטרע יונגלעך ליופען זיי נאך פון הינטען מיט באַרפיסע פּים אויפ'ן שניי. פּאר וואס קאן

בַּיִים חֲעִנִיג אֲחַשְׁוֵרוֹש

א.

אז איך בין נעווען א קליין יונגע? — ווייסט איהר, וועמען איך האָב מקנא נעווען?

אחשורוש'ן.

ניט יענעם אחשורוש'ן, וואָס האָט נעקענינט פון הודו ביז כוש, אויף הונדערט זיבען און צוואַנציג מדינות. איך מיין קאָפּע דעם שניידער מיט דער גילדענער קרוין, דאָס הייסט, מיט'ן פּאַפּיערענעם ספּאָרטק און מיט דער לאַנגער גילדענער רוט פון'ם בעזעם.

אויך מרדכי'ן דעם שני־למלך (לוי דעם שוסטער) מיט דער איבערגעקערטער קאָפּאָטע אויף דער לינקער זייט און מיט דער קלאָטשקעוואָטער פּלאַכסענער באָרד האָב איך שטאַרק מקנא נעווען.

איך האָב מקנא געווען ושתי המלכה'ן (מאָטע דעם סטאָליר) מיט'ן קליידעל אויף דער קאָפּאָטע און מיט דער פּעטשייליע, וואָס ער פלעגט זיך אונטערבינדען דאָס בערדעל, מע זאָל מיינען אויף איהם, אז ער איז א נקבה... און וואָס איז אָפּגענאַנגען, אשטייגער, אסתר המלכה'ן (עזור דעם אונטער־שפיש) מיט'ן גרינעם פּאַרטוך? און וואָס איז אָפּגענאַנגען המן'ען (יאָסקע דעם בעהעלפער) מיט'ן שארבען אויפ'ן קאָפּ?...

נאָר מעהר פון אַלעמען האָב איך מקנא געווען פייוועל דעם יתום, וואָס פלעגט זיך אָנטהון אין א רויט העמדעל, זיך פערשטע־

ביי׳ם קעניג אחשורוש

נעשריבען אין יאָהר 1901.

נאָר, ווי אויף צו־לחכעיס, קומט ניט קיין אָרעמאַן! וואו זענען אהיננעקומען אַלע אָרעמע־לייט, וואָס רייסען ביי די פּאָלעס, דינגען זיך, זידלען זיך און שעלטען? ניין, דאָס וואָס מע בעראַרף וועט קיינמאָל ניט קומען! קיינמאָל ניט! קיינמאָל ניט!...

צוואנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גרויונים, מיט זעכס פּיטאקלעך..."

מיין ברודער מאָטעל ווילֿ נישט וואַרטען, ביז איך וועל ענדינען מיין חשבון, און ער נעמט זיך צו זיינע קאָפּיטאַלען; ער לעגט פון איין האַנד אין דער אַנדערער און צעהלט:

— א צוואַנציגער און א צוואַנציגער איז צוויי צוואַנציגער, און נאָך צוואַנציגער איז דריי צוואַנציגער, און צוויי גילדען איז דריי צוואַנציגער מיט צוויי גילדען, און א גרויוני און נאָך א גרויוני און נאָך א גרויוני — איז איינאיינעם צוויי צוואַנציגער מיט דריי גילדען, מיין איך דריי גילדען מיט צוויי צוואַנציגער. טפו! וואָס רער איך? מע באַראַף אָנהויבען נאָך א מאָל פונ׳ם אָנהויב!

און ער הויבט־אָן נאָך א מאָל פונ׳ם אָנהויב. מיר צעהלען און צעהלען און קאָנען ניט איבערצעהלען; מיר רעכענען און רעכענען און קאָנען ניט אויסרעכענען. און אז עס קומט צום פעטער משהאהרנ׳ס אלטע פּיטאקעס, שווערע זעכסערס, אָפּנעריבענע דרייערס און אָנגעשוואָלענע נראָשענס, פערפלאָנטען מיר זיך אזוי שטאַרק אין חשבון, אז מיר וויסען שוין נאָר ניט וואו מיר זענען אין דער וועלט. מיר פרובען זיך אויסבייטען די דאָזיגע מטבעות ביי דער מאַמען, ביי׳ם טאַטען, ביי בריינע די קעכין — עס נעהט ניט: קיינער ווילֿ זיי ניט נעמען אין האַנד אריין!

— וואָס איז דאָס פאַר פּיטאקעס? וואר האָט דאָס אייך אריינגעשטופּט אזא נעלט?

מיר שעמען זיך אויסזאָגען און מאַכען א שוויין.

— וויסט דו נאָר וואָס? — זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָטעל. — לאָמיר זיי נעמען און אריינוואַרפען אין אויוון אריין, אָדער נאָר אין דרויסען אויפֿן שניי, קיינער זאָל ניט זעהען.

— א חכם א איד! — זאָג איך צו איהם. — שוין גלייכער, דאָכט זיך, אוועקשענקען זיי איין אַרעמאַן.

נעקומען צו אייד׳ל׳ען, נעהט אונז שלום־זיידעל אקענען מיט א גאנץ ברייטען ברוך־הבא.

— סקאצעל קומט! וואס מאכט איהר נוסם? זעהר קלוג האט איהר נעטהאן, וואס איהר זענט נעקומען. איך האב צונעגרייט פון אייערטוועגן חנוכה־נעלט!

און שלום־זיידעל נעמט־ארוים דאס בייטעלע און צעהלט אונז אויס צו. עטליכע נייענקע, נלאנצענדינע, זילבערנע מטבעות נלייך אין האנד ארײן, און איידער מיר האבען צייט ארומקוקען זיך און איבערצעהלען די נייע מטבעות, חאפען מיר שוין צו עט־ליכע שנאל, פריהער איך אין שפיץ נאז און מאטעל אין עק אויהער, און נאכדעם מאטעל אין שפיץ נאז און איך אין עק אויהער.

— אבער לאז שוין זיין נענוג צו מוטשען קינדער! — בעט זיך נעבאך ביי איהם אונזער שוועסטער אייד׳ל מיט טרערען אין די אויגען, און זי רופט אונז אפ אן א זייט, שטופט אונז אן פולע קעשענעם מיט לעקאך, מיט ניסלעך און מיט באקסערען, און שענקט אונז א חוץ חנוכה־נעלד.

מיר חאפען די פים אויף די פלייצעם און לויפען אהיים.

ח.

— אנו, מאטעל, לאמיר זיך קארשט נעמען צו דער ארבייט, אויסרעכענען, וויפיל האבען מיר אונזער אייגענם חנוכה־נעלט? נאר ווייסט דו וואס? דו שווייג; פריהער וועל איך איבערצעהלען מיינס, נאכדעם וועסט דו צעהלען דיינס.

און איך צעהל: „א קערבעל מיט דריי צוואנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גריוונים, מיט זעכס פיטאקלעך, — וויפיל מאכט דאס אינאיינעם? אפנים, אזוי נרוים, ווי א קערבעל מיט דריי

אלע ווייבער, איינענע און פרעמדע, וואס זענען געשטאנען דערביי, געהאלפען צעפלעכטען דער כלה איהרע שענע נרויסע צעפ, האבען נעמאכט משונה־מאדנע פיסקעס, געשנייצט די נעזעה, נע־ווישט די אויגען, און איידעל נעבאך האט אזוי נעיאמערט, אזוי נעחליפעט, אז זי האט נע'חלש'ט דריי מאל; מע האט זי קוים מיט צרות אפגעמינטערט.

נאר אויף וויפיעל אונזער שוועסטער איידעל איז נעווען איין אומעטיגע זאך, איז אונזער שוואגער שלום־זיידעל נעווען א פריי־ליכער יונג, א לעבעדינער, א קאטאווע־טרייבער, א פערשלעפטע קרענק און, לאז ער מיר מוחל זיין, איין איינענעסענע בריאה. דהיינו, ער פלענט ליעב האבען דעקוטשען, שנאלען זיך. דערלאנ־נען יענעם א שנאל נלייך אין שפיץ נאז, אדער אין עק אויהער — דאס איז נעווען ביי איהם דאס חיות. נישט איין מאל פלענען מיר ארומנעהן, איך און מיין ברודער מאטעל, מיט אננעשוואלענע אוי־הערען. מיר האבען זיך כמש מחיה נעווען, אז מיר האבען דער־הערט, אז דאס פארפאלק נעהט־אראפ פון קעסט. דעם טאג, וואס זיי האבען זיך בעראפט איבערקלויבען פון אונז אויף „איינענע קעסט", איז ביי אונז אין שטוב נעווען חורבן בית־המקדש. איידעל האט נעווויינט, איינגעלענט די וועלט, און די מאמע — אויף איהר קוקענדיג. און שלום־זיידעל, וואס האט נעהאלפען כלומרשט פאר־קעווען די זאכען, האט נאר ארומנעטאנצט הין און צוריק, זיך אונ־טערנע'נגב'עט אלע מאל זעהר קונציג און דערלאנגט אונז א שנאל אדער פון פארענט אין שפיץ נאז, אדער פון הינטען אין עק אויהער. ער האט זיך מיט אונז אפנעזעענענט איין מאל פאר אלע מאל און האט נאך נעהאט די העזה אנצוזאנען אונז, מיר זאלען זיך ניט לאזען לאנג בעטען און זיין ביי איהם אפטע נעסט! מיר האבען זיך נענעבען דאס ווארט, מיר זאלען זיין פנים ניט אנקוקען!

נאר א מענש פערנעסט אלסדינג, ובפרט א שנאל. ווי אזוי נעהט מען ניט נאך חנוכה־נעלד צו איין איינענעם שוואגער?...

האָט זי נענומען „באזעצען", און רב ברוך ברחן איז ארויף אויפ'ן טיש, צענויפגעלענט די הענד אויפ'ן בויך, אראָפגעלאָזט דעם קאָפ, ווי בשעת מע בעווייגט א טוידטען, און האָט אָנגעהויבען מיט'ן שענעם טרויעריגען ניגון, וואָס קאָן נעמען א שטיין, בזה הלשון:

כלה לעבען! כלה לעבען!
וויין זשע, וויין.
דייגע טרערען האָבען אצינד
דעם זיעבעטען חן.
וואָרום דו טהוסט דאָך איצט פאר'ן בית־דין
של מעלה שטעהן.
אָט באלד וועסט דו, מיידעל,
צו דער חופה גענהן.
באדארף מען דיר נעבען
צו פארשטעהן,
אז דאָס לעבען איז ביטער,
אזוי ווי חריין;
אז א מענטש איז ניט פון אייזען
און ניט פון שטיין,
א בשר ודם
פון הויט און ביין;
אז מע טהוט די רשעים אין גיהנם שמייסען
זעהר ניט שען,
און זיי טהוען ווייגען און יאָמערען און שרייען
אויף די צייהן; —
לכן באדארפסט דו תשובה טהון,
זיך האלטען זעהר קליין,
אויסגעהן פון מרערען
און פון נעווייגן...

און אזוי ווייטער, אָהן אין עק.

— וואָס טהוט איהר דאָ, שקצים? אודאי נאָך חנוכה־געלט? — מאַכט דער פעטער ביניש און נעמט־ארויס און שענקט אונז צו זילבערנע נרויונים.

די חאַליאַסטרע קינדער קוקען־ארויס פון די ווינקעלעך, ווי די מאַראַקאַנעס, נלאַנצען אויף אונז מיט די אויגעלעך, ווי די מייזלעך, ווינקען עפּים צו אונז, בעווייזען עפּים מיט די פינגערלעך, מאַכען בשעת מעשה משונענע תנועות, ווילען אונז, אפּנים, צעלאַכען, — קוים־קוים וואָס מיר האַלטען זיך אַיין, און מיר אַנטלויפען פונ'ם דאָזיגען־ניהאַם.

ז.

מיר נעהען ווייטער נאָך חנוכה־געלט, צו אונזער שוועסטער אייִדעלע.

אונזער שוועסטער אייִדעלע און איהר מאַן שלום־זייִדעל, עליהם השלום — זיי זענען שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט.

אייִדעלע איז פון קינדווייז אויף נעווען א פערווייניטע נשמה; איבער א מינדסטע נאַרישקייט פלעגט זי זיך צעווייגען, פערניסען מרערען אויף אייגענע און אויף פרעמדע צרות. נאָר פון זינט זי איז נעוואָרען א כלה פאַר שלום־זייִדל'ען, האָט זי ניט אויפגעהערט צו ווייגען. אפּשר מיינט איהר דערפאַר, וויל ס'איז איהר ניט נעפעלען דער חתן? חלילה! זי האָט איהם דען נעקענט, וואָס ער זאָל איהר ניט נעפעלען? נלאַט אזוי, א כלה פאַר דער חתונה בעדארף ווייגען. אז די שניידערס האָבען איהר נעבראַכט אָנמעס־טען די חתונה־מלבושים, האָט זי זיך צעווייגט אויף א נאַנצער נאַכט. שפּעטער, צום פאַרשפּיעל, אז איהרע חברת'עס זענען זיך צענויפנעקומען מאַנצען, איז זי אלע מאָל אוועקנעלאָפען צו זיך אין אלקיר אַביסעל אויסווייגען זיך אין די קישענס. דעם טאָג פון דער חופּה שמועסט מען ניט. דעמאָלט איז נעווען איהר טאָג. זי האָט נאָר ניט אויפגעהערט צו ווייגען. נאָר די רעכטע חתונה איז נעווען צום „באַדעקענס", בשעת מנשה פיעדעלי דער כלי־זמר

— מיר זאָל זיין פּאָר זייגע בייגדעלעך! — זאָגט זי און טו־ליעט־צו מיט גרויס לִיעבשאפט דאָס זויגעגרינע נפש'ל צום האַרצען און דערלאַנגט בשעת מעשה טאקי א שטורך דעם עלטערען, וואָס אויפ'ן שוים: — זעה נאָר, ווי דו עסט, עסען זאָלען דיך די ווערים! אסתר'ל, רחצי, חאסקי, וואו זענט איהר ערגיץ אין אלדי שוואַרצע יאָהר? נעם וויש איהם אָפּ דאָס נעזיכל גיכער, וואש מיר אוים א שאָל, איך דאַרף טרינקען אָהן א שאָל! דערלאַנג איהם א סטו־סאק, ער זאָל זיך דריי מאָל איבערקעהרען! האַרץ מיינס, נשמה מיינע, טרייסט מיינער! דאָס מויל מאכט זיך זיי גאָר ניט צו! א גאנץ פּריהמאָרגען נאָר מע עסט, פּאַרחאָפּט זאָלט איהר ווערען!

דערזעהען מיך מיט מיין ברודער מאָטל'ען, האָבען זיך חברה א לאָז נעטהאָן אקעגען און מע איז אונז בעפּאָלען, ווי די היישע־ריקען. דער אויף די הענד, דער — אויף די פיס, דער — אויפ'ן קאָפּ. חיימ'ל האָט אָנגעבלאָזען דאָס נערגעלע פון דער געקויל־טער גאנז גלייך מיר אין אויהער אריין, און דוד'ל האָט מיך ארומ־געהאָפּט מיט ביידע שטיוועלעך. פּינילע מיט'ן אונטערנעשטעקטען העמדל האָט זיך אָנגעטשעפּעט מיר אין א פּוס, ארומגערינגעלט איהם, ווי א שלענגעל, און א מישׂ־מאָש פון פּערשיעדענע קולות האָט אונז געריגצעלט, פערטורקעט די אויהערען.

— אויף די צייהנדעלעך זאָלט איהר שרייען! — שרייט די מוהמע יענטע פונ'ם אַנדערען חדר. — טויב קאָן מען ווערען, פּאַר־לעגען זאָל דאָס אייך! שדים, ניט קיין קינדער, ברענען זאָל די נשמה אייערע!

די מוהמע יענטע שרייט, און די קינדער שרייען — אלע שרייען. פּלוצים קומט־אָן דער פעטער ביניש מיט'ן טלית ותפילין (אפּנים, פון בית־המדרש). אין איין אויגענבליק ווערד שאַ־שטיל, און די גאנצע חאַליאַסטרע ווערד פערשוואונדען.

— א גוט מאָרגען אייך, פעטער ביניש! — שיסען מיר אוים, איך און מיין ברודער מאָטל.

א מינוט „אפעסען", דערפאר איז ביי זיי אין שטוב דער אמת'ער גיהנם.

ארײַנגעקומען, האָבען מיר געטראָפען עזריאל'קען (דעם מיטלסטען) פֿאהרען רייטענדיג אויף געצי'ן (אויפ'ן עלטערען), און פרויקע מיט מענדל'ען (צוויי נאָך קלענערע) האָבען אונטערגעשמיסען נעצי'ן, איינער מיט אײַן אַרבעל פון א וואַטאָוועל פון א סידור, א חומש, אַדער א ספר. חיימ'ל (א מיטעלסטער צווישען פרויקע'ן און מענדל'ען) האָט דערטאָפט א נערגעלע פון א געקויעלעטער נאָנז, האָט דאָס אָנגענעבלאָזען מיט אַלע זיינע לעצטע כחות, ער איז אַזש געוואָרען ברוין און בלוי, און ס'איז איהם נעראָטען ארויסבעקומען פון דעם א מין משונה קול, ווי פון, להבדיל, א חזיר, בשעת מע שטעכט איהם אין ער קויטשעט... זיינוויעלע (איך וויים ניט, צי איין עלטערער, צי א קלענערער) האָט אָפגענעבען קאָנצערט אויף א קעמעל, און דוד'ל (א קלייַנער פון א יאָהר פיער) האָט אָנגעטהאָן די שטיוועלער אויף די הענד און האָט צונעקלאָפט מיט זיי צום טאקט. סענדער'ל האָט נעטראָגען א קעצל אין האַנד, פאר'ן נערגעלע; דאָס קעצל האָט ארויסגעשטעלט דאָס ציננעלע, פערמאכט די אויגלעך, אויסגעצויגען די פיסלעך, ווי אייַנער רעדט: „אָט אזוי, ווי איהר זעהט, ווערד מען דאָ פאַרשוואַרצט! מע מוטשעט! מע מוטשעט!"... אסתר'ל (דאָס עלטערע מיידל) האָט געוואָלט אויסקעמען חאַסקי'ן (דאָס קלענערע מיידל), איהר פערפלעכטען א צעפל; נאָר מחמת חאַסקי'ס האָר זענען זהר נעגרייזלט און שוין לאַנג נישט געקעמט, לאָזט זי זיך ניט, וויינט זי און חאָפט פעטש. שטילער פון אַלע איז פינילע, א קליין יונגעלע מיט קרומע אויסגעבויגענע פיסלעך און מיט אַיין אונטערגעשטעקט העמדעלע. איין חסרון נאָר, וואָס וואו ער שטעלט זיך אַנידער, דאָרט לאָזט ער א סימן... דאָס אלסדינג שטעהרט אָבער ניט דער מוהמע יענטע'ן, זי זאָל זיך זיצען נאָנץ רוהיג ביי'ם טיש מיט צוויי נפשות, איינס ביי דער ברוסט און דאָס אַנדערע אויפ'ן שוים, און טרינקען ציקאָריע.

א ווייסען זילבערנעם צוואנציגער און מיין ברודער מאטל'ען א ווייסען זילבערנעם צוואנציגער, און מיר נעהען־אוועק פון דאָרטען צום פעטער ביניש.

ו.

אויב איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען דעם ניהנם — אָט דאָס איז דעם פעטער ביניש'עס שטוב. וועו איהר זאָלט ניט קומען אהין, טרעפט איהר א ליאַרעם, א געשרייַ, א געפילדער. ס'איז דאָרט א פולע שטוב מיט קינדער — האַלב־נאַקעטע, פערשמירטע, פערמורזעטע, נישט קיין געצוואָגענע, תמיד צעשלאָגענע, שטענדיג צערראָפּעטע, אָפטמאָל צעבלוטיגטע, מיט סימנים אונטער די אויגען. דער ווייַנט און דער לאַכט, דער זינגט און דער קוויטשעט, דער הוקעט און דער פייפט, דער האָט אַנגעטהאָן דעם מאַטע'ס קאַפּאָטע מיט פערקאַטשעטע ארבעל און דער פאָהרט רייטענדיג אויף א בעזעם, דער טרינקט מילך פון א קריגעל, דער קנאַקט ניסלעך, דער טראָגט זיך אַרום מיט א קעפּעל פון א הערינג און דער סמאָצקעט א קאַנפעקטעל, און פונ'ם נעזעל רינען ביי איהם צוויי קליינע ריטשקעלער גלייך אין מויל אריין. די מוהמע יענטע איז שטאַרקער פון אייזען, אז זי האַלט־אוים פון דער דאָזיגער „קאָמאַנדע". זי שעלט זיי, זי קניפּט זיי, רייסט זיי אויס שטיקער פלייש. זי קלויבט נישט איבער: וועו עס חאַפּט זיך אונטער אונטער דער האַנד, דער בעקומט א זעץ, א טראַסק, א בובענצי אין זייט אריין. א פאַטש איז דאָרט א וואָכעדיגער נאַנג. „וואַרגען זאָלסט דו זיך! די כפרה זאָלסט דו זיין! פאַרהאַפּט זאָלסט דו ווערען!" — דאָס איז פון די קליינע קללות; דאָרט קאָנט איהר הערען „קדחת", און „חלירע", און א „מיתה־משונה" — און דוקא אין גוטען מוטה, פונקט ווי איהר זאָגט א גוט־שבת. שטיל ווערד נאָר, בשעת דער פעטער ביניש קומט צו נעהן. נאָר מחמת דער פעטער ביניש איז א פערנומענער מענש, זיצט א נאַנצען טאָג אין קליידט און קומט אהיים נאָר אויף

מפטיר פאר זיין יונגערען איידעם. נאר אי „שישי", אי „מפטיר"— אזאס! מיט צוויי בייטשען שמייסט מען ניט!... דער טאטע הויבט זיך אויף, טהוט א וואונק צום שמש.

— הונדערט.

דאס וואלט „הונדערט" לויפט־דורך איבער דער שוהל, ווי א בליץ מיט א דונער. דער נאנצער עולם איז איבערראשט, אויסער זיך. אזוי ווייט ארויינצושמייסען מפטיר — דאס האט מען נאך נישט געהערט זינט די שוהל איז א שוהל.

און מעכטשי פאנפאטש טהוט זיך זיינס, גלייך ווי געווויינטליך:

— הונדערט גילדוין אום מפטיר! הונדערט גילדוין אום מפטיר! הונדערט גילדוי־־־ן... (ער ווייל צופאטשען).

דער פעטער איצי הויבט זיך אויף. דער טאטע טהוט אויף איהם א מאנעם קוק, ווי אזוי איינער רעדט: „משוגע, צי חסר־דעה? ווילסט קויפען? קויפע!"...

דער פעטער איצי זעצט זיך אנידער, און דער מפטיר בלייבט פאר אונז...

פון דעסטוועגען, איינס צום אנדערען געהערט זיך ניט אן. אז עס קומט א שמחה, ביי אונז אדער ביי'ם פעטער איצי'ן, א מזל־טוב, א בן־זכר, א ברית, א פדיון־הבן, א בר־מצוה, א קנם־מאל, א פארשפיעל, איין אויפרופענס, א חתונה אדער א נט, קומט מען איינס צום אנדערען, מע בעזעצט זיך אויבען־אן, מע שענקט „רשה־געשאנק", „מי־שברך־געלד" און מע טאנצט מיט אלע מחותנים אין קאהן.

— א גוט מארגען אייך, פעטער איצי! א גוט מארגען אייך, מוהמע דבורה! — שיסען מיר אויס ביידע מיט א מאל, איך און מיין ברודער מאטעל, און מע נעמט אונז אויף פאר זעהר אננע־לענטע נעסט.

— איהר מיינט דאך ניט די הגדה, איהר מיינט די פאליורטשי־קעס... — מאכט צו אונז דער פעטער איצי, קנייפט אונז אין די בעקלעך, עפענט־אויף דאס בייטעלע און ניט אונז חנוכה־געלד, מיר

דער טאטע און דער פעטער איצי זיצען, דער אהער, דער אהין, ביידע פערטיעפט כלומרשט איטליכער אין זיין חומש; נאר ווי־פיעל איינער גיט, גיט דער אנדערער מעהר. דער עולם קוועלט, העלפט־אונטער: דרייסיג, דרייסיג! פינף און דרייסיג! זיעבען און דרייסיג! פערציג, פערציג!

מעכטשי פאנפאטש קוקט פון איינעם אויפ'ן אנדערען:

— פערציג גילדוין אום שישי! צוויי און פערציג גילדוין אום שישי! פינף און פערציג גילדוין אום שישי!

דער טאטע און דער פעטער איצי הערען נישט אויף צו שמיי־סען זיך; מע האט שוין אריינגעשמיסען ביז פופציג גילדוין. מעכטשי הויבט־אויף די האנד און וויל שוין צו־פאטשען פאר'ן טאטע'ן:

— פופציג גילדוי---ן...

איז זיך מיישב דער פעטער איצי און הויבט־אויף א פינגער, און דער נאנצער עולם העלפט־אונטער: איין און פופציג! איין און פופציג! — און מע שמייסט ווייטער. אזוי לאנג, אזוי בריים, ביז מע שמייסט־אריין אין עטליכע און זעכציג גילדוין (אוא מעשה איז נאך ניט נעהערט נעווארען!), און „שישי" בלייבט פאר'ן פעטער איצי'ן. קומט צו „מפטיר", טהוט דער טאטע א קוק אויפ'ן שמש און א מאך מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „מפטיר — דאס נעהער צו מיר!"... ביי מעכטשי'ן האט איהר דאס נע'פועל'ט; איז אבער א סברה, אז דער עולם איז ניט מסכים: דינגען זיך — דאס מוז מען, דערוויף איז דאס יום־טוב, נישטא קיין מאנאפאל, קיין חזקה אויף מפטיר!

— צעהן גילדוין אום מפטיר! פופצעהן גילדוין אום מפטיר! צוואנציג גילדוין אום מפטיר! פופציג גילדוין אום מפטיר!

א גוטער שפרונג! דער טאטע דרעהט־אויס דעם קאפ: ווער קריכט דאס אויף זיין מפטיר? און שטעלט אייך פאר, אז דאס שמייסט וויעדער דער פעטער איצי; ער האט חשק צו קויפען דעם

זענען אונז געפרוירען, רויט, אָנגעדראָלען; די מטבעות זענען קו־פערנע, גרויסע שווערע מטבעות, עפּיס זעכסערם פּאַרצייטינע, דרייערם מאָדנע אָפּגעריבענע, גראָשענס אַלטפּרענקישע, נעשווא־לענע, פּערגרינטע — ס'איז שווער, אונמעגליך אויסצורעכענען אין דרויסען אויפ'ן פּראָסט וויפּיעל דער פּעטער משה־אהרן האָט אונז געגעבען חנוכה־געלד!...

ה.

אונזער צווייטע סטאַנציע אויף נעמען חנוכה־געלד איז **דער** פּעטער איצי מיט דער מוהמע דבורה, די וואָס דער טאַטע מיט דער מאַמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאָהרען. פּאַר וואָס זיי זענען ברוגז — דאָס וווייסען מיר ניט. מיר וווייסען נאָר, אז דער טאַטע און דער פּעטער איצי (לייבליכע ברידער) רערען ניט צווישען זיך קיינמאָל נישט, חאָטש זיי דאָונען ביידע אין איין שוהל און זיצען ביידע אויף איין באַנק, א שטאָרט נעבען א שטאָרט, א סטענדער מיט א סטענדער. און אז עס קומט יום־טוב צו אויס־נעמעניש (הוצאת התורה) און עס האָלט ביי פּערקויפען עליות, דינגען זיי זיך, ווילען דוקא ביידע איין עליה, שמייסען איינס דאָס אַנדערע און שמייסען אריין אין טאָג אריין. אין שוהל איז דע־מאָלט א יריד; אָלע רערען, ריהרען זיך, שושקען זיך, לאָכען און העלפּען־אונטער דינגען זיך; איטליכער איז נייגיעריג צו וויסען, פּאַר וועמען וועט בליבען דער „שישי", אָדער דער „מפטיר". אז עס נעהט־אריין אין נצחון, דעמאָלט וויילען אָלע, מע זאָל זיך דינגען ביז'ן בין אריין. דער שוהל־שמש, מעכטשי פּאָנפּאָטש מיט די רויטע קאָלטענעס, שטעהט אויף דער בימה, העכער האָלב אריבער־נעבוינען, דער טלית איז איהם אראָפּגעפּאָלען, די יארמלקע — פון יענער זייט; ער קוקט אין מזרח־זייט, אויפ'ן טאַטען און אויפ'ן פּעטער איצי'ן, און זינגט אויף זיין פּאָנפּעוואָטער שטימע:

— אכטצהן גילדין אום שישי! צוואַנציג גילדין אום שישי! צוויי און צוואַנציג גילדין אים שישי!

— די קינדער חנוכה־געלט!! — שרייט־אויס די מוהמע פּעסיל איהם גלייך אין אויהער אריין.

— אוי, דער באאוך! דער באאוך! — מאכט דער פּעטער משה־אהרן (ער רעדט אביסל „בראָדיש") און האפּט זיך מיט בייידע הענד ביי׳ם בויך. — חנוכה־געלט וויל איהר? וואָם דאר־פּון קינדער געלט? וואָם וועט איהר טהון מיט׳ן געלט? הא? אויסגעבען, צעטרענצלען, הא? וויפיעל האָט אייך געגעבען דער טאטע אייערער חנוכה־געלט? הא?

— מיר א קערבעל, — זאָג איך — און איהם א האלבס.

— א קערבעל?!! המ... מע באלעוועט קינדער, מע מאכט פון זיי א תל! וואָם וועסט דו טהון מיט׳ן קערבעל? — הא? צע־בייטען? הא? זאלסט דאָם ניט צעבייטען! דו הערסט, וואָם איך זאָג דיר? זאלסט דאָם ניט צעבייטען! צי אפשר וויל־סט דו דאָם צעבייטען, הא?

— ניט צעבייטען, יא צעבייטען — וואָם נעהט דאָם דיך אָן? — מישט זיך אריין די מוהמע פּעסיל. — נעב זיי אָפּ זייערם און לאָזען זיי נעהן נעזונטערהייד.

דער פּעטער משה־אהרן נעהט־אוועק צו זיך אין חדר, שארע־וועט מיט די שקראבעס, זוכט אין אלע טישקעסטלעך מיט אלע שופלעדלעך, קראצט־אוים פון דארטען עטליבע מטבעות און רעדט צו זיך אליין:

— המ... מע פיהרט־איבער קינדער, מע מאכט פון זיי א תל, א תל־עולם!

און ער רוקט אונז אריין אין האנד אריין עטליבע הארטע מטבעות. די מוהמע פּעסיל שנייצט אונז אויס די נעזוער נאך א מאל (דאָם לעצטע מאל), טהוט אונז אָן די טולופּלעך, וויקעלט אונז איין אין די גרויסע וואַרעמע שאלען, און מיר נעהען ווייטער.

מיר לויפען איבער׳ן וויסען, נעפּרוירענעם סקריפּענדיגען שניי און צעהלען די הארטע מטבעות, וואָם דער פּעטער משה־אהרן האָט אונז אריינגעוקט, און מיר קאָנען זיי ניט איבערצעהלען. די הענר

פאס, ווישט זיך די הענד, קנייטשט מיט'ן פנים, פינטעלט מיט די אויגען און קוועטשט: „נקבים, נק־בים! חלולים, חלו־לים!"

איך און מיין ברודער מאטעל זיצען אין געהאקטע וואונדערן. עס פאלט אויף אונז אן א פחד, א קעלט, אלע מאל, ווען מיר קומען אהער. די מוהמע פעסיל זעצט זיך אוועק אקעגען אונז, לענט־צענווינ די הענד אויפ'ן הארצען און נעמט אונז צום עקזאמען:

— ס'מאכט דער מאטע?

— נארניט.

— ס'מאכט די מאמע?

— נארניט.

— נעקוילעט נענו?

— נעקוילעט.

— נעפרענגלט שמאלץ?

— נעפרענגלט.

— נעבאקען לאטקעם?

— נעבאקען.

— דער פעטער בעני נעווען?

— נעווען.

— נעשפיגלט אין דאמינעם?

— נעשפיגלט.

און אזוי ווייטער.

די מוהמע פעסיל שנייצט אונז אוים די נעזער נאך א מאל און רופט זיך אן צום פעטער משה־אהרן:

— משה־אהרן, כע באדארף זיי עפים געבען חנוכה־געלט.

דער פעטער משה־אהרן הערט ניט; ער ווישט זיך די הענד און לאזט־אוים מיט א קוועטש: „ומפליא ל־ע־שות!"

די מוהמע פעסיל פוילט זיך ניט דערמאנען איהם נאך א מאל:

— משה־אהרן, די קינדער חנוכה־געלט!

— הא? וואס? — מאכט דער פעטער משה־אהרן און לענט־איבער די וואטען פון איין אויהער אינ'ם אנדערען.

פֿאלומעסיק מיט קערבלעך... ברייגע געהט ניט, נאָר זי שוועבט אין דער לופטען, זינגט „הנרות הללו שאנו מדליקין", און מאָטעל שלינגט קערבלעך, ווי די אַלישקעס. „מאָטעל! — שריי איך מיט אַלע כחות. — גאָט איז מיט דיר, מאָטעל, וואָס טהוסט דו? קערבלעך??? "...

איך חאָפּ זיך אויף און שפּיי־אויס דריי מאָל: „טפו־טפו־טפו — א חלום!"

און ווער אנשלאָפען.

ד.

אויף מאָרגען אין דער פריה, אָפּגעדאָוועט און איבערגעבּיסען, טהוט אונז אָן די מאָמע אין קעצענע טולופּלעך, וויקעלט אונז איין אין גרויסע ווארעמע שאָלען, און מיר לאָזען זיך געהן נאָך חנוכה־געלט, פּריהער פון אַלעמען, געוועהנליך, צום פּעטער משה־אהרן.

דער פּעטער משה־אהרן איז א איד נישט קיין געזונדער, האָט צו טהון שטענדיג מיט'ן מאָגען; ווען מע קומט, טרעפּט מען איהם נעבען האַנדפּאָס ווישען זיך די הענד און זאָגען „אשר יצר".

— א גוט מאָרגען, פּעטער משה־אהרן! — שיסען מיר אויס ביידע מיט א מאָל, איך און מיין ברודער מאָטעל, און עס קומט אָקעגען די מוהמע פּעסיל, א אידענע א קליינימשקע, איין אויג א שוואַרץ, דאָס אַנדערע א ווייס, דאָס הייסט, איין ברעם א שוואַרצע, די אַנדערע א ווייסע. די מוהמע פּעסיל טהוט אונז אויס די טולופּלעך, וויקעלט אונז אויס פון די שאָלען און שנייצט אונז אויס די נעזער אין איהר פּאַרטוך.

— שנייצט־אויס! — זאָגט די מוהמע פּעסיל. — גוט, גוט שנייצט־אויס! זשאָלעווט ניט! נאָך! נאָך! אָט אזוי!...

און דער פּעטער משה־אהרן, אין איין אלם קעצען האַלאָטעל, מיט א וואַטאָווער יאַרמעלקע אויפ'ן קאָפּ, מיט וואָטען אין די אויהערען און מיט אויסגעקראָכענע וואָנצים, שטעהט ביי'ם האַנד־

יענטע? היינט וואו איז אונזער שוועסטער אירעל? און איבר מאן שלום־זיידעל? און אלע איבעריגע קרובים?

— מאטעל, דו שלאפסט?

— יא, וואם איז דען?

— וויפיעל, מיינסט דו, וועט אונז נעבען דער פעטער משה־אהרן חנוכה־געלט?

— פון וואנען זאל איך וויסען? איך בין דען א נביא? אין א מינוט ארום:

— מאטעל, דו שלאפסט?

— יא, וואם איז דען?

— עמיצער האט אזוי פיעל פעטערס מיט אזוי פיעל מוהמעס, ווי מיר?

— אדער יא, אדער ניין.

אין צוויי מינוט ארום:

— מאטעל, דו שלאפסט?

— יא, וואם איז דען?

— ווי באלד דו שלאפסט, היינט ווי אזוי רעדסט דו מיט מיר?

— דו פרענסט דאך מיך, מוז איך דיר ענטפערען.

אין דריי מינוט ארום:

— מאטעל, דו שלאפסט?

— טססס — טררר — חילחילחיל — טססס...

מאטעל חראפעט, חארחעלט, פייפט מיט רער נאז, און איך זעץ מיך אויף אויף מיין בעטעל, נעם־ארויס מיין קערבעל, גלעט דאס, בעטראכט דאס.

„דאכט זיך, וואם? — טראכט איך מיר. — א שטיקעל פאפיער, און וואם קאן מען דערפאר ניט קויפען? צאצקעס, מעסערלעך, שטעקעלעך, בייטעלעך, ניס און קאנפעקטען, און ראזינקעס, און באקסערען, און וואם ניט?"

איך בעהאלט דאס קערבעל צוקאפענס אונטער'ן קישען און לייגן־אפ קריאת־שמע, קומט־ארויז ברויגע פון קיך מיט א פולען

— פע, בעני, מיר האָבען דאָך נערעדט, א נאָנג איז א נאָנג! — זאָגט דער טאָטע שוין אָהן א ניגון און חאָפּט דעם פּעטער בעני פּאָר דער האַנד.

— א גוטער משל! — זאָגט דער פּעטער בעני. — כּל זמן איך האַלט אין מיטען א נאָנג מעג איך מיר נעהן וואוהין איך ווייל.

— ניין! — זאָגט דער טאָטע. — א נאָנג איז פּאַרפּאַלען! מיר האָבען דאָך עפּעס נעשמועסט, בעני, בלא חרטה, בעני, בלא דרעה!

— חרטה? — זאָגט דער פּעטער בעני. — וויפּיעל כּאָל מאכט זיך, אז דו האָסט חרטה?

— איך? — זאָגט דער טאָטע. — ע, בעני, דערפּאר האָב איך דאָך פּיינט מיט דיר צו שפּיעלען אין דאָמינע!

— וועט זשע נויט דיך, זאָלסט מיט מיר שפּיעלען?

— שוין? מע קריענט זיך שוין איבער א פּאַסאַלקילע? — רופט זיך אָן די מאַמע און קומט־אָן פון קיך מיט א פּערפּלאַמט פּנים, און נאָך איהר — ברייטע מיט א גרויסען פּאַלומעסיק מיט הייסע לאַטקעס מיט שמאַלץ. פון די לאַטקעס זעצט א פּאַרע. אַלע לאָזען זיך צום טיש. איך און מיין ברודער מאָטעל, וואָס האָבען זיך פּריהער אַביסעל נעקריענט, נעריסען ווי די קעץ, בעטען זיך ניך איבער, וועלען שלום און זעצען זיך צו די לאַטקעס מיט גרויס כּוונה.

ג.

ביינאַכט אויפ'ן נעלענער ליג איך און טראַכט: וויפּיעל קאָן זיך, אשטייגער, ביי מיר צענויפּקלויבען, אז אַלע פּעטערס מיט אַלע מוהמעס מיט אַלע קרובים וועלען מיר נעבען חנוכה־נעלט? ראשית חכמה, דער פּעטער משה־אהרן, דער מאַמע'ס ברודער, אפילו זעהר א קאַרנער, נאָר א נגיד. נאָכדעם דער פּעטער איצי און די מוהמע דבורה, וואָס דער טאָטע און די מאַמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאָהרען. היינט דער פּעטער ביניש און די מוהמע

— איין זאך וועל איך דיך בעטען, בעני, — בלא חרטה ובלא דרעה, דאָס הייסט: א נאנג זאל זיין א נאנג! — זאָגט דער מאטע.

— א נאנג איז א נאנג. — זאָגט דער פעטער בעני און נעהט א נאנג.

— א נאנג איז א נאנג. — זאָגט דער מאטע און שלאָגט־אָפּ דעם פעטער בעני'ס א ציגעל.

— א נאנג איז א נאנג. — זאָגט דער פעטער בעני און שלאָגט־אָפּ דעם מאטענ'ס צוויי ציגלעך.

וואָס ווייטער־ווייטער לאָזען זיי זיך אריין אין דעם שפּיעל אלץ טיעפער, קייען בשעת מעשה די בערד, טרייסלען מיט די פּיס אונ־טער'ן טיש און זינגען שטילערהייד בויידע איין לידעל.

— אוי, וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען? — זינגט דער מאטע מיט א ניגון פון דער גמרא און קייעט איין עק בּאָרד. — זאל איך נעהן אהער? — וועט ער נעהן אהין. וועל איך נעהן אהין? — וועט ער נעהן אהער. באראַרף מען בעסער נעהן אזא מין נאנג!

— אזא מין נאנג, אזא מין נאנג! — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני מיט'ן זעלבען נוסח.

— וואָס זשע באראַרף איך מורא האָבען? — זינגט דער מאטע ווייטער. — טאָמער שלאָגט ער מיר אָפּ יענס ציגעל? — וועל איך ביי איהם צונעמען צוויי ציגלעך. אי, וואָס? טאָמער מיינט ער מיר שלאָגען דריי ציגלעך?

— דריי ציגלעך, דריי ציגלעך, דריי ציגלעך? — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני.

— אוי, ביזט דו א טפש, בעני, א טפש און א נרויסער! — זינגט דער מאטע און נעהט א גאנג.

— ביזט אליין א טפש, מיין ברודער, און נאָך א נרעסערער! — זינגט דער פעטער בעני און נעהט א נאנג און פערחאפט זיך באלד צוריק.

איינגע, ביינגע,
סטופּע ציינגע,
ארצע, בארצע,
גאָלע שוואַרצע,
עיימעלי, ריימעלי,
ביינעלי, פיינעלי —
האָפּ!

און פּאַר גרויס שמחה און התּפּעלות געבען מיר זיך אַליין צו צוויי פּעטש אין די באַקען.

עס עפּענט זיך די טיר און עס קומט־אַריין דער פּעטער בעני.

— חברה פּלעצעל, אייך קומט חנוכה־נעלט!

דער פּעטער בעני לעגט־אַריין די הענד אין זשילעט־קעשענע, נעמט־אַרויס צוויי זילבערנע גילדען און גיט אונז הנוכה־נעלד.

ב.

קיינער אין דער וועלט וועט ניט זאָגען, אַז דער טאַטע און דער פּעטער בעני זענען ברידער. דער טאַטע — א הויכער, א דאַרער, דער פּעטער בעני — א קורצער, א גראָבער; דער טאַטע — א שוואַרצער, דער פּעטע בעני — א געלער; דער טאַטע — א מרה־שחורה'דיגער, א שווייגער, דער פּעטער בעני — א פּרייליכער, א רעדנער. טאָג מיט נאַכט, זומער און ווינטער — און דאָך איינגע ברידער.

דער טאַטע נעמט א גרויסען בויגען פּאַפּיער, צעווירעט אויף קעסטעלעך, שוואַרצע און ווייסע, הייסט אַריינטראָגען פון קיך פּאַסאָלים, שוואַרצע און ווייסע — דאָס וועט זיין א דאָמינע.

די מאַמע איז אין קיך, פּרענעלט שמאַלץ און באַקט לאַטקעס. איך מיט מיין ברודער מאַטעל שפּיעלען אין דריידעל: נס נרול היה שם, און דער טאַטע מיט'ן פּעטער בעני'ן זעצען זיך צוועק שפּיעלען אין דאָמינע.

אויפ'ן חנוכה־לעמפּעל, זאָגט און זאָגט און הערט נאָר נישט אויף צו זאָגען. מיר וואָלטען וועלען, עס זאָל שוין האָבען איין עק, ער זאָל זיך שוין נעמען צו דער קעשענע, צום בייטעלע. מיר ווינקען זיך איבער, שטופּען־אונטער איינם דאָס אַנדערע:

— מאָטעל, נעה־צו, זאָג איהם חנוכה־געלט.

— וואָס עפּיס איך זאָל זאָגען חנוכה־געלט?

— אזוי, וואָרום דו ביזט קלענער, באַדאַרפסט דו בעטען חנוכה־געלט.

— טאָמער פּאַרקעהרט, דו ביזט עלטער, באַדאַרפסט דו בעטען חנוכה־געלט?

דער טאָטע הערט נאָך גוט, אז מיר רעדען פון חנוכה־געלד, נאָר ער מאַכט זיך, ווי ער הערט ניט. שטיל, נישט נעהאָפּט, נעהט ער צו צום טישקעסטעל און צעהלט געלד. עס נעהט אונז איבער א קליין פּרעסטעל איבער'ן לייב, עס ציטערען די הענד, עס קלאָפּט דאָס האַרץ. מיר קוקען אויף דער סטעלי, קראַצען זיך אונטער דער פּאה, מאַכען זיך כלומרשט קאַלטבלוטיג, נלייך ווי ניט אונז מיינט מען.

דער טאָטע טהוט א הוסט.

— הם... קינדער, קומט נאָר אהער.

— הא? וואָס איז?

— נאָט איך חנוכה־געלט.

בעקומען אונזער חנוכה־געלד, לאָזען מיר זיך נעהן, איך און מיין ברודער מאָטעל, פּריהער פּאוואָלי, ווי די סטאַטיקעס, און נאָכדעם — ניכער און ניבער, ניט א שפּרונג־אונטער און ניט א טענצעל. און ביז מיר קומען אין אונזער חדר'ל אריין קאָנען מיר זיך ניט איינהאַלטען, קוליען זיך איבער דריי מאָל מיט'ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פּיס ארויף, שפּרינגען אויף איין פּוס און זינגען־אונטער:

— אי־א־א! ועל כן נקוה לך... אי־א־נו!

— וואָס? א קאַלאָדאַטשמעסער? א שערעל? דאָס אויבער־שטע פונ'ם שטויסעל?

— מט־אי־אי־א־נו־פע! אמי! אמי! ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד... די מאַמע! רופט־אַריין די מאַמע, לאָז זי נעהן הערען בענטשען חנוכה־ליכטלעך.

איך און מיין ברודער מאָטעל לאָזען זיך לויפען ביירע, איינס איבער'ן אַנדערען.

— מאַמע! ניבער, חנוכה־ליכטלעך!

— אוי, א מכה איז מיר, חנוכה־ליכטלעך! — זאָגט די מאַמע און וואַרפט־אַוועק אַלע ארבייט אין קיך (מע האָט נעקוילעט נענז, מע פרענגלט שמאַלץ, מע האָט נערעשטשינעט לאָטקעס) און לאָזט זיך לויפען אין שטוב אַריין, און נאָך איהר — ברייטע די קעכין, א שווארצע אידינע מיט וואָנצים, מיט א פעט פנים און מיט תמיד פעטע אויסגעשמירטע הענד. די מאַמע שטעלט זיך אַוועק אין א זייט און מאַכט א פרום פנים, און ברייטע די קעכין בלייבט שטעהן ביי דער טיר, ווישט די הענד אינ'ם קויטיגען פארטוך, טהוט א שמיר מיט דער פעטער האַנד איבער דער נאָז פון אונטען ארויף און לאָזט־איבער א שווארצען צייכען איבער'ן גאַנצען פנים. מיר זענען שטאַרקער פון אייזען, איך און מיין ברודער מאָטעל, אז מיר האַלטען זיך אין און שיסען ניט אויס קיין געלעכטער.

דער טאַטע געהט־צו מיט'ן אַנגעצונדענעם שמש צום חנוכה־לעמפּעל, בויגט זיך אַן און מאַכט די ברכה מיט'ן בעקאַנטען ניגון: „ברוך אתה!" און לאָזט־אויס: „להדליק נר של חנוכה!"

די מאַמע ענטפערט מיט גרויס יראת־שמים „ברוך הוא וברוך שמו, אָמן", און ברייטע שאָקעלט־צו מיט'ן קאָפּ און מאַכט בשעת מעשה אויעלבע פיסקעס, אז איך און מיין ברודער מאָטעל האָבען מורא א קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע.

„הנרות הללו שאָנו מדליקין"... — זינגט דער טאַטע אונטער דער נאָז און שפּאַציערט־אַרום הין און צוריק איבער'ן זאָל, קוקט

חנוכה־געלד

ד

א.

טרעפט, קינדער, וואָסער יום־טוב איז דער בעסטער פון אַלע ימים־טובים?

חנוכה.

אכט טאָג כסדר נישט נעהן אין חדר, עסען לאַטקעס מיט שמאַלץ, שפּיעלען אין דרייִדעל און בעקומען פון אַלע זייטען חנוכה־געלד — נו, בעראַרף מען נאָך א בעסערען יום־טוב?

ווינטער. דרויסען איז קאַלט, דער פראָסט ברענט מיט סכנות, די פענסטער זענען פערקאַווועט, בעדעקט מיט שניי, צעמאַהלט אויפ'ן שענסטען אָרט, און אין שטוב איז ווארעם — מחיה־נפשות. דאָס זילבערנע חנוכה־לעמפּעל שטעהט צוגעגרייט נאָך פון בייטאָג. דער טאַטע גענהט־אום איבער דער שטוב, די הענד אַרונ־טער, און דאַוונט מעריב. אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה, נעמט ער אַרויס פון טישקעסטעל א ווענסען ליכטעל (דעם שמש), זאָגט „עלינו" און מאַכט צו אונז, צו מיר מיט מיין יונגערען ברודער מאַטעל, אויף לשון־קודש:

— אי־אָ! שהוא נוטה שמים ויוסד הארץ... אי־נו־אָ!

איך און מיין ברודער מאַטעל פערשטעהען ניט וואָס ער מיינט, און מיר פרענען איהם:

— וואָס? א שוועבעלע?

דער טאַטע בעווייזט מיט דער האַנד אַהין, אין קיך אַריין.

חנוכה־געלד

נעשריבען אין יאָהר 1900.

צווייטענס, זייט וויסען, אז אויפ'ן אנדערען יאָהר האָב איך נעהאט א פאָהן נאָך א שענערע, מיט א שענערען שטעקעל, מיט א שענערען עפּעל, און בין דוקא נעווען אין שוהל נאָנץ אויבען־אָן, אויף דער מזרח־באַנק, מיט אַלע בעלי־בתישע קינדער. די ליכט האָבען נעברענט. מיין פאָהן האָט נעשיינט. אידען זענען נענאַנגען מיט די הקפות. רב מלך דער חזן מיט'ן צעלאָזטען טלית איז נע־נאַנגען אויף צו־פריהער, ווי א נענעראַל־פעלדמארשאַל. ער האָט זיך נעציקעלט און נעזונגען אויף זיין בלעבענער שטימע: „ע־ז־ר ד־־־ל־י־ם, ה־ו־ש־י־ע־ה נ־א!" ווייבלעך און מיידלעך אָהן א שיעור האָבען נעקושט די תורות, נעשפּרונגען אין פּנים אריין און נעשריגען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאָהר! דער־לעבט איבער א יאָהר!" — „גם אתם! גם אתם!"

קינדער, גם אתם!...

קאָפּ אַראָפּ צווישען די קניהען, און ווײַן שטילערהייד, קיינער זאָל ניט זען, קיינער זאָל ניט הערען, און איך פּרעג ביי נאָט א קשיא:
— גוואַלד, גוואַלד, רבונו של עולם! פּאַר וואָס קומט דאָס מיר? פּאַר וואָס און פּאַר וואָן?!...

. . . . . .

דאָס לעצטע קאָפּיטל.

איהר ווייסט, קינדער, אַלע מעשיות האָבען א סוף און לאָזען זיך אויס אָדער פּרייליך, אָדער טרויעריג.

אידישע מעשיות לאָזען זיך אויס, צום מיינסטען, טרויעריג. פּאַרהאַן ביי אונז א ווערטל, אז א איד, ובפרט איין אַרעמאַן, טאָר קיין הנאה ניט האָבען. ס'איז א סך וועגען דעם צו רערען; אז איהר וועט אונטערוואַכסען, וועט איהר נעוואָהר ווערען... דערווייל בעראַרף איך אייך זאָגען, אז די מעשה מיט מיין פּאַהן האָט זיך נאָך ניט אויסגעלאָזט דערמיט, וואָס איך האָב אייך דאָ דערצעהלט. איך האָב נאָך גוט, גוט צוגעקרענקט, געלעגען אין א העליש פּייער, געזעהן פּאַר זיך משונה־מאַדנע זאַכען, שלאָגען און עקרישען מיט פּייערדינע צונגען און ווילדע חיות אינ'ם נעשטאַלט פון מענשען... איך האָב נעהערט משונה־מאַדנע קולות פון קעץ און פון פּיפּער־נאָטערס. איך האָב זיך נעווענדט פון היץ, נעווען פּאַר־ביי. מע האָט נישט געהאַלטען פון מיין לעבען. אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז האָט מען שוין אפילו אָפּגעזאָגט תהלים אויך. איך בין נעווען העכער האַלב אויף יענער וועלט.

נאָר אזוי ווי ס'איז היינט ערב יום־טוב, און יום־טוב, בפרט שמחת־תורה, בעראַרף מען זיין פּרייליך, ווי'ל איך אויסלאָזען די מעשה מיט מיין פּאַהן אויך פּרייליך.

ערשטענס, זעהט איהר, אז איך בין מיט נאָט'ס הילף ניט נעשטאָרבען.

קרומען פיסעל. האלט יואליק׳ס פאהן מיט׳ן קרומען שטעקעל און רופט זיך אן צו מיר:

— נעב מיר אנצינדען דאס ליכטעל; מיינס האט זיך פאר־לאשען.

— ס׳איז דען דיין פאהן? — זאג איך צו איהם און בויג איהם אן מיין פאהן מיט׳ן ליכטעל. — איך ווייס דאך וועמע׳ס פאהן דאס איז...

און איידער איך קוק מיך ארום, טראנט־צו נחמיה זיין אננע־צונדען ליכטעל צו מיין פאהן און מאכט בורא מאורי האש. מיין פאהן צינדט זיך אן, טהוט א פלאקער, פ־פ־פו — אויס פאהן!

. . . . . .

וועז עס פאלט־אראפ פונ׳ם הימעל א שמיין נלייך מיר אין קאפ אריין, וועז א ווילדע חיה פאלט־אן אויף מיר און וויל מיך פערצוקען, אדער וועז עס קומט מיר אקענען א מת אים האלבע נאכט אין וועיסע תכריכים און וויל מיך וואנרגן, — וואלט מיין שרעק נישט בעראפט זיין אזוי נרויס, ווי בשעת איך האב דער־זעהן מיין נאקעטען שטעקען מיט דער אפנעברענטער פאהן. עס האט זיך ארויסגעריסען ביי מיר פונ׳ם הארצען א נעשריי:

— אוי וועה, מיין פאהן! מיין פאהן! מיין פאהן!...

עס האבען זיך א נאם נעטהאן טרערען פון מיינע אוינען. די נאנצע וועלט איז פאר מיר נעוואָרען פינסטער. דאס שטעקעל מיט׳ן עפעל מיט׳ן ליכטעל זענען ארויסגעפאלען פון מיינע הענד, און איך האב מיך נעלאזט נעהן, איך וויים אליין ניט וואוהין. איך נעה און גים און גים מיט הייסע ביטערע טרערען. איך ברעך די הענד און בעוויין מיין פאהן, ווי מע בעווייזט א טוידטען. און איך קום צו נעהן אהיים איינער אליין, אהן א פאהן, און איך פערקלויב מיך אין א ווינקעלע, און דא, אין דער פינסטער, זיץ איך, דעם

נעם איז ניטא אזא שען נעראטען ליכטעל, וואהרום וועט פערמאגט אזוי פיעל וואכם, ווי איך? וועט האט געהאפט אזוי פיעל פעטש מיט סטוכאקעם, ווי איך, בשעת דער טאטע האט מיך נעחאפט אין פאלעש אונטער דער באנק קלויבען די שטיקלעך וואכם פון די צעשמאלצענע יום־כפור'דינע שטיקלעך ליכט?... איך מאך א פער־גלייך צווישען מיין פאהן און צווישען די אלע איבעריגע פאהנען — און מיין האוץ וועלט פול מיט גדלות. עס מאהלט זיך מיר אוים, אז איך וואכם און וואכם העכער און העכער, לענגער און ברייטער, די פים טראגען מיך. עס גלוסט זיך מיר לאבען, שרייען, קוויטשען, חאפען א טענצעל...

— אנו, ווייז נאר! — רופט זיך אן צו מיר יואליק דעם נגיד'ס און בלייבט שטעהן פערנאפט.

ער בעקוקט מיין פאהן. איך בעקוק זיין פאהן. „אויך מיר א פאהן! — טראכט איך מיר. — אויך מיר א שטעקעל! אויסנע־בויגען, גלייך ווי א קאטשערע!" איך זעה, אז ער איז א נעקאכ־טער, נאר איך מאך מיך ניט וויסענדיג און קוק כלומרשט אן א זייט.

— קאפעל! — מאכט ער צו מיר. — וואו האסט דו געגומען אזא שען שטעקעלע?

— הא? — זאג איך און דרעה מיך אוים צו איהם מיט פנים.

— וואו האסט דו דערטאפט — זאגט ער נאך א מאל — אזא טשאקענדיג שטעקעלע?

— וואס איז רען? — זאג איך צו איהם. — ווילסט ויך אפשר בייטען אויף דיין צוויאק?...

יואליק פערשטעהט דעם שטאך. ער טהוט א גלאנץ מיט די אויגלעך, א סמארע מיט דער נאז, לענט־ארויף די האנד אין קע־שענע און טרעט־אפ. איך קוק איהם נאך און קוועל, עס קומט מיר צו א שטיק נעזונד. איך זעה, ווי ער רופט־אפ נחמיה'ן מיט'ן קרומען פיסעל אויף א זייט און סוד'עט זיך מיט איהם און ווינקט אויף מיר מיט די אויגען. איך זעה גאנץ גוט, נאר איך מאך מיך ניט וויסענדיג. אין א מינוט ארום נעהט־צו צו מיר נחמיה מיט'ן

זיי זענען פרוי! מע בעטראכט זיך איינס אויף דאָס אנדערע די נייע קאָפּאָטקעלעך, וועמענס איז לעבנער, די יום־טוב'דינע קאָשקעטלעך, וועמענס קאָפּ איז נרעסער, און מע מעסט אויף פינגער, וועמענס פּאה איז קירצער. דערביי חאפּט מען, נעווינטליך, וועד א פּליק און וועד א שטורך און וועד א קלאָפּ — ס'איז פרייליך.

נאָר פרייליכער ווי אלע מאל איז סוכות, שמיני־עצרת אויף דער נאכט, פאר די הקפות, בשעת אלע יונגלעך פון אלע חדרים קומען זיך צענויף אהער מיט די פאהנען. דאָ מושטירעוועט מען זיך אוים אויף כתות, נרויסע יונגלעך בעזונדער און קליינע יונגלעך בעזונדער. דאָ בעטראכט מען איינס ביי'ם אנדערען די פאהנען, וועמענס שטעקעל איז נרעסער, וועמענס עפּעל איז רויטער, וועמענס ליכטל איז פון חלב און וועמענס — פון וואכס. דערביי פאלען נענוג ווערטלעך, חכמות און נעלעכטערען. איינער טהוט־אָפּ דעם אנדערען א שפּיצל: ער פערלעשט איהם דאָס ליכטל, אדער ער פער'ננב'עט זיך און בייסט איהם אָפּ דעם עפּעל, בעקומט ער אין טאטנס טאטען מיט א פאטש אויף פערבייסען — ביז מע צענעהט זיך איטליכער אין זיין שוהל אריין.

ח.

— מזל־טוב! טאָפּעלע טוטאריטו האָט א פאָהן! שלום עליכם, א נוטער איר, א האלבען פּנים אָפּנעבריהט...

מיט אזא בריטען ברוך־הבא האָבען מיך חברה קונדיסים בעגעגנט, אז איך בין נעקומען אויפ'ן שוהלהויף מיט מיין פאָהן.

איך בעטראכט אלע פאָהנען און וואַרף א קוק אויף מיין פאָהן — וועד? וואָס? וועמען? ווי קומען זייערע פאָהנען צו מיין פאָהן? ערשטענס, די פאָהן אליין. ביי קיינעם שטעהט זי ניט אזוי גלייך אריינגעזעצט אין שטעקעל, אז מע זאל ארויסזעהן ביידע זייטען. ביי קיינעם איז ניטא אזא גלייך, קיילעניג, נעטאָקט שטעקעל. ביי קיינעם איז ניטא אזא רויטער גלאָטער עפּעל. ביי קיי־

אט־א־די אלע שוהלען און בתי־מדרשים, וואס איך האב אייך דא אויסגערעכענט, זענען חלילה נישט צעוואָרפען דער אין ליסי, יענער אין סטריסי, ווי ביי אייך אין יעהופעץ. ביי אונז, אין כתרי־לעווקע, איז א חיות. ביי אונז געפינען זיי זיך אלע אויף איין גאס, אויף איין שטיקעל ערד, כמעט אין איין הויף, — און דאס וועלט אנגערופען דער „שוהלהויף".

אונזער שוהלהויף איז איינגאנצען כמעט איין שוהל. זומער, אז די פענכטער זענען אבען, און איהר נעהט פארבי בשעת מע דא־וועגט, ווייכט איהר ניט וואס איהר זאלט טהון: צי איהר זאלט בלייבען שטעהן און שפרינגען קרושה, צי איהר זאלט זיך אנבוינען חאפען א ברכה, צי איהר זאלט ענטפערען „אמן יהא שמיה רבא". בשעת פון איין זייט הערט זיך א נעזאנג „אז ישיר משה", שרייט עמיצער פון דער זייט: „א־ח־־־ד!" פאלט איינער אריין פלוצים מיט א נינון פון דער גמרא: „מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל". שלאגט איהם איבער נאך איינער מיט א נינון: „יתגדל ויתקדש שמיה רבא". קומט צו נאהן א דריטער און לאזט־אויס גאר כיט איין אנדער טאן: „הללויה! הללויה!"...

אונזער שוהלהויף האט צוויי געשטאלטען: אין דער וואכען איז ער אנדערש, שבת אין יום־טוב — וויעדער אנדערש. אין דער וואכען איז ער א כארק פון אידישע כפרים, טלית־ים, ציצית און מזוזות, פוילע עפעל, קברות־באלעך, סעפעטשקעס און בעבלעך, מאהינדלעך, בייגעלעך און ציקערלעקאך. ציענען צעלעגען זיך, ווי ביי׳ם טאטען אין וויננגארטען, און זענען מעלה־גרה, שאקלען בשעת מעשה כיט די בערדלעך. קומט אבער שבת און יום־טוב — אוים כארק, איים מסחר, אוים ציענען. אידען, זאלען נעזונד זיין, קלוי־בען זיך צענויף רעדלעך־וויז, מע רעדט און מע גראגערט. מע דערצעלט נייעס פון דער גאנצער וואך, פונ׳ם גאנצען יאהר און פון דער גאנצער וועלט. אויך קינדער, חדר־יוננלעך, זענען דא. חדר־יונגלעך פון אלע חדרים לויפען, שפרינגען, שוועבען אהין און אהער, ווי די פיש אין וואסער; גאט האט זיי געשענקט א מתנה —

7.

אריינגעזעצט די פאַהן אינ׳ם שטעקעל, אויפגעפאַסט אויפ׳ן שפּיץ א רויטען עפּעל און אַנגעצונדען פון אויבען דאָס וואכסענע ליכטעל, לאָז איך מיך שמיני־עצרת אויף דער נאכט אין שוהל אריין, צו די הקפות, לעבערינ־פרייליך, ווי א גליקליכער פרינץ, ווי א בן־מלך, וואָס קיינער איז צו איהם נים נלייך.

עס שטעלט זיך מיר פאָר, אז איך בין שוין אין שוהל אויבען, אויף דער מזרח־באנק, מיט אַלע בעלי־בתי׳שע קינדער. די ליכט ברענען. מיין פאַהן איז שענער פון אַלע פאַהנען. מיין עפּעל איז רויטער פון אַלע עפּעל. מיין ליכטעל איז נרעסער פון אַלע ליכט־לעך. אין שוהל איז איין ענגשאפט, א היץ מיט סכנת־נפשות. ווייבלעך און מיידלעך א סך זענען נעקומען קושען די תורה. אָט נעהט רב מלך דער חזן מיט׳ן צעלאָזטען טלית אויף צופריהער, ווי א נענעראל־פעלדמארשאל. נאָך איהם — די בעלי־בתים. רב מלך ציקעלט זיך און זינגט אויף זיין בלעבענער שטימע: „ע־ז־ר ד־־־לים, הושיעה נא!" די ווייבלעך מיט די מיידלעך שפּרינגען אין פּנים אריין, קושען די תורות און שרייען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאָהר! דערלעבט איבער א יאָהר!"— „גם אתם! גם אתם!"

נאָר איידער מע קומט־צו צום אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, דאָרט וואו איך דאָווען, מוז מען דורכגעהן פאָר־ביי עטליכע שוהלען און בתי־מדרשים: די קאַלטע שוהל, די ליט־ווישע שוהל, דאָס שניידערשע שוהלכען, דאָס גרויסע בית־מדרש, דאָס קלייגע בית־מדרש, דאָס אַלטע בית־מדרש, די ערשטע קלויז, די חסיד׳ישע קלויז, די מתנגד׳ישע קלויז, די נייע קלויז, דאָס נעלע קלייזעל — ביז מע קומט צו דער קצב׳ישער קלויז, און פון דאָרטען שוין לאָזט מען זיך אראָפ אין אונטערשטען קלייזעל.

בעקומען א פּאָהן, בעראַרף מען קריגען א שטעקעל צו דער פּאָהן.

דאָ מוז מען שוין אָנקומען צו רב זיאמע דעם סטאָליר, טאקי דער איינענער רב זיאמע, וואָס האָט אמאָל זיך אונטערגענומען מיך אויסלעהרנען רעדען, „ווי א מענטש".

— וואָס וועסט דו עפּיס זאָגען, טאָפּעלע טוטאריטו?

— א שטעקעל צו דער פּאָהן...

— וואָס הייסט — זאָגט ער — א שטעקעל?

— א שטעקעל — זאָג איך — פון א שטיקעל האָלץ, מע זאָל טאָנען טראָדען די פּאָהן.

רב זיאמע טרייבט מיט מיר אזוי לאַנג קאָטאָוועס, ביז איך צעוויין מיך. דעמאָלט ווערד ער ווייך, ווארפט־אוועק אלע ארבייט, נעמט א שטיקעל האָלץ, א שניץ אהער, א שניץ אהין — פּאַרטיג.

אַצינד פּעהלט מיר נאָר אײַן עפּעל מיט א ליכטעל, געווויינט־ליך, פון וואכס, ניט פון חלב, וואָרום חלב, אז וועט ארויפקאָפּען אויפ'ן עפּעל, איז פערפּאלען דער עפּעל, מע וועט איהם נאָכדעם ניט קאָנען עסען... אָבער וואכס מאכט ניט אויס, וואכס איז כשר.

נו, און וואכס איז דאָך ביי מיר פּאָרהאַן מעהר ווי ביי אלע יוננלעך. אַרבה, א יוננעל, אז ער בעראַרף א שטיקעל וואכס, צו וועמען קומט ער אָן? צו מיר! וואָרום מיין טאטע איז דאָך אונטער־שמש אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, איז וואָס עס בלייבט נאָך יום־כפּור פון די ליכט נעהער צו איהם — דאָס איז זיין הכנסה. ער שמעלצט דערפון „שמשים" צו די חנוכה־ליכטלעך, הבדלות און סטאטשיקעס. און וואָס עס פאלט־אראָפּ פון די הבדלות מיט די סטאָטשיקעס נעהער צו מיר — דאָס איז מ י י ן הכנסה.

חקיצור, איך האָב אלסדינג, וואָס מע בעראַרף!

און פון קאוועגעס... איך וועל בעסער איבערלאזען דאס געלט, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען א פאהן.

און ס'איז געבליבען, איך זאל איבערלאזען דאס געלט, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען א פאהן.

ו.

נאט האט געהאלפען, דער סוכות איז געקומען, און איך האב מיר געקויפט א פאהן, א גרויסע, א געלע, א „צווייזייטענדינע".

פון, איין זייט זענען געווען אויסגעמאלט צוויי חיות, וואס האבען געהאט א פנים פון קעץ, נאר באמת זענען זיי געווען לייבען, מיט אפענע מיילער און מיט לאנגע צונגען. אויף די צונגען ביי זיי זענען געווען ארויפגעטהאן פייפלעך, אפנים, שופרות, מחמת ס'איז געשטאנען אנגעצייבענט מיט גרויסע אותיות: בחצוצרות וקול שופר.

אונטען, אונטער די לייבען, איז געשטאנען אויפגעשריבען פון דער רעכטער האנד: דגל מחנה יהודה. פון דער לינקער האנד: דגל מחנה אפרים.

דאס האט איהר ערשט אין זייט פאהן. אויף דער אנדערער זייט איז געווען נאך שענער. דארט זענען געשטאנען אויסגעמאלט די פארטרעטען פון משה מיט אהרן'ען, פינקטליך, ווי לעבעדינע. משה מיט א גרויסען דאשעק אויפ'ן שטערן, און אהרן מיט א גאלדענער רייף אויף דער געלער פאטלע. אין מיטען, צווישען משה מיט אהרן'ען, — א נאנצע חאליאסטרע אידעלעך, געפאקט אינס אויף דאס אנדערע, מיט תורה'לעך אין די הענר. אלע האבען זיי אין פנים, גלייך ווי אין מאמע האט זיי געהאט: אלע מיט לאנגע אלע איינע קאפאטקעלעך, אלע מיט שיך און זעקלעך און אלע מיט גארטעלעך, אביסעל נידעריגער פון דער דיך... די אידעלעך הויבען פיס און זינגען: שישו ושמחו בשמחת תורה.

ערשטענס, אויף ל"נ־בעומר צו דער סעודה. ל"נ־בעומר צו דער סעודה פלעגען אלע קינדער ברענגען עפּיס אין חדר אריין: וועד מזומן נעלד, וועד איין עסענוואָרג, און וועד א נאשערייי. נאָר איך איינער פלעג קומען מיט מיין שטענדיג אָנבייסען — א שטיקעל ברויט מיט קנאָבעל. עס פלעגט מיר פלאָמען דאָס פנים; און חאָטש אין קאָהן האָט מען מיך אריינגענומען נלייך מיט אלע יונג־לעך, נאָר נעפיהלט האָב איך, אז ס'איז מ צ ד ר ח מ נ ו ת — און ס'איז מיר ניט איינגענאָנגען די שמחה... „אציינד, האָב איך מיר נעטראכט, הער איך אייך אלע מיט'ן קאָטער; איך בין, ברוך־השם, אזא פּארשוין, וואָס איך נעה מיט מזומנים. ווי באלד אזא נניד'ס א יונגעל, ווי יואליק, ניט צושטייער א פערטעלע, מעג איך נעבען א קאָפּיקע, וואָרום וואָס בין איך אקענען איהם? א נאָרנישט! ווי איז אָבער דער דין, אז איך נעב א פּיטאקעל, בין איך יוצא? נו, נעב איך טאקי א גריווינקע — און ווייסט וועד איז קאָפּעל קאריקו!"...

און איך האָב אריינגעבראָקט אין דער קארָאבקע אויף ל"נ־בעומר צעהן קאָפּיקעס, דאָס איבעריגע נעלאָזט אויף שפּעטער.

שפּעטער, זומער־לעבען, ס'איז אויפנעקומען נרינוואָרג, עס האָבען זיך בעוויזען פרישע אויבסטען ביי פּיראָנדיטשקי'ן אין די טול־טערלעך, איז נעקומען וועדער א מאל דער יצר־הרע.

— זעהסט — זאָנט ער — נרינע אנרעסען? זעהסט, וואָסערע רויטע וועיכפּערלעך?

— פון נרינע פּירות — זאָג איך — וועדען נאָר הייליג די צייהן.

— טאָך „שהחיינו", — זאָנט צו מיר דער יצר־טוב — שהחיינו איז א מצוה...

— שהחיינו — זאָג איך — וועל איך נאָך צייט האָבען צו מאכען; דער זומער איז נאָך נרוים. עס וועט נאָך נעהן א סדרה פון וויינשעל און פון פלאָמען, פון עפּעל און פון בארען, פון דיניעס

— ער וועט דיר — זאָגט ער — צונוץ קומען, נאָרעלע. קאָנסט איהם פֿארשלאָגען וואו דו ווילסט. קאָנסט מיט איהם אויסגראָבען א גריבעל.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — דראָבען דריבלעך?

— איך וועל דיך — זאָגט ער — לאָזען דאוונען אין מיין סידור'ע.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — דאוונען אין פרעמדע סידורים?

— איך וועל דיר נעבען — זאָגט ער — אָנמעסטען מיין שבת־דינ קאשקעטעל.

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — מעסטען פרעמדע מאש־טעטען?

— ווילסט דו ניט? נא־זשע דיר! — מאכט יואליק און דער־לאָנגט מיר א בוכענצי אין זייט אריין. — נעפעלט אייך אביסעל א קבצנ'יוק? איך נעב איהם אזוי פיעל זאכען: א מעסערעל, און קנעפֿלעך, און קאָנפעקטען, און ניסלעך, און א צוויאָק, און א סידור'ע, און א היטעלע אָנמעסטען — וויל ער נאָר ניט! א קבצנ'ישע קישקע — וויפיעל מע לענט אין איהר ניט אריין, איז ווינציג! ער מיינט, אז ער האָט א זילבערנעם פערציגער, איז ער שוין א גאָנצער יא־טוביי־דאָם! וואָרט אויס, מאָפּעלע טומאריטו, וועסט אמאָל אָנקומען צו מיר, וועם דיר אויספאָלען באָקאָם!... נחמיה! נא, איך שענק דיר אַוועק דעם צוויאָק!...

יואליק שענקט־אַוועק דעם צוויאָק נחמיה'ן (איין אָרעם יונגע, וואָס הינקט אויף א פיסעל), און מיט מיר וועדר ער אויס חבר.

ה.

וועט איהר דאָך פֿרענען: אויף וואָס פֿאָרט האָב איך נעהאלטען דאָס נעלד?

— בייטען? — זאָג איך. — מיט וואָס וועלען מיר זיך בייטען?

— איך וועל דיר — זאָגט ער — נעבען דאָס מעסערעל מיינס. דו ווייסט דאָך מיין וויים מעסערעל? אַיין אמת'דיגס, א זאַוויאַלאָווס!

א חידוש אַביסעל, אויב איך וויים יואליק'ס מעסערעל! וואַר וויסט ניט יואליק'ס מעסערעל? וויפיעל מאָל האָב איך איהם דערויף מקנא געווען! וויפיעל מאָל האָב איך דאָס נעזוהן אין חלום!...

— נו, און איך? — זאָג איך. — וואָס זאָל איך דיר נעבען דערפאר?

— און דו — זאָגט ער — וועסט מיר נעבען דיין זילבערנעם פערציגער.

— נעם! — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — נעם, ס'איז אַיין אַנטיק פון א מעסערעל. אַלע יונגלעך וועלען דיר מקנא זיין...

איך וויל אַרויסנעמען נעלד; נאָר באַלד פערשאַפּ איך מיך.

— א חכם א איד! — זאָג איך. — פּאַר א פערציטער טאָן מען שוין טויפען א ניי מעסערעל.

— אָט אזא מעסערעל? — זאָגט יואליק. — פּורים נאָכ'ן קאַלטן קוגעל!... שא, וויסט דו גאָר וואָס? איך נעב דיר צו א האַלב טוץ קנעפּלעך ביינערנע.

— פּאַר דעלט — זאָג איך — טאָן מען טויפען צעהנטוויזענר טוץ קנעפּלעך.

— נו, — זאָגט ער — און קאַנפעטען און ניסלעך איז קיין נעלט ניט? איך זאָג דיר צו, אַלע מאָל, ווען דו וועסט בעטען, נעב איך דיר, ווי איך בין א איד. אָט האָב איך א צוויאַק אַיין אַייזערנעם, זעהסט דו? — שענק איך דיר אַוועק דעם צוויאַק אומזיסט, דו זעהסט, וואָסער א צוויאַק?

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — צוויעטעס?

— אַרעמע לײַט? — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — ביזט אַליין אַזוי אַרעמאַ׳ס אַ יוננעל. ביזט אַליין תמיד הונגעריג. איט־ליכער איז אַ ותרן אויף יענעם. פֿאַר וואָס האָט דיר קיינער ניט נענעבען, אַז ד ו האָסט ניט נעהאָט, נישט מיינט נעראַכט?...

ד.

שיער־שיער האָט מיך דער יצר־הרע איינמאָל ניט איבערנע־רעדט.

אין חדר האָב איך געהאָט אַ חבר — יואליק, אַ נגיד׳ס אַ יונ־געל. ער פלעגט האָבען תמיד פולע קעשענים מיט נוטע זאכען. נאָר יענעם געבען האָט ער פיינט נעהאָט; מע זאָל זיך אויסציהען פֿאַר איהם — נישט אַ שמעק! פֿלוצים האָט זיך יואליק עפּים אָנ־געהויבען צו מיר שטאַרק צושאַרען, צושמייכלען, געוואָרען מיט מיר חבר — די נשמה!

— דו ווייסט? — מאַכט ער צו מיר. — ביזט אַ וואָהל יוננעל, ווי איך בין אַ איד. איך האָב דיך ליעב נאָר דערפאַר, וואָס דו האָסט פיינט בעטלען, אזוי ווי אַנדערע: „געב מיר אַ שטיקעלע! געב מיר אַ פּיצעלע!“ אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די בעטלערס!... אַ שטיקעל קאָנפעקט ווילסט דו?

— אַ שטיטעל טאָנפעט? — זאָג איך. — פֿאַר וואָס ניט?

— נו, — זאָגט ער — און ניסלעך אַ צוויי וואָלסט דו גע־קנאַקט?

— ניסלעך? — זאָג איך — פֿאַר וואָס ניט? איך זאָל האָבען, וואָלט איך דעטנאַטט.

יואליק לעגט אַריין די האַנד אין קעשענע. איך מיין, אַז דאָס נעמט ער אַרויס און גיט מיר. צום סוף רופט ער זיך אָן צו מיר:

— איך וועל דיר געבען מאַרמעלאַד אַ האַלב שטיקעל און ניס־לעך דריי... אויב דו וועסט זיך מיט מיר בייטען. וועסט זיך בייי־טען?

קומען צו נעהן צו מיר דער יצר־הרע מיט'ן יצר־טוב און מוטשען מיך. דער יצר־הרע זאָגט:

— וואָס וועסט דו זיך האַלטען מיט די נרשעגעס, נאָר איינער? קויף דיר עפּעס: קויף מאַהינדלעך, פּאַרהאַן זיסע ביי פּירשקי־דישקי'ן אויפ'ן שטעלכעל; קויף פּלעדלעך נוטע מיט האַנינפּאַרפּעל, אָדער חאַטש איין עפּעל א נעפּרוירענעם, וועסט דו זיך מחיה זיין.

— נאָכנעבען די קישקע? — זאָג איך. — וועל איך אויפעסען אין איין טאָג דאָס גאַנצע נעלד. איך וויל ניט!

— נערעכט! — זאָגט דער יצר־טוב. — א סך גלייכער שוין פּערלייהען דער מאַמען די עטליכע קאָפּיקעס! איהר וועט דאָס צונוץ קומען.

— א חכם! — זאָג איך. — ס'זאָל זיין פּערפּאַלען? וואו וועט זי נעמען אויף אָפּצוגעבען?

— זי מוטשעט זיך נעבאָך, — זאָגט דער יצר־טוב, — און צאָהלט פּאַר דיר שכר־למוד...

— וואָס געהער זיך אָן מיט דיר שכר־למוד? — זאָגט דער יצר־הרע. — קויף דיר בעסער א פּייפּעלע פון וויסע לעהם מיט רויטע פּינטעלעך, א מעסערעל א שארפּס מיט צוויי קלינגלעך און מיט א מעשענעם קאַסטען, אָדער נאָר א בייטעלע מיט א גוט שלעסעל.

— וואָס וועסט דו האַלטען אינ'ם בייטעלע? — זאָגט דער יצר־טוב. — דעם דלות?

— קנעפּלעך! — זאָגט דער יצר־הרע. — וועסט אָנשטופּען א פּול בייטעלע מיט קנעפּלעך, וועט מען מיינען, אז ס'איז געלד, וועלען דיר אלע יונגלעך מקנא זיין...

— וואָס וועט דיר ארויסקומען פון דעם? — זאָגט דער יצר־טוב. — אט פּאַלג מיך, צעטייל נאָר דאָס געלד פּאַר אָרעמע לייט, טהו צדקה, וועסט דו פּערדיענען א מצוה, אָרעמע לייט נעבאָך געהען־אוים פון הונגער.

איהר מענט מיר גלויבען בנאמנות, איך האָב נישט געוואוסט דעם טעם, וואָס הייסט אָפּעסען אַזוי, אז איך זאָל טאקי באַלד נים קאָנען עסען נאָך א מאָל.

היינט וואַר שמועסט האָבען ביי זיך אין קעשענע א קאָפּיקע, איין אייגענע קאָפּיקע — דאָס האָט זיך מיר אָפּילו נים גע׳חלום׳ט.

און שטעלט אייך פאָר, אז איך, קאָפּעל קוקאריקו, וואַר מיט א מאָל א גביר און בעקום מיין אייגענם צווי־און־צוואַנציג קאָפּיקעס!

אפשר מיינט איהר א נס — א פּריץ האָט פערלאָרען און איך האָב געפונען? האָט איהר דוקא נישט געטראָפען. אָדער טאָמער רעכענט איהר, איך האָב זיי גלאָט אזוי ערגיץ דערטאָפּט, ארויס־גע׳גנב׳עט חלילה פון א פּושקע? נאָט זאָל אייך היטען פון אזא מחשבה! איך האָב זיי, שוועהר איך אייך, פערדיענט, כשר פער־דיענט, פערהאָרעוועט מיט מיינע אייגענע... פיס.

דאָס איז געווען פּורים, האָט מיך דער טאָטע געשיקט, איך זאָל צעטראָגען דעם שלח־מנות צווישען די בעלי־בתים פונ׳ם אונ־טערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז. פריהער פלענט צע־טראָגען דעם שלח־מנות איינע פון מיינע עלטערע שוועסטער, און איצט, אז איך בין שוין אַביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט דער טא־טע געזאָגט, אז איך מעג שוין אויך זיין א שטיקעל הילף. האָב איך געטומען דאָס שעלעכעל מיט׳ן פלעדעל, ארומגעטראָגען דאָס פון שטוב צו שטוב צווישען אלע בעלי־בתים פונ׳ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, געקענטען מיט די באַרוויסע פיס די קאַלטע גליטשיגע בלאָטע, און פון די גראָשענס, וואָס מע האָט מיר געשענקט פאר׳ן וועג, האָב איך געמאכט א זילבערנעם פערצינער מיט פיער גראָשענס.

ג.

בעקומען מיט א מאָל אזא אוצר, נעה איך ארום און טראכט, וואָס טאָמער טען מיט, קיין עין־הרע, אזוי פיעל נעלד?

— ניין, נאָרעלע, — זאָגט צו מיר רב זיאָמע — דו זאָג ניט יטטה; זאָג בעסער: יככה! יככה! יככה!

— יטטה! יטטה! יטטה!...

רב זיאָמע טהוט א מאָך מיט דער האַנד:

— ווייסט איהר, וואָס איך בין דערנאָנגען? אַרויסגעוואָרפען די טרחה! איהם וועט שוין קיין טאָטער אויך ניט העלפען. איין אייבינער קאַליקע!

ב.

האָבען אויף שמחת־תורה א פּאָהן, טאָקי וואָס א פּאָהן הייסט, א פּאָהן מיט א שטעקעל, פון אויבען איין עפּעל, אינ'ם עפּעל א ליכטעל — דאָס האָט ביי מיר דעמאָלט אויסגעוויזען אוא גליק, אוא גליק, וואָס איך האָב נאָר מורא געהאָט אפילו טראָכטען פון דעם. קאַרג נוטע זאָבען איז פּאַרהאַן אויף דער וועלט? למאי ס'איז פּאַרהאַן אזעלכע יונגלעך אין חדר, וואָס פערמאָגען נעלר אויף צו קויפען א מעסערעל, א בייטעלע, א שטעקעלע? למאי ס'איז פּאַרהאַן יונגלעך אזעלכע, וואָס עסען אלע טאָג קאָנפעקטען, קנאַקען ניסלעך; פון ביינעל און פון בלינעס שמועסט מען ניט! היינט איז פּאַרהאַן אזעלכע, וואָס עסען וויייסע בולקע א י ן ד ע ר ו ו א כ ע ן . . . אזא מזל!

אוי, קינדערלעך! איך האָב קיין וויייסע בולקע אין דער וואָכען קיינמאָל נישט נעגעסען! איך בין נעהרען נעווען, אז איך האָב נעהאָט שווארץ־ברויט צו זאָט, מחמת מיר זענען נעווען, נישט פּאר אייך נעדאַכט, ביטערע אַרעמע לייט, אביונים, חאָטש אלע האָבען ביי אונז נעהאַרעווען: דער טאָטע, עליו השלום, איז נעווען אונטער־שמש אינ'ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, די מאָמע, עליה השלום, איז נעווען א בריה אויף באָקען קאַרעמעם לעקאָך, און די שוועסטער האָבען אונטערגעאַרבייט זאָקען,

— מאַ־פּע‌ל! די־טע‌ל! טל־מנ'ם!

— און ביי וועמען ל‌ערענסט דו?

— ביי וועמען ל‌ערען איך? ביי דרשון ראַדע‌ל דרדטי פון דאַל‌אַדאַניווטע!...

דער עולם ל‌אַכט.

דער עולם ל‌אַכט — און איך ווייַן.

איך ווייַן נישט פון דעם, וואָס מע ל‌אַכט פון מיר, נאָר דער־פּאַר, וואָס מע של‌אָגט מיך. איטל‌יכער, ווער עס האָט נאָט אין האַרצען, דער של‌אָגט מיך: דער מאַטע, די מאַמע, די שוועסטער, דער רבי, די תלמידים. מע ל‌עהרענט מיך, איך זאָל רעדען, „ווי א מענטש"...

דער רבי האָט מיר איינמא‌ל ארויסגעוויזן א „שפּריוהע‌ל‌צע‌ל" און האָט נעהייסען די תלמידים, זיי זאָל‌ען מיר שפּייען אין מויל ארויס, — טאַמער וועט דאָס זיין א רפואה... האָט זיך ארויסנעמישט רב זיאַמע דער סטאָל‌יר, וואָס איז נעוועסען מיט'ן רבי'ן אונטער איין דאַך.

— וואָס מוטשעט איהר א קינד נעבאַך אומזיסט־אומנישט? אָט ל‌אָזט מיך אויף איין מינוט, וועט איהר זעהען, אז ביי מיר וועט ער רעדען, „ווי א מענטש"...

אזוי זאָגט רב זיאַמע דער סטאָל‌יר, רופט מיך צו, נעמט מיך אָן פּאַר'ן בערדע‌ל און מאַכט צו מיר אזוי:

— קוק אויף מיר, יונגע‌ל, און זאָג מיר נאָך וואָרט ביי וואָרט:

„אָץ קוצץ — בן קוצץ — קצוצי — ל‌קצץ"...

איך קוק אויף איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט ביי וואָרט:

„אָת טוצץ — בן טוצץ — טצוצי — ל‌טצץ"...

— נישט אזוי! — מאַכט רב זיאַמע. — דו קוק מיר נל‌ייך אין מויל ארויס און זאָג מיט מיר אינאיינעם: „יומם השמש ל‌א יככה וירח בל‌ילה"...

איך קוק איהם נל‌ייך אין מויל ארויס און זאָג מיט איהם אינ־אייַנעם: „יומם השמש ל‌א יטטה וירח בל‌ילה"...

די פּאָהן

א.

קינדער! איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פּאָהן. ווי אזוי איך, איין אַרעמאַנ'ס א יונגעל, האָב בעקומען אויף שמחת־תורה א פּאָהן, ווי שווער זי איז מיר אָנגעקומען און ווי גרינג איך האָב זי פערלאָרן. נאָט האָט מיך נעשטראָפט, איך האָב זי אויס־נעקרענקט...

אז איך בין נעווען א קליין יונגעלע, אזוי ווי איהר, האָט מען מיך נערופען „ט א פ ע ל ע ט ו ט א ר י ט ו", דאָס הייסט: „קאָפּעלע קוקאריקו". ווייסט איהר, פּאר וואָס? ווייל, ערשטענס, האָב איך נעהאַט א דין קוויטשיג קול'כעל, ווי א יונג האָהנעכעל, וואָס האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו קרעהען, און, צווייטענס, האָב איך ניט נעקאָנט אויסרעדען קיין „קוף" און קיין „כף" און קיין „גימל", און ווי אויף צו־לעכעים האָט מיין טאַטע בעראַרפט הייסען קלמן, מיין מאַמע — גיטעל קלמנ'ס, איך — קאָפּעל גיטעל קלמנ'ס, און דער רבי — גרשון נאָרנעל דרדקי פון נאַלאַנאַניווקע.

— יונגעלע! ווי אזוי רופט מען דיך?

— מיך? טאָפּעל דיטעל טלמנ'ס...

— העכער אביסעל!

— טאָפּעל דיטעל טלמנ'ס!...

— נאָך העכער!

איך שריי הויך, אויף א קול:

די פּאַהן

נעשריבען אין יאָהר 1900.

אינהאלט

די פאַהן	7
חנוכה־געלד	27
בויִם קעניג אחשורוש	51
א פערשטעהרטער פסח	73
ל"ג־בעומר	99
גרינס אויף שבועות	121
שוין איז כאָל א סוכה	135
די ערשטע קאָמוניע	151
דאָס דרייִדעל	175
אסתר	205
די ערב־פסח'יגע עמיגראַציע	217

מעשיות פאַר אידישע קינדער. צווייטעס בוך.

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מעשיות פאַר אידישע קינדער

צווייטע אויפלאַגע

שלום-עליכם פאַלקספאַנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1919

שלום־עליכם אין יאָהר 1905.

אלע ווערק פון שלום־עליכם

•

מעשיות פאר אידישע קינדער